HP

III.

DR. TOMO KUMIČIĆ

ERNA KRISTEN

HRVATSKI PRIPOVJEDAČI
IZDAJE I UREĐUJE Dr. BRANKO VODNIK
KNJIGA III.

DR. TOMO KUMIČIĆ

ERNA KRISTEN

ROMAN.

ZAGREB 1917.
HRVATSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D. U ZAGREBU.

CIJENA K 2·50.

NAKLADA Dr. BRANKA VODNIKA.
Zagreb, Akademički trg 4

Zovem te, gorska vilo
„Zovem", odgovara glas tvoj.

I.

. . . .

Ranjenik lagano zaklopi oči, a štopski nadliječnik, — koji je sjedio na okrajku po sredini njegova kreveta, desnom rukom tičući ovijeno njegovo čelo, a lijevom držeći desnu mu ruku — trgne se, naglo se digne i zakročivši dva koraka baci se na prazan krevet, što je u maloj bolesničkoj sobi broj 55 stajao uz drugu stijenu. Prigušen uzdah začu se u tišini, koju je prekidalo jedino teško disanje ranjenika.

Iza nekoliko časaka ustane liječnik, te se upre lijevom rukom o zid između oba kreveta, a desnom se uhvati za čelo i protare oči. Časovi su prolazili, ali na njegovu izražaju nije se opažalo, da je osobito ganuće jenjalo. Njegov dah odavao je, da cijelim tijelom dršće, a uporno oslanjanje o zid i kvaku na prozoru, da se ćuti nesigurnim na svojim nogama.

Štopski nadliječnik doktor Karmel Denegri bijaše čovjek srednjeg stasa, čvrst i uspravan, nešto dugoljasta lica, prosjede tamnosmeđe kose, svijetla brka i blistava pogleda. Na njegovu glatkom licu javljale su se male brazde sa strane kraj nosa, spuštajući se prema okrajcima ustiju, i kraj očiju prema sljepočici. Cijela njegova vanjština odavala je čovjeka čvrste naravi, koji mora da je dosta burnih dana proživio, dosta često ogrijao se na toplini zraka sunca života, i tako se eto brojem svojih godina primakao upravo do polovice vijeka.

Još koji dan pa će se navršiti pola vijeka, kako je

Denegri ugledao svijetlo svijeta. Pol vijeka! Koliki je to niz godina, dana, sati, minuta i sekunda! Pa ipak u većine ljudi ne znači ni to dugo vrijeme ništa. Koliko ih ima, koji u svom cijelom vijeku nisu ništa osobito doživjeli, ništa iskusili. Mnoge je izmučio rad, natjerao im brojne kaplje znoja na čelo. Hladna bura propuhala ih je, ciča zima prožela. Ali ih nije ogrlila studen niti ogrijalo sunce života, onog raznolikog, svestranog, osjećajnog života, u kome je često sekunda vječnost, trenutačna misao debela knjiga povijesti, mala iskra harajući požar, jedan jedini dašak grozan vihor. Da, onog života, koji nam je bol i patnja, slast i ufanje naše.

Denegri je cijelim tijelom drhtao. Neizmjerno uzbuđenje mora da je vladalo u duši tog čovjeka, koga sva njegova okolina pozna s njegove neobične hladnokrvnosti i mirnoće, a tek maglovita predaja znade, da je u mladim danima bio vatrene, sangvinične ćudi.

Štopski nadliječnik Denegri bio je čovjek finih osjećaja. Njegova naobrazba, plemenit način mišljenja, a bez sumnje i odlično liječničko zvanje, znatno je doprinašalo odgoji njegove duševnosti. Svaka njegova kretnja, svaka riječ odavala je veliko životno iskustvo i sigurnost mišljenja.

Obilježje svoga zvanja nije nikada nosio sa sobom u društvo. Dosta rijetki su takovi ljudi. Većina ih zaklopi knjigu na zadnjem školskom ispitu, a da je nikada više u kasnijem životu ne otvara. I premda svijet, kultura napreduje, ne mare za to takovi ljudi. Svakidanje sitnarije, kojima su u uredu zaposleni, razvlače u društvu nadugo i široko, kao da nema zanimljivije stvari na svijetu od kakova slučaja odmjere tecivarine drugog razreda ili gruntovnog prijenosa suvlasničkog dijela ili pregledbe blagajne ili mimohoda, neuspjele salve, prijavka, boje puceta na vojničkoj odori i sličnih beskrajno dosadnih i nevažnih stvari. Doktor Denegri neprestano je radio, učio, upoznavao se sa napretkom liječničke znanosti, stekao glas priznata kirurga, no u društvu nije razgovarao o pincetama i protezama, o ekstenzijama i amputacijama. Ostavljao je to onima, koji to ne razumiju, i pritajeno a zadovoljno bi se smiješio, kad bi čuo, kako se različni pomoćnici i pomoćnice nadmeću svojom liječničkom učenošću i vještinom.

Kad je godine 1914. buknuo evropski rat, bude Denegri imenovan zapovjednikom u jednoj velikoj pričuvnoj bolnici sa tisuću šest stotina kreveta. Šesti rujna dođoše u tu bolnicu prvi ranjenici. Od toga dana Denegri neumorno radi od jutra do mraka, a često ne odilazi kući, već prenoćuje u bolnici. On vrši upravu cijele bolnice, a osim toga obavlja malne sve teške operacije. Svaki dan u osam sati ujutro obiđe on cijeli zavod. Kratko vrijeme ne dopušta mu, da se posvuda duže zadrži, no njegovu vještom oku ništa ne umakne.

Zapovjednik bolnice doktor Denegri je prvih četrnaest dana upoznao sve prilike u zavodu. Upoznao je bolesnike, liječnike, dvoritelje i dobrovoljne bolničarke. Bez ikojeg ispitivanja i posebnog promatranja znade on sve, što se u bolnici događa. Ne vara se u prosuđivanju onih, koji pred svojim očima vide samo svetu i uzvišenu svrhu ove institucije, ni onih, koji veći dio misli i vremena posvećuju i ostalim svrhama, različitim spletkama, zasjedama i drugim natjecanjima. Ne vara se ni u onima, za koje je uvjeren, da ljubavi prema bližnjemu ne osjećaju ni truna, već izvađaju svoje posebne osnove i ovdje, neodoljivom revnošću, ustrajnošću i veseljem.

Teško je i pomisliti, da bi i moglo drukčije biti. Ta skupilo se tude, bez obzira na više stotina bolesnika, tridesetak inteligentnih muškaraca, liječnika, časnika, akcesista, podčasnika i vojnika, dodijeljenih u pisarne; više od dvjesta dvoritelja, nekoliko kuharica i sluga u kuhinji i preko trideset gospođa i gospojica, dobrovoljnih bolničarka.Bilo bi pravo čudo, kad bi sve njih, koji su se tu što slučajno, što namjerice sastali, vodilo jedino uzvišeno geslo: Ljubav bližnjega!

Opažajući takve pojave češće nahrupiše zapovjedniku bolnice različne misli. U tili čas stvorio bi sud. Motreći stupanj vrućine na uzglavnoj cedulji, opazio bi u suprotnom kutu sobe tanku mrežu paučine, u koju će se doskora uloviti koja mušica. Nemarni poslužitelji! I opet nisu držali sobe u potpunom redu. A gledajući uporno u strop i mjereći bilo kojega bolesnika, Denegri bi ustanovio, da je broj kucaja sasvim drukčiji, nego što je nad glavom bolesnika bio upisan. Bože mili, ne mora se to događati u žurbi i rastresenosti. Možda je bolesniku vrućina iznenada spala ili porasla. Denegrijev način mišljenja ipak nije dopuštao, da se ma i najmanje miješa u delikatne pojave, dok je uređenje surovih neurednosti ostavljao svom zamjeniku, pukovnijskom liječniku doktoru Dragutinu Vasiću.

Dana 28. rujna podvečer dogodio se neki sukob između gospođe Kosterčan, dobrovoljne bolničarke, i pomoćnog liječnika doktora Finka, koji je prigovorio, da toplina ujutro nije bila dosta rano mjerena. Sjutradan, kad je zapovjednik bolnice Denegri u sedam sati ujutro stupio u pisarnu, našao je već tu gospođu Kosterčan. U prvi je mah znao, da se radi o nekoj neugodnosti, jer inače ne bi ona ni izdaleka tako rano došla u bolnicu. Žrtvovavši par časaka dragocjenog vremena saslušao je njenu pritužbu i kazao joj, neka samo pođe u svoju sobu, on će potražiti doktora Finka i s njim doći onamo, da se stvar izgladi.

Gospođa Kosterčan, smiješeći se prisiljenim smiješkom, izađe, a zapovjednik bolnice pozvoni na zvonce na pisaćem stolu. Čas iza toga uđe jedan sanitetski razvodnik.

— Idite po gospodina pukovnijskog liječnika. Molim ga, da malo amo dođe.

Razvodnik se okrene i ode. Doskora uđe doktor Vasić.

— Izvolite, gospodine doktore? — reče sasvim neusiljeno, skinuvši kapu i poklonivši se. Nije salutirao

jer je znao, da zapovjednik bolnice, i ako zahtijeva obdržavanje vojničkih propisa u javnosti, u zatvorenu krugu ne pazi na te formalnosti.

— Molim Vas, doktore, moram potražiti Finka i otići u drugi kat, da u sobi 118 izgladim neki sukob, što se sinoć desio, pa ću onda pogledati gore i ovdje. Budite ljubezni i skočite vi u barake. Moram što ranije započeti posao, jer će danas oko podne doći šezdesetak težih ranjenika.

— Znadem, nego molim, jamačno nije tajna, o kakovu se sukobu radi?

Denegri uzme kapu i uhvati ispod lijeve ruke Vasića, izašavši s njim na dugi glavni hodnik prizemlja i zakrenuvši zatim u prvi kat. Lagano koračahu. Svaki čas stao bi zapovjednik bolnice, i što dalje, to je više zaustavljao pukovnijskog liječnika, pripovijedajući mu o Königovim problemima liječenja raka radioterapičkim načinom. Zakrenuvši u hodnik postrance i došavši do njegova kraja, gdje su pokrajne stube vodile u drugi kat, baci pogled lijevo na tablicu sobe broj 55 i opet se zaustavi.

— Fink katkada ne pazi na riječi. Bolje reći, njegov je glas više puta odviše oštar. No kamo ćemo doći, ako toplina ne bude mjerena bar do osam, najkasnije do devet sati. Eto to vam je cijela pripovijest. Meni je neizmjerno neugodno, da se u stvar pačam. Uostalom, znadete? Vi ste za takve poslove kao stvoren. Molim Vas, uredite tu stvar u moje ime. Zar ne? — Denegri ljubezno pogleda Vasića, pruži mu ruku i pusti ga, da prođe gore u drugi kat, dovikujući mu:

— Pogledajte odmah gore, a ja ću ovdje.

Rekavši to zakorači lijevo, otvori vrata sobe broj 55 i uđe unutra, stavivši kapu na vješalicu kraj vratiju.

— Josipe, idi dolje u operacionu dvoranu i reci, da molim, neka se sve priredi i počne. Ja ću doći, čim budem gotov, — reče dvoritelju, koji je odmah izašao.

Kad se Josip za pet časaka vratio, našao je zapo-

vjednika, gdje sjedi na rubu kreveta i promatra ranjenika.

— Daj, donesi mi burmuticu iz džepa u kabanici. Ja te ovdje čekam. Idi lagano, sasma lagano, — promuca Denegri nesigurnim glasom. Dvoritelju bilo je malo čudno, što se zapovjednik ovdje zadržava, no bez daljeg razmišljanja ode, vičan da sluša zapovijed.

Josip je tačno poslušao zapovijed svoga glavara i doista polagano se uputio, da potraži burmuticu, koju je Denegri imao uza se. Ostavši tako sam u sobi uperi Denegri pogled u ranjenika.

Eto živ leži pred njim, a jučer donesoše ga besvijesna u bolnicu. Odijelo bijaše mu sve zaprljano, a desnu stranu lica i vrata pokrivale su osušene velike mrlje krvi, koja je izašla ispod uprljana povoja. Po odredbi pomoćnog liječnika odmah ga na nosiljci odnesoše poslužitelji Društva za spasavanje u malu sobicu broj 55.

U onom dijelu hodnika bilo je više takvih soba, u kojima su bili smješteni najteži bolesnici, da budu u većem miru i donekle odijeljeni od ostalih bolesnika.

Odmah, pošto je ranjenik bio donesen u sobu, svukoše ga, oprašε i odjenuše čistim rubljem. U gornjem lijevom džepu haljinca nađoše neka pisma te iskaznu cedulju, prema kojoj se moglo odrediti, da je ranjenik jednogodišnji dobrovoljac kadet-aspirant Adam Kristen, zavičajan u Ljubljani, rođen 3. rujna 1893. Za pol sata već je nad njegovom glavom visjela uzglavna cedulja, a njegovo odijelo, što je odgovaralo časti, označenoj na iskaznoj cedulji, bilo je zamotano, svezano i spremno, da se odnese u skladište.

Uzalud bijahu svi pokušaji, da se ranjenika privede svijesti. On je mirno ležao, teško disao i tek na časove pogledavao. Isti dan podvečer bijaše operiran. Operaciju je izveo sam zapovjednik bolnice, izvadivši mu iz glave duboko se zabilo puščano tane. Nakon operacije odnesoše ranjenika opet u njegovu

sobu, gdje je ostao u besvjestici. Uza nj bijaše neprestano jedan poslužitelj.

Ranjenik je vrlo nemirno proveo noć. Neprestano je uzdisao, micao se i trgao. Pomoćni liječnik doktor Čermak, koji je te noći imao službu, posjetio je ranjenika u devet i dvanaest sati. Tako mu je zapovjednik bolnice naredio. Svaki put slegao je ramenima i kimnuo, kao da sam sebi ne vjeruje, da je taj čovjek doista na životu. Prema jutru ranjenik se nešto primirio, pogled mu ne bijaše toliko mutan i nije toliko uzdisao. Očito, da su boli nešto jenjale. U sedam i četvrt ujutro, kad ga je zapovjednik bolnice posjetio, bio je potpuno miran, no još uvijek nije bio sasvim u svijesti.

Doktor Denegri ostavši sam u sobi sjedne na okrajak ranjenikova kreveta, desnu ruku položi na njegovo čelo, a lijevom uhvati njegovu desnu ruku i stade ga promatrati. Motrio ga je najprije nekih pet časaka, a kad se poslužitelj vratio i opet izašao po njegovu nalogu, nastavio je Denegri promatranje. Prigodom operacije nije dospio, da pobliže promotri mladog vojnika. Tada se radilo o životu čovjeka, o njegovu možda najuspjelijem vještačkom djelu, a sada, na miru i u osami mogao je Denegri da se osvjedoči o uspjehu svog posla, u koji je nepokolebljivo vjerovao.

Sada je eto promatrao mlada čovjeka, gdje pred njim živ i spasen leži. Pogledom vješta liječnika proučavao je svaku crtu njegova lica i bez sumnje osjećao neizmjerno zadovoljstvo, jer je cio mu izražaj odavao osobito ganuće. A kad je tek ranjenik otvorio plave oči i prozborio prve dvije riječi, doktor Denegri se trgne, naglo digne i zakoračivši dva koraka baci se na prazan krevet, što je u toj sobi stajao uz drugu stijenu.

Prvi glas razuma začu se eto u grobnoj tišini male bolesničke sobe. Prva zraka svijetla duševnog života zasja u tom prostoru, gdje je već crna smrt htjela da raskrili svoja tamna krila.

Iza nekoliko časaka digne se štopski nadliječnik.

Lijevom rukom upr'o se o zid između oba kreveta, a desnom uhvatio se za čelo i protr'o oči uprvši pogled u ranjenika. Spokojno, kao izmoren od silnog tjelesnog i duševnog napora, blijed i propao protegao se eto mlad vojnik u krevetu. Tabani ticali su mu jedan, a tjeme doseglo je drugi kraj postelje. Bijaše vrlo visok. Dugačke čvrste koščate ruke ispružio je na pokrivalu uz tijelo. Lice mu je obraslo bradom, a rijedak podstriženi brk presizao je preko gornje usnice. Malo zavinut dosta velik nos, vjeđama zaklopljene oči i jake čeone kosti, što su se izrazito isticale, podavale su njegovu izražaju neke osobito sumorne i dosta neprijatne poteze. No kad je i samo na čas otvorio oči, blagi pogled i krasna plava boja roženice sasvim je promijenila izgled njegova lica.

Doktor Denegri motreći ranjenika sve više se primicao njegovu krevetu, dok nije napokon opet sio na nj. Ranjenik je upravo otvorio oči i blago pogledao liječnika.

— Adame, Bog s tobom! — uzdahne liječnik i uhvati ga nježno za ruku.

U taj čas otvore se vrata i uđe dvoritelj Josip.

— Pokorno molim, burmutice nisam mogao naći. Dugo sam tražio, ali nigdje je nema.

— Ništa, ništa, dobro je. Pazi na Adama. Ako mu bilo što treba, javi mi. Došao je k svijesti. Progovorio je i kazao svoje ime.

Štopski nadliječnik digne se, zakorači prema izlazu, uzme kapu i otvori vrata. Na pragu sobe okrene se, baci pogled na ranjenika i reče:

— Do viđenja!

Adam ga nije čuo. Blagi san spustio se na njegove vjeđe. San, što donosi odmor, vraća snagu i krijepi izmučeno tijelo.

II.

Prošlo je otada osam dana. Ranjenik Adam ležao je još uvijek u sobi broj 55. Nad njegovom glavom visjela je dugačka uzglavna cedulja. Na njoj bilo je upisano njegovo ime krupnim, a četno tijelo manjim slovima, iza toga datumi pa brojevi, koji su označivali visinu topline i broj kucaja bila u minuti. Inače nije bilo u sobi nikakve promjene.

Adam ostao je Adam. Svi, koji su oko njega bili zaposleni, zvali su ga samo tako. Zvao ga je tako zapovjednik bolnice, zatim pukovnijski liječnik doktor Vasić, odjelni liječnik u razizemlju bolnice; oba pomoćna liječnika, doktor Fink i doktor Čermak, koji su uz još druga dva pomoćna liječnika i šestorice medicinara obdržavali noćne službe i tako s njim češće u doticaj dolazili. Pomoćni liječnik doktor Čermak bio je ujedno odjelni liječnik prvog, a doktor Fink drugog sprata glavne zgrade.

Iza glavne zgrade nalazilo se šest velikih baraka, u svakoj po sto dvadeset kreveta. U tom prostoru bijaše smješten četvrti, peti i šesti odio bolnice, s jednim nadliječnikom i dva pomoćna liječnika.

Svi ti liječnici i sve osoblje u zavodu poznavaše Adama samo pod imenom Adam. Prešlo je tako u običaj, da se pod Adamom razumijevalo ranjenika u sobi broj 55.

Za tih osam dana, što se Adam nalazio u bolnici, postao je on popularan. Da nije operacija tako sretno uspjela, možda ne bi bilo nastalo za nj nikakvo zanimanje. Ta već je mjesec dana, otkako bolnica radi. Za mjesec dana jenja zanimanje i za najzanimljivije stvari. Kako je to pred mjesec dana sve drukčije bilo! Kad se pročulo, da dolazi prvi vlak s ranjenicima, skupilo se na kolodvoru more naroda. I makar je vlak imao zakašnjenje više od dva sata, narod je strpljivo čekao. Redarstvo je imalo pune ruke posla, da potiskuje radoznalo općinstvo. Stražari posve su bili izgubili prisutnost duha. Tek što je kordon bio izravnan, nastala je opet gužva. Na bezbroj mjesta turali se naprijed pojedinci, da budu propušteni preko kordona. A zašto? Jer su na lijevom rukavu imali znak crvenog križa.

Prvih dana svatko se ćutio pozvanim, da nabavi taj znak. Prevelika revnost, osobito mnogobrojnih nezvanih, samo je smetala mirnome radu, pogotovo na peronu, gdje se plelo pedesetak osoba, poslužujući stigle ranjenike i obavljajući pri tom posao, što bi ga i deset vještih ruku glatko izvršivalo.

Bilo je tako i u bolnicama. Prvih dana svatko je htio unutra. Bezbrojne stvari, kolači, kafa, rublje, različne jestvine stizale su na ulaz bolnice. Pa ipak nisu bili to samo darovi. U više navrata pokazalo se, da je koja zdjelica kafe ili škatulja cigareta imala poslužiti poput ulaznine u bolnicu, da se vidi, kako je unutra. Pravi darovatelji slali su darove, da pomognu zaslužnim patnicima. Radoznali osjećali su se uvrijeđenima, ako ih nisu mogli sami razdijeliti.

Kako u svem, tako je i ovdje balast brzo otpao. Što je više prolazilo vrijeme, to se većma vrtlog taložio. U tom je vrtlogu najbolji dio na dnu ostao, a ono s površine otplivalo je, čim je jenjalo zanimanje, koje za sobom povlači svaka novotarija.

Kad je Adam stigao u bolnicu, bijaše posao već posve uveden. U mjesec dana moglo se uz dobru volju i marljivost od ništa dosta učiniti. Nije to šala, staviti u gibanje toliki stroj. Tu je trebalo sve iz početka stvoriti. Kroz decenije nije se u ovim zemljama vodio rat. Balkanski rat donio je doduše nova iskustva na polju sanitetske opskrbe, no to su bila više teoretska iskustva. Sada je trebalo, da se sanitetska opskrba provede u praksi, a za to se hoće volje i sposobnosti.

Štopski nadliječnik Denegri imao je jedno i drugo u punoj mjeri. On se znao okružiti valjanim osobljem. Znao je naći vrsnog nadzornog časnika, koji je taktičkim postupkom držao zapt među zdravstvenicima, a rad bolnice nije ničim smetao. Major Leskovac štedio je papirom, dobro je razlikovao liječničke poslove od vojničkih, i ramenom uz rame radio je uz zapovjednika bolnice i znao izabrati takove ljude, koji su savjesno i temeljito obavljali svoj posao. Njemu je pred

očima stajala uvijek misao: raditi i rad drugih neometati, ne gubiti se u sitnicama, već gledati pred sobom veliki cilj, kojega se važnost nikada ne može precijeniti. Uz takva načela nije čudo, da je u vojničkom odjelu bolnice bez oštre riječi vladao uzoran red. Tu se nije nitko ćutio ograničenim i upokorenim, jer je svatko znao i osjećao, da je poslušnost, koja se od njega zahtijeva, podređenost vlastite volje zakonu i zapovijedi, što teže na općenitu dobrobit.

Štopski nadliječnik Denegri znao je okružiti se i liječnicima, koji su svoj poziv potpuno shvaćali.

U ovoj bolnici svatko se ugodno osjećao. U toj općenoj harmoniji sasvim su se gubile sporadične disonance. Te su i onako većinom ostale sakrite. Ne idu sve stvari pred javnost. Javnost je obično prestrogi sudija, podvržen različnim utjecajima, koji smetaju hladnome prosuđivanju. Javnost je i nestrpljivi sudac istražitelj, koji nikada ne ispituje one najskrovitije motive, što pokreću djelanjem i propustima ljudi i koji prečesto opravdavaju mnogo toga, što javnost osuđuje.

Takova je čovječja duša. Mi smo svi subjektivno bolji nego objektivno. Objektivni sud uvažuje sve moguće prilike i okolnosti: norme pravnog poretka, običaje, pače i predrasude. Subjektivni sud samo jedno: vlastitu savjest. Konačno, može li se s pravom nekomu nešto prebaciti, ako je njegova savjest mirna?

— Taj me se čovjek vrlo čudno doima, — reče doktor Vasić zapovjedniku bolnice, kad je s njim sredinom listopada razgovarao. Već nekoliko puta pritužio se, da ga odjelni podčasnik proganja, da su ga kod satnije proganjali i slično. Sjutradan opet ističe, kako je posve pri pameti i da se svi varaju, koji ga drže nenormalnim. Meni se čini, da on doista nije normalan. Kod njega bit će, da je jedno poremećenje sasvim odijeljeno od drugoga.

— Kako njegova rana? — upita zapovjednik bolnice.

— Kažiprst i srednji prst na lijevoj ruci. Za tjedan dana rana je sasvim zacijelila.

— Predajte ga onda u šesti odio. Da, molim vas, danas je stigla okružnica, da se osobita pažnja posveti slučajevima, gdje postoji sumnja samooštećenja. U tom pogledu sutra ću svima kazati, što kanim uraditi, da postupak bude jednoličan. Kako je majoru Tahovskom?

— Slabo. Phlegmona se širi.

— Za sutra treba da se pripravi šezdeset sjedećih i dvadeset ležećih bolesnika. Dan na dan te evakuacije! — namršti čelo Denegri.

— Ja nemam nikoga. Prekjučer sam sve dao. Polovica i onako će doći natrag, jer su ljudi iz okoline.

— Možda će se kod vas — okrene se zapovjednik prema doktoru Čermaku, — i u četvrtom odjelu što naći. Kako je u sobi 55?

— Vrlo malo. Ja sam zadnji put doista sve dao. Kod Adama očito se opaža napredak. Molio me, da ga premjestim u sobu, gdje ne bi bio sam.

— Ni govora. Gdje je on još, da može pomišljati na društvo.

— Zašto molim? Njegovo je stanje vrlo povoljno, a uvijek mi se tuži, da mu je dosadno.

— Sasvim isključeno, — odvrati Denegri prekinuvši razgovor, jer je telefon zvonio.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Pričuvna bolnica bila je smještena u jednoj golemoj dvokatnoj javnoj zgradi sa tri fronte i dva dvorišna krila. U prizemlju lijevo od glavnog ulaza bijaše sanitetska pisarna, soba nadzornog časnika, računovodstvena pisarna i napokon sobe zapovjedništva bolnice, predsoba i velika zapovjednikova radionica na uglu zgrade. Na drugoj strani hodnika bila je garderoba za gospođe, a do nje u dvorišnom krilu skladišta. Nasuprot zapovjedništvu nalazile su se dvije sobe upravne pisarne.

Na desnom kraju od ulaza bijahu dvije sobe prijamne pisarne, ljekarna, predsoba i glavna soba operacione dvorane i laboratorij. Ostale sobe na desnoj strani prizemlja sačinjavahu časnički, a na lijevom krilu momčadski odio. Sve to zajedno činilo je prvi odio bolnice, kojemu je bio odjelnim liječnikom doktor Vasić.

U prvom katu nalazila se uz bolničke sobe drugog odjela samo soba nadzornog liječnika. Nadzorni podčasnik držao je službu u sanitetskoj pisarni. U drugom katu bijaše treći odio bolnice, a straga u barakama četvrti, peti i šesti odio. Šestome odjelu pripadala je baraka za izolaciju i baraka za padavičave i onakve bolesnike, kod kojih se naslućivalo duševno poremećenje. U podzemlju bijahu prostrane sobe za sanitetsku momčad i kuhinju.

Prošlo je opet tjedan dana kao u kakvoj velikoj tvornici, pa opet jedan tjedan. Prošla su tako i dva mjeseca, otkako bolnica radi. Strojevi bolnice vrtjeli su se bez odmora, čas brže, čas laganije, no uvijek prema odredbi. Dođoše li novi ranjenici ili kad je bila određena evakuacija, sve se žurnije i poslenije latilo posla, a kad je taj veliki stroj opet došao u redovito gibanje, svi su zaposleni malo odahnuli. Sve je dakle ostalo u dojakošnjem toku. I ranjenik na sobi broj 55 ostao je ondje. Uzalud je molio, da ga premjeste u sobu, gdje će imati društva. Sam zapovjednik bolnice naložio je, da ga bez njegova znanja ne smiju u drugu sobu premjestiti.

— Adame, kako je? — upita ga zapovjednik, kad je petnaesti studenog ujutro došao u njegovu sobu.

— Hvala, gospodine štopski nadliječniče, dobro. Sve više uviđam, kakvo se čudo sa mnom dogodilo. To jest, nije to bilo čudo, već vaša neprocjenjiva vještina, — odvrati ranjenik.

— Ti si inače zdrave i čvrste naravi, pa nije čudo. Je li, reci mi, nije li ti drago, da živiš? Ja sam uvijek shvaćao, da je život sam sobom dragocjena imovina čo-

vjeka, to dragocjenija, što je većma u pogibelji. Tko nije nosio glave u torbi, ne zna život tako mnogo cijeniti.

— Ja sam zaista presretan, što živim. Sve patnje rado sam podnio i ako treba u buduće ću podnositi. Ali samo živjeti... živjeti s izgledima u budućnost! — uzdahne Adam.

— Ti si čovjek od volje i snage, makar još mlad. Držim, da se u tome ne varam. Takvi ljudi zavređuju, da žive. Tebe čekaju sretni dani. Valjan si mlad čovjek, pun vrlina. One se na različit način očituju. Kod tebe su se očitovale sada, dok si bio u boju, u hrabrosti. Mora da si se osobito junački ponio. Evo, predajem ti veliku srebrnu kolajnu, koja je danas za te prispjela na zapovjedništvo bolnice. Čestitam ti! — pruži mu zapovjednik kolajnu, koju on dohvati.

— Hvala, srdačna hvala, — odvrati Adam nasmjehnuvši se od radosti.

— Kaži mi dakle, čim si se tako iskazao? — reče Denegri i sjedne na rub kreveta.

— Ništa osobito. Vršio sam samo svoju dužnost. Na odlikovanje bio sam predložen bez sumnje povodom događaja, kad sam ranjen. Bijaše to dvadeset i prvi rujna. Dan je bio krasan. Nikad ne ću zaboraviti ono nebesko plavilo. Naš odio, to jest pol satnije, nalazio se u gorovitu kraju ispod Ravne Gore. Puškaranje je trajalo cijelu noć i prestalo tek oko pet sati ujutro. Najednom oko sedam sati, kad smo očekivali izmjenu naših četa, započne iznova vatra s neprijateljske strane. Kugle se križahu s lijeva i desna. Mi smo izrabljivali naše zaštitne položaje, koliko je bilo moguće, no ono, što taneta nisu pogodila, dohvatila je šrapnelska vatra. Do deset sati palo je nekih petnaest naših ljudi, a dvostruko toliko bilo je ranjeno. Tada je vatra jenjala. Kod odjela ostadoh ja i još jedan kadet, koji je dan prije toga bio dodijeljen našoj satniji. Prezimena mu se ne sjećam. Imenom zvao se kao i ja. Ja ga uopće nisam dotada poznavao. U jedanaest sati započne opet

žestoka vatra. Ja sam znao, da moramo izdržati, dok ne stigne pojačanje. U našem položaju nismo mogli ostati. Dovukao sam se do toga kadeta, da se posavjetujem s njim, što bismo uradili. Pedeset koračaja pred nama bijaše potok, a na drugoj strani mali dugi zaravanak uz drvored vrba. Oba mahom odlučismo, da se prijeđe potok. Puzajući dovukosmo se do potoka. Mi oba bijasmo jedan tik drugoga. U času, kad je moj drug stupio preko potoka i meni pružio ruku, da mi pomogne prijeći, opali nad nama šrapnel i na više mjesta njega zgodi. On se trgne i padne nauznak, a ja se strovalim u vodu. Kad sam se izvukao na drugu stranu, bio sam mokar kao miš. U zaklonu iza jedne debele vrbe skinuo sam svoje odijelo i obukao hlače i haljinac, što sam ih skinuo sa svog druga, ostavivši njemu moju robu. Oba bijasmo zadovoljni. Ja sam se tada odvukao do obronka. Mjesto bijaše izvrsno, no samo za kratko vrijeme. Oko jedan sat iza podneva saspe neprijatelj na nas vatru s desne strane. Otkuda, mi sami nismo znali. Za pol sata nije od naša dva voda ostao niti jedan vod. Malo kasnije zamijetili smo, da povrh nas zuje taneta. Na obronku, trista koračaja iza nas, pojaviše se naša pojačanja. Kako sam se u svom položaju namještao, zamijetih, da me u prsnom džepu nešto smeta. Bijaše to debela lisnica mog druga. Sjetih se tada, da sam u svojem haljincu ostavio svoju lisnicu i novce pa odlučih, da se lagano privučem do mjesta, gdje sam se presvukao. No tek što se pomakoh, oćutih kao da me zapeklo nešto na sljepočici. U kasnu večer, kad sam se k svijesti vratio, ležao sam u jednoj daščari u sanitetskom zavodu pješačke divizije čekajući zoru, da me dalje prevezu. Rana mi zadavaše užasnih boli. Tri dana bio sam još u svijesti, a kasnije... vi znadete najbolje, kako je bilo, — odahne Adam.

— Ti ćeš mi još pripovijedati o svojim doživljajima u polju. Zar ne? Kad bude vremena. Sad idem do našeg poručnika Sokolovića, da i njemu predam stiglo odlikovanje.

— Gospodine zapovjedniče!

— Dobro je, — zakrči mu riječ Denegri — već znam, što hoćeš. Poslije podne ići ćeš u sobu broj 49. To je najljepša soba na prvom katu.

Otišavši iz sobe broj 55 siđe zapovjednik bolnice u prizemlje i zakrene u sobu broj 10.

— Dragi poručniče, ja ti od srca čestitam. Evo ti — reče Denegri predavajući mu otvorenu malu škatuljicu — zlatni krst za zasluge, što je danas stigao za tebe na zapovjedništvo bolnice.

— Zlatni nišan, — primijeti Omerbeg Sokolović. — Hvala vam, gospodine zapovjedniče, što ste se do mene potrudili.

— Ja ti još jednom čestitam, pa te molim, reci mi, čim si se tako istakao.

— Ništa, gospodine, — odvrati ponositi poručnik bosansko-hercegovačke pukovnije.

— Zlatni krst ne daje se za ništa. Valjda je ipak nešto bilo?

— Pa opet ništa, velim. Štogod je bilo najviših ljudi na svijetu, svi su bili zadahnuti ljubavlju za svoj vatan, svoju domovinu, te su tu ljubav sa sobom i na oni svijet ponijeli. Tako kaže naš pjesnik. A ja mu vjerovah i uzeh primjer u tim visokim ljudima.

— Tako govori sin Bosne ponosne! Takovi su svi oni, — okrenu se zapovjednik prema drugim časnicima, koji su do njega stajali. Mi imademo na svom jugu nepredobivu stražu u tom kršnom narodu. Mi svi već smo se potpuno uvjerili, koliko je važan politički odgoj naroda i vjera, osobito Islam. Gledajte statistiku zarobljenika: najmanje ćete naći muslimana. Oni se ne predaju.

— I ne! Mi do zadnjega izgibamo. Ovo je za nas džihadi mukkades, sveti rat. Sav se Islam bori protiv zajedničkog neprijatelja i mi svi, jednokrvna braća Hrvati, vojujemo zajedno pod žezlom jednoga vladara.

Dok je doktor Denegri već davno u operacionoj dvorani radio, tumačio je poručnik Sokolović sakupljenim časnicima historiju Bosne sve od krunisanja kralja Tomislava na Duvanjskom polju do okupacije i aneksije.

— Kakve li prošlosti! — popratiše slušatelji različnih narodnosti zanimljivo razlaganje.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— Kaži mi, koja je tvoja novačka godina i kad si promaknut na kadeta. Tvoj doknadni bataljun traži ovo izvješće, — reče Denegri, kad je poslije podne zavirio u sobu broj 49.

— Ja sam se javio prije redovite stavnje i služim od lani 1. listopada aktivno kad jednogodišnji dobrovoljac. Kad sam otišao u polje, postao sam kadetskim aspirantom, a na kadeta promaknut sam po zapovjedniku pukovnije na šesti rujna, — odvrati Adam.

Denegri bilježio je te podatke i dovršivši reče:

— Tako, dobro je. A kako ti se ovdje sviđa? Sad nisi sam. Kako vidiš, ovdje su sami dobrovoljci i kadeti. No budi oprezan, ne umaraj se odviše razgovorom. Zar ne, gospojice, — okrene se Denegri prema dobrovoljnoj bolničarki — vi ćete pripaziti, da naš Adam odviše ne govori.

— Naravno, — osmjehne se ona — samo što to ne će dugo trajati, jer sam se izmijenila za sobu sa gospođom Opalinski, da mogu tako biti kraj svoje prijateljice Etelke.

— Gospodične Fragner?

— Da. Sigurno se ne ćete tome protiviti, — reče gospodična Melanija Keleti, visoka, lijepa i ne sasvim mlada djevojka.

— Ja se ne bih, što se mene tiče, protivio toj izmjeni, no držim, kad se jednom već zauzelo načelno stanovište, da se što slično ne bi smjelo više događati, — zlovoljno uzvrati Denegri.

Premještanje dobrovoljnih bolničarka po sobama zadavalo je upravi bolnice dosta brige. To se ipak nije moglo spriječiti. Denegri je dobro znao, da svako saopćenje gotova čina znači s druge strane povlačenje kon-

sekvencija, ako se to ne prihvati. Jedina pomoć u tim stvarima bila je, da se unaprijed osujete pojedine namjere.

Za taj posao bijaše kao stvoren doktor Čermak. On se svuda vrzao, svakomu je bio uslužan, osobito riječima, sve je nanjušio i u sve bio upućen. On bijaše sredina između doktora Vasića, koji je svojom mirnoćom i blagošću sve protivštine izglađivao, i doktora Finka, koji je zametnuo svađu, gdje je samo trebalo. Čermak je mutio na sve strane, on je bio za jedno i drugo, pa ga je zato svatko tražio, pouzdajući se, da će u njem naći najbolji oslon.

Za izmjenu između gospođe Opalinski i gospodične Keleti nije Čermak znao ili nije htio znati. Njemu samomu nije bilo po volji, što je gospođa ostavila sobe 76, 77 i 78, gdje bijahu smješteni sami bakice, i došla u sobu 49, gdje je ležalo devet dobrovoljaca i kadeta. No on joj se nije usudio ništa kazati, da joj se ne zamjeri. Doktor Čermak nije uz gospođu Opalinski bio ravnodušan.

Njezine oči iskrile su poput žive vatre. Hod joj bijaše lagan i okretan, svi zglobovi gipki kao od elastike. Gospođa Opalinski bijaše lijepa žena, obla lica, bujne tamne kose, srednjeg rasta i ružičastih malih ustiju, iz kojih su se uvijek pomaljali krasni bijeli zubi, jer je gotovo bez prestanka smiješak rastvarao njezine usne.

U bolnici bijaše zaposleno više od trideset dobrovoljnih bolničarka. Gospođa Opalinski slovila je među svima kao najljepša, a sasvim je shvatljivo, da su se tu našle većinom lijepe žene. Dobrovoljnom njegom bolesnika bave se ponajviše žene, koje živu u takvim prilikama, da ne moraju biti kod kuće. U takvim kućama obično je i blagostanje. A gdje je blagostanje u kući, tamo uz ostali luksus dobro pristaje samo lijepa žena.

Gospođa Olga Opalinski mogla je svoje slobodne časove lako posvetiti njezi ranjenika. Njezin je suprug kao pričuvni časnik otišao na sjeverno ratište. Djece

nije imala, a kućne poslove razumjele su sasvim dobro njezina kuharica i sobarica.

Doktor Čermak odmah je osjetio, što znači promjena sobe. U sobama 76, 77 i 78 bijahu sami obični vojnici, s kojima se nije dalo mnogo razgovarati, pa je tako mogao on mnogi čas ugrabiti, da i nešto duže razgovara s gospođom Opalinski. Sada je preostalo za nj mnogo manje vremena. Osjećao se malo potisnutim, i to ga je dražilo.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— Adame, gospodična Keleti isporučila mi je zapovjednikov nalog, neka na vas pazim, da odviše ne govorite. Govor vas umara, a vama je još potrebit mir, — upozori ga gospođa Opalinski, kad je on sjutradan svom susjedu kadetu Zelenki pričao o prijelazu naših četa preko Drine.

— Zar gospodična nije zaboravila? — upita Adam.

— Kako vidite, ne.

— To je vrlo ljubezno.

— Zar ne? Kako se može i što drugo očekivati. Tako lijepa gospojica pa da ne bude dobra! Zar ne, ona je lijepa?

— Jest.

— Nije vam žao, što je ostavila sobu?

— Jest, ali se tješimo, što je našla tako pristalu zamjenu.

— Ne govorite u ime svih, jer ne znadete, što oni misle.

— Adam ima pravo, — reče Zelenka.

— Pravo! — oglasi se iz suprotnog ugla jednogodišnji dobrovoljac Jasien, po narodnosti Ukrajinac.

— Vidite, milostiva, svi su uza me pristali, — odvrati Adam.

— Ovaj u kutu ne razumije, o čemu govorimo. Zelenka uvijek pravi šale, a vi ste rekli, samo da nešto kažete. Poznam ja vas, mlade sinove Marta, — nasmjehnu se gospođa Opalinski.

— Pa kad hoćete, molim. Neka bude na Vašu.

— Žalite dakle, što je gospodična Melanija otišla.

— Žalim.

— Ona je kratkovidna, pa ne vidi sve, što se radi.

— Kratkovidnost je divno svojstvo u žena. Takove ne mogu koketirati ili barem ne lako.

Gospođa Opalinski lecne se čuvši taj odgovor. Ona nije bila vična, da je muškarci omalovažuju, a Adam je svim svojim ponašanjem pokazivao, da za nj promjena bolničarke ne bijaše od važnosti.

— To sam prvi put danas čula, — uzvrati bahato gospođa.

— Gotovo ne vjerujem. Zar vam još nitko nije hvalio kratkovidnost. Gospodična je upravo idealno kratkovidna. Ona ima lijepe oči. Pa molim vas, kad ona čovjeka pogleda, koliko je tu snage u pogledu. Imade mnogo žena, koje znadu živo gledati, a da i nisu kratkovidne. No ja one prve više cijenim od ovih. Lijepo gledaju jedne i druge, ne radi onog, koga gledaju, već radi sebe. Razlika je među njima ta, što je kod prvih pogrješka u očnom živcu, a kod posljednjih u njihovoj naravi.

Uza svu svoju spretnost nije gospođa Opalinski odmah našla pristali odgovor. Nehaj Adama i bockave njegove riječi bole su je. No šta bi nastalo, da mu dobaci kakovu grubu riječ. Prvo razdor s njim, a drugo ostale posljedice. Iza Adama stajao je zapovjednik bolnice. Adam bijaše njegov mezimac. S njim se zavaditi znači boj biti sa samim zapovjednikom. A jednostavno ostaviti sobu? Nikako. Što bi rekle ostale bolničarke? Što bi rekla gospodična Keleti, Etelka Fragner, pa Mici Kraus, kako li se već zove ona mačka iz Graca, koja toliko o Čermaku pripovijeda? Što bi rekla Kosterčanka i Nasta Gamenik, pa plemenita Klement? Ah, a Kormanek! Ona bi zacijelo prva saznala sve u tančine... Olga Opalinski časom si je predstavila, kako već gospođa Kormanek trči u prizemlje, da saopći tu novost barunici Prossnitz, koja je svuda opažala ćudoredne pogrješke, tražila dlaku u svakom jajetu, pa i u istom liljanu nalazila trunke nečistoće. Sve dakle prije nego ostaviti sobu.

— Pravo! oglasi se opet Jasien i žestoko kihne.

Prasak smijeha, koji je nastao u sobi, ispunio je neugodnu stanku.

— Adame, ne smijte se. Vama to škodi, jer vam potresa glavu. Slušajte me. Vi me morate slušati. Ja sam ovdje vaš pukovnik, — reče gospođa ustavši sa stolice i približivši se do njegova kreveta.

— Pokorno molim, to nisam znao.

— Onda znajte sada, te iskazujte respekt, koji pukovniku pripada, — osmjehne se ona, okrenuvši glavu prema vratima.

Ušao je doktor Čermak, pozdravivši gospođu i pošavši ravno prema ormaru, koji je stajao uz suprotnu stijenu do Jasienova kreveta.

— Ne mogu da nađem termometar. Možda sam ga ovdje ostavio, — reče plaho liječnik gledajući gospođu.

— Tu nije, — odvrati ona hladno i okrene se prema Adamu, koji se udilj neprijazno držao.

— Vi ste bili izvrstan vojnik u ratu, pa ćete sigurno i u miru takav biti. Ili mislite možda, da je i tu rat? — srdačno se nasmije gospođa Opalinski, a za njom i ostali neki bolesnici.

Nisu oni svi bili društveni ljudi. Dvojica njih, Ivasintiu i Margitai, bijahu kao zaliveni. Da ili ne, bila je sva njihova retorska vještina. Trojica, Polić, Winkler i Bitterman, radije su slušali nego govorili. Ostali bijahu društveni ljudi. Glavnu riječ u sobi vodio je Adam, jer je od svih bio najinteligentniji i najduhovitiji. Kadet Zelenka i dobrovoljac Bestanko nisu daleko zaostajali, i to zajedno, ali svaki za sebe jest. Zelenka bijaše duhovit, a Bestanko inteligentan mladić. Uz tu trojicu društvenih ljudi išao je i Ukrajinac Jasien, koji je neprestano sudjelovao u njihovu raz-

govoru, makar oni nisu razumjeli njega, kao ni on njih.

Srdačan smijeh, što se sobom razlijegao, provukao se kroz vrata napolje, proganjajući doktora Čermaka, koji je zlovoljno koračao diljem dugog hodnika.

— On se na nju ne obazire, — mislio je sam sobom Čermak — a ona mu se nameće. Ja za njom trčim, a ona me omalovažuje. Našao se jedan bolji, mnogo, mnogo bolji, jer je noviji i jer se ne zanima za nju. Čudnovata je stvar kod mnogih žena. Dok za njom trčiš, dok joj udvaraš, pred njom ničice padaš, nitko si i ništa, jedan od onih mnogih, koji kleče do njezina podnožja... Ali dok se ne obazireš, dok ti je sasvim ravnodušna, dotle vrijediš, jer si jedan prkošljiv stvor, jedno neobuzdano konjče... Ali brzo će te ona zauzdati, konjiću moj, a onda će opet biti dobar Čermak s otmjenim rukama, obrivena brka, Čermak gospodin, Čermak kavalir, Čermak ovaj, Čermak onaj... onaj oholi Čermak, koji ne će ni da pogleda na nju, dok ašikuje s onom gradačkom mačkom. Samo par dana strpljenja, gospodine moj, pa će to sve drukčije izgledati. Poznam ja te paunice. Sve su one jednake. Jedina je razlika među njima, što jednu pozna bolje ovaj, drugu onaj čovjek.

III.

— Ja se tim studijem nisam nikada pobliže bavio, — reče Adam, razgovarajući jednoga dana koncem mjeseca studenoga sa Bestankom.

— To ne smeta. U glavnom shvaćaš, što hoću da izvedem. Nisu to moje vlastite misli, već posljedak, jezgra tako zvane pozitivne filozofije, koja ne pozna nego iskustvo. Za nju tako reći ne postoje metafizičke istine, čisti zaključci uma, — razlagao je Bestanko.

— Meni se naprotiv posve mogućim čini protivan nazor. Zašto ne bi mogli postojati zaključci uma?

— Jer je i njima ishodište iskustvo.

— A pojavima, što se u prirodi događaju, umne osnove.

— Samo kod ljudi, ali ne mrtve prirode.

— Za naše prosuđivanje polazna je tačka samo naš um. A tko ti kaže, da je priroda mrtva? Zar u njoj nema više duha, nego u devet desetina živućih ljudi? Zar je jedino skladište duha ljudski mozak?

— Ti si, Bestanko, — upane Winkler — vrlo mudra glava. Daj mi savjet, kako bih ja došao do izlaznice. Štopski nadliječnik nije danas nikomu dao izlaza.

— Nisam li pravo slutio, — primijeti Zelenka — da će se to dogoditi. Vi ćete konačno svima škoditi.

— Ti spadaš među časnike.

— Kadet je čardak između neba i zemlje, kako već treba. Zapovjednik, kad mu dodija, ne pozna šale.

Zelenka je sasvim dobro primijetio. Zapovjednik bolnice bijaše do skrajnosti susretljiv prema bolesnicima, no ako se koji ogriješio o red i pravila, svi su osjetili njegovo nezadovoljstvo. Time je ujedno dizao drugarski duh. Često puta desilo se, da pojedinac, ako i jest nešto sagriješio, nije bio sam kriv. Iza njega stajali su oni, koji nisu bili podvrženi karnosnoj vlasti zapovjednika. Da je samo takav pojedinac bio na odgovornost pozvan, moglo bi se desiti, da kazna ostane bez pravog učinka. Ali kad su svi osjetili kaznu, istraživala je bar polovica njih razloge, a mnogi su došli i do spoznaje pravog uzroka. Poveo bi se tada općeni razgovor i sa više strana dospjela bi kritika do ušiju onoga, koji je dosada stajao sakriven u pozadini.

Jučer je dobilo petnaest bolesnika izlaz do šest sati. U jutarnjem prijavku izvijestio je nadzorni podčasnik, da nije nitko izostao duže, nego mu je bilo dopušteno. Štopski nadliječnik slučajno je vidio jednog desetnika, gdje u sedam sati križa ulicom prilično nesigurnim hodom, a u četvrt na osam jednog dobrovoljca, gdje u neku vežu dovikuje: Ljubim ruke! Oni njega nisu vidjeli. Oba bijahu natrušeni, jedan alkoholom, drugi ushićenjem, što mu je gospodična Frag-

ner dopustila, da je kući otprati. U buduće nije se više nadzorni podčasnik usudio predati neistinito izvješće.

U deset sati ujutro došla je u sobu gospođa Opalinski, sva usopljena od velike žurbe.

— Pokorno javljam, da sam ja sâm već u osam sati izmjerio svima toplinu, — reče Zelenka.

— To ste se vrlo dobro dosjetili, — odvrati ona ljubeznim smiješkom. — Je li kod svih u redu?

— Sve u redu, samo Margitai imade 38 stupnjeva.

— A kako je vama? Sigurno 34, — upita gospođa Adama.

On je još uvijek bio prema njoj ravnodušan. Časom činilo joj se doduše, da se njegov pogled na njoj zadržava, ali sva njegova ravnodušnost nehotice je izazivala pomisao: — Ah, ta to je samo slučajno. On od dosade amo tamo gleda. Gospođa Opalinski bijaše kao na iglama. Njezine šale nisu uspijevale. Ono prokušano sredstvo, pobuditi zanimanje u jednog priklonošću prema drugomu, izdalo je. Oba bijahu hladna, Adam i Čermak. Ta igra trajala je već dosta dugo.

— Možda bi bilo zgodno, da svoju osnovu malo promijenim, — pomislio je najednom doktor Čermak. Gospođa Opalinski prozrela je njegove misli. On bijaše praktičan čovjek i postojan u nestalnosti. Ako bi se danas odlučio, da će do skrajnosti slijediti koje načelo, što ga je smatrao opravdanim, već sjutra je ostavio svoju nepokolebljivu odluku, ako bi samo i naslutio, da bi uz protivna načela i protivne osnove mogao štogod ušićariti. Čermak je uvijek polazio sa časovitog stanovišta. On nije poricao, da je odlučio, da će se stanovitog načela držati trajno ili bar kroz određeno vrijeme, ali je zato promjenu svoje odluke odmah znao opravdati dosjetkom: — U onom času bila je moja odluka ispravna, u ovom času nije. — Čermak je dakle prema svom praktičnom shvaćanju odlučio, da svoju ukočenost prema gospođi Opalinski malo razriješi, dok je ona njegovo susretljivo ponašanje radosno prihvatila, uvjerena, da će to na odnošaj između nje i

Adama bitno utjecati. Dosad bijaše Adam ravnodušan, jer nije ćutio suparnika. No sada se unaša u sferu njegove želje i mašte suparnik, kojega on ne smije omalovažiti, ako i najmanje osjećanja za nju imade. Oko njih troje stala je tinjati žerava. Sitan plamen, što je tu i tamo promajom potpiren iz nje liznuo, udario je u oči zapovjedniku bolnice.

U sobi broj 49 nastale su neke promjene. Kadet Zelenka, dobrovoljci Winkler, Bitterman i Polić odoše. Bestanko bude premješten u četvrti odio, a u sobu pridođoše tri nova dobrovoljca, dva Tirolca, Loidl i Bader, i jedan Ukrajinac. Teško ranjeni Plostenec našao je tu svog zemljaka Jasiena, koji je njegovo bolovanje ublažavao praznovjernim pričama, niklim na obroncima Karpata i u dolini hladnog Dnjestra.

Uoči Nikolinjeg dana zapraminjao prvi snijeg. Koliko veselja donose sobom prve pahuljice! Raduju im se djeca, a raduju im se i odrasli ljudi. I naši ranjenici u sobi broj 49 osobito se poradovaše prvom snijegu. Tirolci dozivahu u pamet vječnim ledom obavite alpinske vrhunce svoje planinske domovine, dok su misli Ukrajinaca putovale preko prostranih poljana Bukovine i Galicije, pokritih velikim bijelim sagom. Margitai u duhu je gledao nepreglednu bijelu ravnicu Alfölda, a Ivasintiu slušao stenjanje omorika pod teškim jarmom snijega, što je zatrpao okolinu vilinskog jezera Svete Ane.

Adam upr'o je oči ravno preda se. I on je već vidio visoke gore i snježne poljane. Divio se ponosnim vrhuncima Grossglocknera, Triglava, Tatre i Šumave. Ugodno se sjećao svojih izleta i putovanja u krasnim krajevima, što ih je cijenio prema njihovoj ljepoti. Ali drugih osjećaja nije imao. Rođen od roditelja različnih narodnosti, u mjestu, gdje su se oni samo slučajno desili, i odgojen u različnim školama i različnim mjestima, nije u sebi razvio ni jedno početno obilježje, koje čovjeka veže s njegovom domovinom. Ta razlika između njega i njegovih ratnih drugova, koji su ta

obilježja nerazdruživo sobom nosili, isticala se očevidno u svakom času, koji je izazivao spomen na domaju.

Adam je gledao ravno preda se, gdje su se uz protivnu stijenu, svaki s jedne strane kreveta, sastali doktor Čermak i gospođa Opalinski, povijajući ranjenika Plostenca, koji nije razumio njihov tihi razgovor.

— Nemojte odviše često prematati, — oglasi se zapovjednik bolnice, koji je tiho ušao u sobu i promatrao, kako doktor Čermak zamata i opet odmata povoj na desnoj ruci Plostenčevoj, šaptajući nešto gospođi.

— Samo sam malo podigao povoj, — odvrati Čermak okrenuvši se hitro prema zapovjedniku.

— Badera mogli bismo predložiti na natpregledbu. Zar ne?

— Ja sam već na to mislio.

— Pobilježite sve, za koje mislite, da bi trebali ići na natpregledbu, reče zapovjednik i ode u dalju sobu.

Sniježne pahuljice tiho se spuštahu. Slika ulice posve je odgovarala raspoloženju u sobi broj 49. Šapat osoba, što su se tu nalazile, sličio je šuštanju suhog lišća i granja, na koje sijedahu dugim putem sa visokih oblaka umorni glasnici zime. Za nekoliko časaka ode i doktor Čermak. Gospođa Opalinski, ne hoteći buniti mir u sobi, uzme u ruke knjigu. Iza svakog drugog trećeg retka pogledavala bi prema Adamovu krevetu. On je neprestano gledao kroz prozor. Pročitavši rastreseno dvije stranice ustane ona i tiho izađe iz sobe. Na hodniku sastane se opet s odjelnim liječnikom doktorom Čermakom.

— Što tako zlovoljno gledate, milostiva? — upita je on prolazeći pored nje.

— U sobi je tako dosadno, pa sam izašla, da skočim na časak do gospodične Keleti, — odvrati ona zaustavivši se na prvoj stubi, što vodi u drugi kat.

— Mlada gospoda šute, zar ne?

— Da. Sve je tako mirno, a ja ne volim tišinu.

— Mlada gospoda dakle šute. Misle, tko dolazi u doticaj sa ženama, treba da umije nesamo dobro govoriti već i dobro slušati.

— Što se oni mene tiču! — obijesno odvrati gospođa.

Čermak je odmah sveo razgovor na druge stvari ne hoteći sumnjati o odriješitoj izjavi gospođe Opalinski. No zato je nije smetnuo s uma. Njegova vještina dopirala je tako daleko, da je mogao o jednom goviti, drugo pisati, a treće misliti. Zato se je vrlo često desilo, da izražaj njegova lica nije bio u skladu s njegovim riječima u tom času, jer se u obrazu i kretnjama odražavahu neizražene njegove misli.

I ovaj čas, dok je on lagano uspinjući se uz gospođu Opalinski stubama u drugi sprat opširno opisivao na svakoj stubi po jedan prizor iz Rossinijeva »Seviljskoga brijača«, poređujući učinak te vesele glazbe s jednakim učinkom njezina pogleda, mrštili su njegovo čelo neki cinički potezi.

Čermak, instinktivno uvjeren, da savezno govori o nekom zanimljivom predmetu, mislio je: — Nje se dakle mlada gospoda ne tiču! Ona to meni govori! Kao da ja ne vidim, što ona misli i hoće. Stvar ipak nije tako loša, kako izgleda. Da sam ja njezino sredstvo, da u Adama pobudi ljubomor, ona bi sa mnom samo u sobi pred njim govorila. Ali ona i ovdje govori, eto već četvrt sata. Nju moje čavrljanje zanima. Ona moju blizinu ovdje ne izbjegava, dapače . . . . Uostalom, bilo kako mu drago, ako je on zanima ili ne, meni to može biti svejedno. Ja nisam odviše veliki sebičnjak. Znat ću se s njime pogoditi, samo ako se on bude znao sa mnom. Ići će to bez odvjetnika i bilježnika, sve samim spoznanjem, da naši interesi nisu protivni, ako i jesu jednaki. On čini doduše na mahove utisak fantaste. Fantaste su čudni ljudi. No ja ću već naći izlaz u pravom času . . .

Silazeći u prvi kat stražnjim stubama na kraju

lijevoga krila zgrade, zadovoljno se Čermak smiješio. — Meni se čini, da znam pogoditi, kad je pravi čas kucnuo. Ne valja se žuriti. Ako se igra prerano započne, može čovjek stradati prije nego je kucnuo pravi čas. A pošto je odbio taj pravi čas, na čistu smo, da nemamo ništa tražiti. Pravi čas jedini ne dade se ni amo ni tamo razglabati. On je apsolutan; zato i jest pravi čas... mudrovao je u sebi doktor Čermak.

— Što ti opet gore šuruješ? — zaustavi Čermaka doktor Fink baš u času, kad je sišao na hodnik prvoga kata.

— A šta ti ovdje radiš? — upita prijazno Čermak.

— Moji i tvoji poslovi vrlo su različni. Ja se upravo divim tvojoj spretnosti i uspjesima.

— Molim te, mani. Ja sam praktičan čovjek i ništa drugo. A kako je to jednostavno. Molim te, ima li na primjer što jednostavnije, nego da uz put, kuda i onako svaki dan moram prolaziti od kuće i kući, bacim pogled na ovaj ili onaj prozor, na ovu ili onu stalnu prolaznicu. U tri mjeseca već sam ih oko petnaest upoznao Svaka drži, da se već dva tri mjeseca za nju zanimam. Ne treba ni da usta otvorim, pa već čujem njezinu izjavu: — Vi ste onaj, koji me već dva mjeseca tako očito promatra. Zar nije to zgodno. Koliko treba da žene lažu, dok im mi muškarci vjerujemo, a eto kod mene redovito biva, da mi se vjeruje, dok šutim. Dragi kolego, vrijeme je dragocjeno. Ne troši uzalud ni jedne sekunde, ali ako ta sekunda i onako propada, onda kušaj istodobno i svaku tricu provesti.

— Ti to umiješ, znam. A ne bi li mi kazao, gdje sada šuruješ?

— Na to moram ti dvoje kazati, — uozbilji se Čermak. — Prvo, ja ovdje u zavodu nigdje ne šurujem.

— Ne ispričavaj se bar meni. Ta ja ti ne zamjeram. Naprotiv, radujem se, kako čas ovdje, čas ondje šuškaš.

— To sve nije ništa, ni šuškanje, već samo služ-

beno poznanstvo, koje se onda, dopusti, da ti u uho šapnem, prema prilikama, — stade se Čermak smiješiti — nastavlja izvan zavoda. A drugo, zapamti, ja nikada ne dajem nikakvih obavijesti. To je možda jedino moje načelo.

— Kako si ti diskretan čovjek! — čudio se Fink porugljivo prijaznim glasom.

— Jest, do skrajnosti, ali ne misli možda, da je ta moja osebina poglavito plod plemenita shvaćanja ili uzorna odgoja. Praktičnost iz nje viri. Žene, dobro upamti, instinktivno ćute, tko je diskretan, a tko ne. Pa zašto da ja jednom mojom nepromišljenošću, od koje ti ne bi ništa imao, sam spriječim sve moje buduće uspjehe? U tom idem tako daleko, da sam eto i praznovjeran. Svoju diskretnost smatram svojom kosom Samsonovom.

— Zgodni nazori! Nu reci mi, ne tišti li te, što nikomu ne kazuješ o svojim stvarima.

— Ja sam već na to navikao. Dakako da bi mi neizmjerno godilo, da uzmognem jednom onako sakupljenoj publici koješta pripovijedati gledajući, kako se sad ovdje sad ondje ceri koje smiješno lice. Dosta bi bilo izlanuti po koju riječ, što odaje znanje o nekim tjelesnim i duševnim osebinama osoba, kojih se osebine ne iznose pred širu javnost. I samo jedna riječ bila bi često dosta, da pobudi sumnju o svačem i koječem. Uostalom, ja radije gledam prijazna ženska nego iskrivljena muška lica.

— To ti rado vjerujem. Čini se, da i naš akcesista Lang imade iste nazore. Kod njega se ne može ništa pozitivna saznati.

— Ne poznajem njegovih nazora, no jedno znam, kudgod se ja vrzem, vrze se i on. U tom pravcu imadem već ustaljeno iskustvo. U svakom mjestu, svakom krugu poznanstva, uvijek vidim oko sebe jedne te iste ljude, samo s tom razlikom, da jedni dolaze prije, a drugi kasnije. Jedni su moji prednici, a drugi sljednici. Lang je moj sljednik. Pred osam dana,

kad sam se finim načinom preporučivao kod jedne dame, rekao sam joj, neka se tješi, domalo počet će se neko za nju zanimati. Nisam joj rekao imena, ali sam tačno opisao Langa. Jučer sam ga već vidio u njezinu društvu.

— Prema tomu ti možeš slutiti, u koje ćeš se društvo uplesti, ako gdje vidiš kojega svoga prednika.

— Jest, i to se događa. Vidiš, ja sam se sporazumio s mišljenjem, da ću se za kratko vrijeme upoznati s jednom dražesnom Poljakinjom, jer sam je prekjučer vidio u društvu jednoga svog prednika.

— Primi dakle već unaprijed moju srdačnu čestitku, — osmjehnu se Fink.

— Još je preuranjeno. Prednik nije nikako tako izvjestan kao sljednik. No tu ću se latiti posla, bilo što mu drago. Čekaj, to ti još moram kazati.

— Samo brzo, jer mi se žuri.

— Odmah ću svršiti. Prekjučer, kad sam se opodne izvezao u domobransku bolnicu, da pohodim jednog svog znanca, vidio sam tu damu, gdje stoji na uglu i čeka tramvaj. Ja je već otprije poznam i ona mene, no samo po viđenju. U ruci imala je nekoliko borovih grančica. Da ih nije imala, ja bih mirno dalje bio prošao, a tako sam odmah pomislio, da je došla odozgo iz šume. Slučajno bacih pogled prema brijegu. U daljini od kojih sto koračaja spuštao se onaj moj prednik. Ona skoči u jedna kola. Živo je pogledam. Kola odjure. Ona se nije smela. Bez sumnje bijaše uvjerena, da ja nisam ništa opazio. U slijedeća kola ušao je onaj moj prednik, jedan zastavnik. I njega sam pogledao. Dečko je pocrvenio kao rak. A ja sam si nehotice pogladio bradu.

— Pa što si ti taki čovjek, da ćeš izrabljivati ovo svoje opažanje.

— Jest i ne. Ja to ne ću ničim odati, ali ću se poslužiti tim znanjem u toliko, što ću u njezinu društvu hvaliti zdravlju koristan zrak u šumi crnogorice i

oduševiti je za šetnju iza domobranske bolnice. A ona će zacijelo pristati. Tako je, dragi kolego.

— Tako je, tako. Ti ćeš dotle čeprkati, dok te koja ne zgrabi, ali onako, da te više ne pusti.

— Bože sačuvaj! To je isključeno. Ta tome se hoće i moje volje.

— Onako ili ovako, svejedno je, da li te ona vješto zgrabi ili zaludi.

— Ja da se dam zaluditi? Oprosti, u tome odviše mi je sklona sreća. Imam zaista više sreće nego pameti. Kad vidim, da bi se mogao zaljubiti, zatežem uzde, što je najviše moguće, a dotle se ta izabrana već sama pobrine, da učini štogod smiješno. Dragi kolego! Gdje počinje smiješno, prestaje ljubav. Zar nije istina?

Oni se rastadoše. Fink pođe u drugi kat, a Čermak se uputi hodnikom prvoga kata i skrene glavnim stubama u prizemlje. Na stubišnom zavoju mimoiđe se s jednim služnikom, koji je ispod pazuha nosio cio svežanj šiba, iskićenih bonbonima, crvenim vrpcama i suhim smokvama.

Bolničarke spremale su svojim bolesnicima ugodno iznenađenje. Oko pet sati poslije podne nastala je u cijeloj bolnici osobita trzavica. Veliki vratar, pučki ustaša Luka Budak, branio se dubokim basom: — Ma šta radite komedije od mene, stara čovjeka, — dok su ga bolničarke oblačile u odijelo svetoga Nikole i stavljale mu na glavu veliku mitru od papira.

Vrag se nije toliko opirao. Majstorskom vještinom obukao je mefistofelsko odijelo, navukao periku s rogovima i pribo dugi rep. Doknadni pričuvnik Karlo Ristl bijaše kao stvoren za tu ulogu, hvaleći hrapavim glasom svoje umijeće: — Nisam ja badava u civilu artista. — Ristl nije zapravo imao nikakva zanimanja. Dva tri tjedna bio je konobar, a onda se kroz nekoliko tjedana za promjenu bavio dresiranjem pasa.

— Molim, velečasni, dopustite, da vas malo pogledam, — reče artista, duboko se klanjajući svetom Ni-

koli. Krasno vam pristaje uniforma. Izvrsno. Samo, oprostite, mitra nije u redu. Morali biste imati časničku kapu, gospodine vojni vikaru!

— Ti si lud i ostaješ lud, — odvrati pučki ustaša Budak.

— Oprostite, prečasni! Htio sam vas samo upozoriti na propise, da vas ne bi tko odredio na prijavak radi protivupropisno nošene odore. Kako bi to izgledalo. Uostalom, ja vas ne ću prijaviti. Vi znadete, — stane se Ristl previjati i kesiti — da se ja dadem podmititi. Pet cigara, i to obzirom na svečani dan, pet britanika, pa ću šutjeti kao... — lupi rukom po ustima i umukne.

Za kratak čas spustio je Ristl u džep dvije krune, što mu ih je dala u ime odštete gospođa Klement, koja je rukovodila cijelu Nikolinju zabavu.

Svečanost je veselo protekla. U svakoj sobi dočekaše vrhunaravne poslanike bolesnici i bolničarke. Ostalo osoblje porazmjestilo se po različitim sobama, gdje se tko najbolje osjećao. Svaki bolesnik dobio je bar koju malenkost, a bilo je razdijeljeno također mnogo šiba i cvijeća.

— Da, da, šiba vam treba, — primijeti sjutradan gospođa Opalinski, kad je ušla u sobu, opazivši Adama, gdje u ruci drži veliku svoju šibu.

— Zar i meni? A ja sam dobar kao malo dijete. Slušam, jedem juhu, ne plačem, ne pušim, — odvrati Adam.

— Šteta, da ne pušite. Imam tako dobrih cigareta.

— Bojim se, škodilo bi mi.

— Onda ću ih spremiti, dok ozdravite. Hoćete? A ne bi li sada bar jednu zapušili?

— Hvala, ne. Što ih imate ovdje? — obazre se Adam prema njezinim rukama, u kojima je držala neku škatulju.

— Ne, to je spomenar.

— Ja sam svakoga, komu sam ponudila, umolila...

— A.... vaše tajne.

— Nikakve tajne. Svatko može čitati. Ako želite i vi, evo vam ga.

— I vi? Ja nikad ništa ne činim, jer to drugi čine.

— No pa dakle od svoje vlastite volje, bez obzira, što drugi rade, — smiješila se ona, otvarajući škatulju i dižući iz nje knjigu, uvezanu u sametne ljubičaste korice.

Adam uzme u ruke spomenar. Lagano je okretao listove, čitajući različne stihove i prigodne upise, iskićene raznim risarijama, slikarijama i notama.

— Koliko vrlo duhovitih stvari! — čudio se on.

— Ja sam svakoga, komu sam ponudila, umolila... osmjehnu se gospođa.

— Da što pametno upiše, — htjedoste reći... Gle, kako je ovo izrazit rukopis... »Bez žene bio bi naš život lišen u početku pomoći, u sredini naslade, a na koncu utjehe...« — čitao je Adam.

— Ovu Jouijevu misao napisao mi je u spomenar bugarski feljtonist Todorov primijetivši, da je to jedna od najboljih misli Schopenhauerovih, — doda gospođa.

Adam okrene nekoliko listova te se zaustavi kod ovih stihova:

— »Pokušo sam, da bez tebe živim,
Ne htjedoh, da što o tebi znam,
Krio sam se, da ti se ne divim,
Da te ljubljah, poricao sam.
  Al uvečer, kad zalazi sunce,
  Nađem se sred puste osame,
  Gledam tužno sjajnu mjesečinu,
  Pa se pitam: — Sjećaš li se me?«

— To mi je tako poznato... — reče i časkom se zamisli. — Zerkovitz! To su njegove riječi i njegova poznata arija, — ushićeno primijeti Adam i stade na pol glasa pjevati ariju tih stihova.

— Jest, jest, — potvrdi gospođa Opalinski.

— Siromah Csengeri, — reče Adam tugaljivo, pogledavši potpis ispod stihova. — Jamačno je nemilo stradao, kad vam je tako sentimentalne stihove upisao.

— Šta vam ne pada na um, — poprati ona srdačnim smiješkom.

— Onda ste zajedno slušali cigane, gdje sviraju ovu notu. Bilo vam je ugodno, pa za uspomenu na te časove upisao je gospodin Csengeri stihove.

— Mislite? Malo, malo ste pogodili, ali još ni izdaleka. No ako tako nastavite pogađati, uzet ću vam spomenar, — zaprijeti mu obijesno gospođa.

— »Gorski lavi strepe, dršću
Od velike moje moći,
Nu danas me očaraše
Gazeline crne oči.«

Sokolović... To je naš poručnik? — upita Adam.

— Da, povodom odlikovanja, kad je dobio zlatni krst, čestitala sam mu. Baš sam bila u onoj sobi, pa sam ga odmah umolila, da mi nešto upiše. On je pristao i kazao je, upisavši tih nekoliko riječi, da su to stihovi sultana Selima, koji ih je izrekao, kad je jednom u lovu vidio neku krasnu čobanicu.

— Sjajno, divno. Eto vam spomenara, — pružao je Adam knjigu gospođi, koja je stajala uz njegov krevet.

— Vi mi samo tako vraćate spomenar! Ja sam mislila, da ćete sam zaželjeti, da što upišete, — reče ona plačljivim glasom sa smiješkom na usnicama.

— Odakle meni to pravo?

— Pa i vi ste odlikovan junak kao i Sokolović.

— Takovih junaka kao ja ima danas već mnogo.

— Ovdje ste samo vi, — pogleda ga ona ljubezno. — Hoćete ili ne?

— Hoću. Nešto ću upisati... ali pod uvjetom, da ne gledate, što sam upisao, prije nego kući dođete. Pristajete? — Adam pruži ruku, a ona je dohvati i srdačno stisne:

— Pristajem.

— Živio je, znate, baš u doba Kristova narođenja snatrilac-pjesnik Tibul. On nije mario ni za bogatstvo, ni za bojnu slavu. Živio je sasvim povučeno i obožavajući neku Deliju pjevao joj pjesme.

— Pa što je s njim bilo?

— Ništa. Pustite me u miru, dok štogod upišem.

— Sssssst... — smiješeći se sičala je gospođa Opalinski, dok se na vršcima cipela sklizala do njegova kreveta, noseći mu pero i crnilo.

Adam se malo zamisli i stade pisati, šapćući ispod glasa:

— »Nuder ti, Mesalla, vojuj bitke bajne,
Ratni pl'jen nek kiti dvorane ti sjajne!
Mene ovdje krasna žena ljubi vruće,
A ja stražim, šećem ispred njene kuće.«

Dovršivši pruži gospođi knjigu. Ona priskoči do njegova kreveta, dohvati knjigu i okrenuvši se pođe prema ormaru, da je stavi onamo, gdje su bile ostale njezine stvari. Koračajući tako, prema Adamu leđima okrenuta, rastvori malo knjigu i preleti kradomice upisane stihove. Rumenilo obasu joj lice. Stavivši knjigu u ormar još je nekoliko časaka ondje potrajala, a zatim se vrati do njegova kreveta. Lice joj još uvijek pokrivaše zadah tankog rumenila. Ona je znala, što je upisano u knjizi, ali nije to smjela znati, jer je obećala, da ne će gledati u knjigu prije nego dođe kući. Pogledavši Adama opazila je na njegovu izražaju neku plahost.

Snatreno zagledao se on u nju i pasao svoje oči na onim crtama, što ih ni Fidija ne bi tako skladno izdjeljao. Ono mjesto, što je u njegovu mozgu dosad zapremala misao, zauzela je sada mašta.

Adam je maštao. A njoj se to svidjelo. Ona se u duši radovala sluteći, da taj dosad ravnodušni mladić ne prezire njezine čari. Takova radost prevladava časovito sve druge osjećaje. Njezino samoljublje slavilo je pobjedu. U tom slavlju nije dospjela da prosudi, da li su upisani Tibulovi stihovi dobro pristajali u njezin spomenar, u koji su smjeli da zavire svi oni, od kojih je gospođa Opalinski zahtijevala iskazivanje nehinjene počasti prema sebi samoj.

Njezina je taština slavila slavlje, dok je on maštao o njenoj ljepoti. Očaran vatrenim očima i smiješkom obavitim usnama svoje Delije pošao je Adam stazom Tibula.

IV.

Dana 20. prosinca 1914. prispjelo je u bolnicu sto i šezdeset ranjenih vojnika, od kojih su mnogi smjesta trebali liječničke pomoći. Svih sedam liječnika svojski se latilo posla sve do kasno uvečer. Razidoše se tek u deset sati noću.

U jedanaest sati prije ponoći šetao je već Denegri u pisaćoj sobi u svom stanu. Zamišljeno bi svaki čas postajkivao, te izmjenice svraćao pogled na slike u sobi i na ulicu. Samo jednom upr'o je pogled u jednu sliku, koja je visjela uz ostalih šest velikih izvornih slika, sačinjavajući s njima jednu seriju. Ta je slika prikazivala mladog Rimljanina, kako u noći, mjesečinom obasjanoj, naslonjen uz lijepu Rimljanku šapće.

— Si certus intrarit dolor! — uzdahne sam sobom Denegri te pođe do stolice iza pisaćeg stola i sjedne. Ukrstivši prste prebacio je ruke preko glave na zatiljak i nagnuvši se natrag ispružio noge preko vučjeg krzna, što se prostiralo ispod pisaćeg stola.

— Ne će on uvijek popuštati njezinoj ljepoti... ne će... kad u dušu uđe bol... Ali ako ipak?... Nisu svi jaki... Ja nisam popuštao, ali on bi mogao... Nadobudni mladić... pred njim još je otvoren svijet... na jednom kraju nepregledna pustolina... na drugom šuma, voda, grad, ljudi, život... a između oba kraja raskršće... Čemu je došao? Da nađe život?... Novi zavjet hoću da mu navijestim i da nadvičem sirenske glasove... neka nikada ne vidi modre čarobne zemlje i ne izusti vajnog uzdisaja: »Nemila sudbino, zašto življeh, a ne spoznah jedine prave istine... Zašto mi ne otvori oči, da nađem put iz te nepregledne neizvjesnosti...« Odiseju moj! Sudbina te meni u krilo

baci... Bijaše to tebi blaga sudbina, jer si mi omilio. Ne ćeš, ne smiješ onamo, odakle dolazi onaj sirenski glas... Reći ću ti to otvoreno, licem u lice, a ti ćeš me poslušati. Vjerovat ćeš, da je moja zapovijed tvoje dobro, ljubazna riječ, što nosi blagoslov mira i daleke sreće... Dat ću ti u ruke ključe od riznice, gdje je sahranjeno golemo blago... Ili ne... ne tako... Kazivat ću ti svoj život, svoja iskustva i iskušenja... sve iskreno i otvoreno... Prikazat ću ti svoje osjećaje. Valjda ćeš ih razumjeti... Ali ako ne?... Zar bi mogle sjene obaviti svijetle slike mojih uspomena, kad ih ti gledaš?... Ti, koji ne poznaješ još zagonetnu tajnu ženske duše... Sve ću ti kazivati, sve, sve, otvoreno i iskreno, a ti ćeš me shvatiti, kako srodna duša shvaća srodnu dušu...

— Gle, otvorit ću ti svoju dušu, svoje srce, svoju škrinju uspomena... Otvorit ću ti sve ove tajne pretince, izvaditi iz njih sve komadićke davnih priča, njihova pisma, njihove slike, njihove mirise i njihovo suho uvelo cvijeće. A onda? Onda ću sahraniti uspomene na dnu duše, a sve ove stvari spaliti u živoj vatri...

Zaklopivši oči dlanovima upre Denegri oba lakta o stol i nasloni glavu na ruke. Domalo se trzne, izvadi iz džepa ključ i otključa desna vrata na pisaćem stolu. Izvuče najnižu ladicu i podigne iz nje omašnu škatulju, izvrnuvši je na stolu. Hrpa pisama, slika, škatuljica, bočica i drugih sitnih predmeta prekrije stol, a osobiti neki miris dahne iz te pregršti uvelosti. Nemirno gledao je Denegri sve te sitnicec, združene u neposrednom doticaju: pisma nepomirljivih suparnica, što mirno leže jedno na drugom; suho cvijeće, što je uvelo i međusobno se sraslo, i slike, što se okom u oko gledaju, dok se svi mirisi iz te hrpe uspomena slijevaju u jedan miris, koji bi se jedini smio zvati: Vizija.

Drhtavim rukama premetao je Denegri te stvari, pa bi po koju u ruke uzeo, letimice je ogledao i odbacio.

— Slatki moj mali! Kod mene sve u redu. Javi mi odmah, što je novo...

— Imala bih Vam nešto hitno kazati. Molim Vas, da me posjetite...

— Trebam Vas kao liječnika...

— Zlato moje! Ne ljuti se, što jučer nisam došla. Nu zato sutra svakako. Zašto nisi danas došao? Ljubi te tvoja mala...

— Dragi moj sine! Molim te, izvoli me sutra poslije podne oko šest sati obići...

— Dušo! Danas i sutra se ne možemo vidjeti. Rođaci su mi ovdje i uvijek su uza me. Upravo sada sjede pet koraka od mene. Ali delikatni su, to im moram priznati. Ni u pero mi ne gledaju. U nedjelju odilaze. Dakle u ponedjeljak u dva sata kod prozora...

— Mili moj mali! Evo šaljem ti uspomenu na danas osam dana. Ne idi odviše u kazalište i misli na svoju malu. Budi joj dobar i sakrij sve dobro...

— Pisala bih, ali kako da počnem. Bilo bi mnogo toga, samo se bojim, da bi me se krivo shvatilo. Zato je možda bolje...

— Dragi Karmel! Ti već tri dana nisi ovuda prošao. Znam, da si osobito zaposlen. Moram biti strpljiva, ali to je teško.

— Dragi doktore! Danas navečer sam u kavani B., a ne u E. Jeste li sporazuman? Do sretna viđenja, uz srdačan pozdrav...

— Doktore! Vi ste na me posve zaboravili. Što je s knjigama? Valjda se ne ljutite? Vrlo bih rado s Vama još danas govorila. Najljepši pozdrav...

— Poštovani gospodine doktore! Smijem li vas umoliti, da mi danas uvečer činite društvo...

— Osobito bih se radovala, kad bismo se danas uvečer mogli naći u kazalištu. Da li će to biti moguće? Srdačan pozdrav...

— Dragi doktore! Bi li mogla s Vama danas govoriti, no samo ako Vas ne smetam...

— Dragi Karmel! Dođi danas k meni ili si već možda što drugo odlučio?...

— Gospodine doktore! Skočite do mene na pet časaka...

— Ako želite sa mnom biti, skočite u K. ulicu...

— Ne idem na koncert, već navečer u kazalište. Dođite...

— Ti mali nevaljanac! Ja ti ne vjerujem, da ne možeš doći. Ali sutra sigurno!...

— Ovdje sam bila tačno u devet i pol...

— Štovani gospodine doktore! Vaša iskrenost bila je krasna. Ja znam, kad budete ove retke čitali, da ćete se zapanjiti. Vi mi to ne smijete zamjeriti. Od srca želim, da se naše poznanstvo dalje nastavlja, kod Vas tek s malo osjećaja, a kod mene možda s potpunim osjećajem. Nema nikakva razloga, da bi to mogla požaliti. Nasuprot, ostat će mi lijepe uspomene. Svijet se nije onda za me brinuo, kad sam se ja suznim očima rastajala sa svojim mladim životom, pa se ne treba ni sada brinuti. Odatle vidite, da ja, ako želim svoje osjećaje očitovati, polazim izravnim putem, a ne preko drugih osoba. Jesmo li napokon na čistu? Uz iskreni pozdrav...

— Ti... kako je to slatko reći... grli te tvoja...

Denegri se opet zamisli, buljeći u tu hrpu pisama. Tek neka je letimice pročitao, koja su mu baš pod ruku došla. Nije on prezirao te brojne uzdahe i želje, što su se ovdje poredali i premiješali. Letimice je pogledao tek koje pismo, da ne osvježi odviše uspomene prošlih dana.

Premetajući tako karte i listove, zapne mu oko o jednu fotografiju. Odmah do nje ležala je druga, pa treća i cio niz slika, od kojih su mnoge već sasvim poblijedjele. Denegri ih sve zajedno digne i obuhvati lijevom rukom, koju je primakao do prsiju. A tada stade jednu sliku za drugom odbacivati desnom rukom. Kad je i zadnja slika na stol pala, obuhvati on u nekoliko mahova sve te stvari, stavi ih u škatulju,

položi u ladicu, odakle ih je izvadio, pa zatim izvuče iz druge ladice nekoliko džepnih koledara i stade po njima listati.

Najprije dohvati koledar s naslovnom godinom 1888. Pored datuma opažao je ubilježena različna slova, znakove i brojeve. Značenje znakova i slova nije više razumio, dok su brojevi očito odavali satove sastanka. Bijaše dosta tih neshvatljivih hijeroglifa. Denegri se nije trudio, da ih odgonene, no u prvi mah udarilo mu u oči, da između tih bilježaka nema stvarnog saveza. Pojedina slova i znakovi ponavljali se vrlo rijetko, a i u tom slučaju samo uzastopce.

Odloživši tu knjižicu stade listati u koledaru godine 1889. Okrenuvši naglo tri lista zaustavi se na četvrtom. Bijaše to stranica mjeseca travnja, sva ispisana brojkama, slovima, riječima i potezima. Te bilješke sačinjavahu jednu cjelinu. Od datuma do datuma bivahu sve gušće i izrazitije. Denegri okrene list. U mjesecu lipnju. Dan dvanaesti lipnja bijaše okvirom okružen. Denegri sjetio se, što je taj dan značio, i dozvao si u pamet njegovu uspomenu.

Bijaše krasan dan. Daleko izvan grada vodio je njih dvoje put u divnu prirodu, tamo daleko, gdje ne dopire oko zlobnih ljudi, i gdje dvoje zaljubljenih može da nađe pravog oduška svojim osjećajima.

On ju je čekao na maloj stanici otputovavši prije nje, da razgleda prilike i nabavi kola. Ona pak je uzela željezničku kartu za još jednu postaju dalje, nu opazivši, da su kola na označenom mjestu, a konji stoje okrenuti prema vlaku, sađe već ovdje iz vlaka. Bijaše to ugovoreni znak.

Kad je vlak prošao i ono nekoliko seljakinja, što su sašle, razišlo se, dođe on iz čekaonice i oboje njih uđe u kola. Vesela lica stiskahu se oni jedno uz drugo, dok su hitri konji dobrim kasom nosili lagana kolica. Put ih je vodio kroz šumovit kraj. Što veći što manji brežuljci redali se jedan za drugim. Drveće kao da je

pred njihovim očima raslo. Zelenilo bivalo je sve gušće, a cesta se sve više vijugala kroz klance i dolove.

Svježi zrak strujio je od sjevera, gladeći njihove rumene obraze i napunjajući pluća osobitom svježinom. A ono plavo nebo, što se nad njima više suzivalo, to se više isticalo pored tamnog zelenila bujne šume. Uz topot konjskih kopita i štropot točkova čuo se žubor gorskog potoka, koji se preko kamenja, mahovinom posutih, točio uz samu cestu.

Poodmaknuvši od stanice za jedan sat vožnje sađoše oni s kola, jer su odlučili, da preostali dio puta prevale prijekom stazom kroz goru. Kad su se zadnji udarci kopita iz daljine čuli, nalazili su se oni već u šumi.

Poslije podne primicalo se kraju, a sunce zapadu. Pojedini vršci stabala još su se zlatili u sunčanom svijetlu, dok je dolnji dio šume tonuo u ružičastom polumraku. Izdaleka ozvanjao je glas zvona, pa je i taj umuknuo. Oni stadoše, pogledaše se i zagrljeni ostadoše, da promatraju šumski mir.

Divne su tajne šume, kad zalazi sunce. Svjetska buka, što iz daleka okoliša dopire, utišava se i posve utihne, a šuma oživi. Cvrkut i graktanje ptica, zavijanje zvijeri sve više raste i sve se bliže primiče. Ptice se pozdravljaju polazeći na počinak, a zvijerke dogovaraju se o grabežu i bijegu. Sa zalazom sunca šuma je oživjela. Večernji vjetrić tiho poigrava vršcima stabala i svuda se razlijega pjesma ljubavi, pjesma divne prirode, pjesma večeri u šumi, uz koju kolo vode fauni i sileni, nimfe i gracije, ogrnuti tankom koprenom tihomirne tajnovitosti.

Anka Herman privine se na njegove grudi, a on osjećajući topli njezin dah zanosno usklikne: Kako je divna šuma!

U koledaru godine 1890. bijaše također mnogo bilježaka. Osobito se isticahu stranice mjeseca srpnja i kolovoza. Iz dana u dan redahu se sve gušće i izrazitije bilješke. Dan sedamnaesti kolovoza bijaše okvirom

okružen. Denegri sjetio se, što je taj dan značio, i dozvao si u pamet njegovu uspomenu.

Bijaše krasan dan. U malom ubavom mjestancu na obali kvarnerskog zaliva našli su se oni. Stan im bijaše u priprostoj mornarskoj kući, bez udobnosti. Što su najnužnije trebali, ponesoše sa sobom od kuće, a sve ostalo daleko im je više odštećivala ona divna samoća, u kojoj su se mogli predati punom i nesmetanom užitku svoje ljubavi.

U maloj izbi šaputahu si bezbroj priča, bezbroj milih imena, sanja i tlapnja. Gusti mrak obavio je njihova tjelesa i njihove priče. Dva mala prozora prekrivao je zastor, a žižak, što je do ponoći gorio, utrnuo je dogorjevši.

Sve to bijaše kao neki san, san mašte i tijela. Ta oni i nisu spavali, a opet nisu bili budni. Mrka tama i teški zrak tištili su njihove grudi, pa su im se na časove sklapale oči, ma da su udilj htjeli ostati budni, da ni jedan čas ovog zajedničkog žitka, koji je i onako bio san, ne ode u pravi san. Kako je prolazilo vrijeme, rasla je njihova klonulost. Vjeđe su im se zatvarale, ostajući sve duže i duže sklopljene, dok ih je napokon u san neopaženo uljuljala uspavanka valova.

Najednom se ona trgne i razbudi. Časak je kao omamljena ostala, a onda protare oči i zapanjeno stade slušati bučnu pjesan mora. More, koje je uvečer bilo glatko poput ogledala i mirno poput čiste savjesti, uzvitlalo se. Veliki valovi valjahu se vilovitom snagom i udarahu o zidine njihove kuće.

— Ustani! — budila ga ona. — Što je to, čuješ? — okretala mu je glavu, dok je on sanen nerazumljivo nešto mucao. Začas se on prene, skoči do prozora, odgrne zastor i otvori stakla.

U sobi zasja svijetlo dana i krasnog sunca na izlazu. Svježi zrak strujio je unutra, donoseći miomiris bosiljka i mora. Obala se zelenjela u rastu smokve, lovora i uljike, a uz more stršahu tu i tamo gole hridi, izbočivši svoje neustrašive prsi moćnom udarcu valova.

Začas dođe i ona k prozoru, te se više prebaci preko njega nego uza nj nasloni. Pred njihovim očima širilo se divno more između istarske obale i dugog otoka Cresa. Čaroban bijaše to vidik: u okviru zelenila i pjene, koja se pretakala i pušila preko sivih hridi, caklilo se bajno sinje more, to golemo azurno valovito ogledalo prirodne krasote. Bijaše jugovina, koja tjera velike, široke i mirne valove.

Impozantna bijaše njihova pjesma. Iza teškog udarca vala slijedio je šum pjene, pa opet udarac vala, mukliji od najdubljeg zvona i jači od gromkog glasa Demostenova.

Irma Horkai privine se na njegove grudi, a on osjećajući topao njezin dah zanosno usklikne: Kako je divno more!

U koledaru godine 1891. bijaše također mnogo bilježaka. Osobito se isticahu stranice mjeseca rujna, listopada i studenoga. Iz dana u dan redahu se gušće i izrazitije bilješke. Dan dvadeseti studenoga bijaše okvirom okružen. Denegri sjetio se, što je taj dan značio, i dozvao si u pamet njegovu uspomenu.

Bijaše to krasna večer. U velikoj dvorani glazbenog zavoda stotine svjetiljka obasjavahu ures pozlaćenih zidina i dragulje, razasute na raskošnim haljinama otmjenih dama. Dvorana bijaše dupkom puna. Najveći dio posjetitelja došao je ovamo, da se pokaže ili da negdje utuče večer. Manji dio došao je, da uživa u glazbi, a tek nekolicina glazbenika htjede iskazati poštu svomu pred ravnih sto godina rođenom drugu Heroldu.

U dvorani vladalo je neko čudno raspoloženje, neka napetost. Ta koliko je ljudi došlo ovamo, koji nisu imali osjećaja za glazbu, i koji su tu tražili zabavu, zijevajući cio dan od dosade. Dvorana se sve više punila, što se više približavao čas početka koncerta. Među mnogobrojnim posjetiteljima došao je i on. Stupajući do svog mjesta u trećem redu zaostajao je na pol koraka za njom, nadsijevajući ponosom i radošću svu ostalu

gospodu. Eto, pred licem velegrada prati on nju, krasnu i otmjenu ženu, za koje se sklonost neprestano toliki uzaludno natjecahu. On se radovao toj svojoj i njezinoj smjelosti isto tako, kao što se onda radovao, kad je tražio zaklon od svijeta, da u onom ekstremu uzmogne naći zgodan okvir za sliku svoje ljubavne zgode.

Tačno u osam sati pojavi se na podiju dirigent. U dvorani nastade grobna tišina. Osamdeset glazbenika u isti tren zasvira predigru Heroldove opere »Zampa«. Burni pljesak zaori dvoranom nakon završetka svirke.

Druga tačka programa bijaše Beethovenova Velika simfonija Es dur, posvećena »Uspomeni velikog čovjeka«. Diveći se slavnom vojskovođi i prvom konzulu prelio je skladatelj potresnu sliku svoje demokratske duše u to jedno od najsjajnijih djela glazbene literature.

Iza burnog pljeska i kratke stanke zamniju veličajni zvuci predigre Wagnerova Meistersingera, motiv pjevača, motiv čežnje i motiv umjetnosti, isprekidani Meistersingerovom fanfarom. Na njih se nadovezivahu motiv ljubavi, blaženstva i prelesti, u izrazitom protivurječju sa cehovskim motivom, dok nije tu regbi simfonijsku pjesan okrunila sjedinjenjem sviju motiva predočena ljubavna sreća Eve i Waltera. Bogata harmonija i savršeno dotjerana ritmička instrumentacija pobudila je izvanredno oduševljenje.

Posljednja tačka bijaše Čajkovskoga svečana Predigra 1812., živa slika ove grozne godine. Što je glazbeni komad dalje trajao, orkestar je zanosnije svirao. Motivi marseljeze i carevke prelijevahu se svom snagom glazbene inspiracije. Kist Vereščagina nije tako živo predočio rusku vojnu Napoleona. Zvonovi Spasiteljeve crkve u Mosvi nisu ni na dan njene posvete tako slavno zvonjeli. Riku topova, snijeg i led Rusije, slavu i pad Bonarparta nije nikad nitko tako sjajno prikazao kao skladatelj Ouverture 1812.

Sva je dvorana drhtala od impozantne svirke. U toj

savršenoj harmoniji odvajala se duša od tijela, više nego pod dojmom bilo kojeg drugog užitka.

Alma Bogdanov sasvim se do njega privuče, a on gledajući njezine čarne oči zanosno uzdahne: Kako je divna glazba!

U koledaru godine 1892. bijaše također mnogo bilježaka. Osobito se isticahu stranice od konca mjeseca kolovoza dalje. Malone uz svaki broj dana stajala je koja tačka ili crtica. Od dana 23. listopada redahu se sve izrazitije i gušće bilješke. Denegri se sjetio, što su ti podvučeni dani značili, i dozvao si u pamet njihovu uspomenu.

Bijahu to dani bajne tuge...

V.

..... i slatkih vaja...

Bila su četiri sata poslije podne. Pred drugim prozorom, gdje se predaju preporučeni listovi, stajao je u dvorani glavne pošte neki bankovni podvornik sa cijelom hrpom pisama. Iza njega stajala je gospođa Kristen, držeći u ruci jedno pismo. Leđima okrenuta od prozora nije opazila, kako se nadlijećnik Denegri do nje približio. On je također držao u lijevoj ruci jedno već frankirano pismo, te ju pozorno motrio u leđa i kosu. Nestrpljivo čekajući lagano je udarala ona pismom po staklu. Najednom se okrene.

— Moj naklon, — tiho prozbori Denegri i salutirajući lagano se nakloni. Gospođa mu prijazno odzdravi, no u tili čas pogleda ga napadno, kao da je htjela reći: »Pardon, ja sam se zabunila. Nisam htjela odzdraviti. Bilo je to u naglosti, i ne dosjetivši se u prvi čas, da se mi ne pozdravljamo«.

Factum infectum... Odzdrav bio je već učinjen. Ona se je sama na sebe ljutila, što joj se to desilo, ali sve, što je mogla učiniti, bilo je, da se hladnokrvno drži, da ne oda svoju ljutitost.

Denegri je mudro šutio. Međutim je podvornik pre-

dao sva pisma, preuzeo knjigu, turio je u torbu i udaljio se, pa je tako gospođa Kristen došla na red, da preda svoje pismo. Začas pruži joj jedna ruka ispod poluspuštenog neprozirnog stakla predatnicu i ona zakorači prema izlazu. No dok još nije ni dva koraka učinila, stvori se kraj nje Denegri.

— Dopušteno? Naravno. Mi se već dosta dugo poznajemo, — reče on.

— Istina, ja vas već duže vremena češće opažam u svojoj blizini, ali to nije razlog, koji opravdava... — primijeti ona ozbiljno.

— Pristup, htjedoste reći. Baš to duže vrijeme opravdava pristup. O tom drugi put, a sada dopustite, da se ispričam, što sam vas ovdje nagovorio. No slučaj bio je tako zgodan...

— Slijedili ste me, vidjeli ste, da sam amo ušla, postavili ste se iza mojih leđa, pozdravili me i nagovorili. Jest, tako je, na pošti uopće niste imali posla. To je taj »slučaj«! — nasmiješi se gospođa i stane pred vratima izlaza.

— Milostiva, ako mi obećate, da ne ćete međutim otići, donijet ću vam odmah poštansku predatnicu za dokaz, da sam ovaj čas predao svoje pismo, samo nisam čekao na predatnicu. Nisam vas slijedio, već slučajno opazio, kad ste pred prozorom stajali. Ne hoteći uzmaći morao sam se naći u vašoj blizini, a našavši se u takvoj blizini nisam htio propustiti, da vas ne pozdravim i malo zatim ne nagovorim. Tko zna, što biste mogli o meni misliti, da sam propustio ovu priliku... — raširi Denegri ruke i zašuti.

— Bolje bi bilo, da se zanimate, što sada o Vama mislim, — reče ujedljivo gospođa Kristen.

— Ako se čudite mojoj bezumnosti, što sam vas baš ovdje nagovorio, imate posve pravo. Ja se sam snebivam, kako sam odabrao ovo pogibeljno mjesto, dok vas često viđam na korzu, kad ima najviše naroda.

— Ako je tako, onda je vaš izbor bio sasvim dobar. Ja bar mislim, da je neugodnije izložiti se neuspjehu na korzu u sedam sati uvečer, gdje sve vrvi od prolaznika, nego ovdje, gdje se nalazi tek nekoliko zaposlenih stranaca i podvornika.

— Milostiva gospođo, vrlo se varate. Uspjeh je to sigurniji, što je veća smjelost, kojom se djelo poduzima. Imade dvije vrste približenja. Prva je ona, gdje čovjek iznenada pozdravi kojega svog znanca, iza koga se dotična dama nalazi, na što ona nehotično odzdravi. Ili kad se ju pozdravi odnosno nagovori u času, kad se ona bogzna zbog česa nasmije, zabuni i smete. U takovim je slučajevima ona nepripravna. Ali sada imadem pred očima onaj drugi način približenja, kad je naime dama pripravna. Ili već izdaleka vidi pogibelj, koja joj prijeti, ili već kod kuće sluti, što će se zbiti. Šesto je ćutilo, kojim se osjećaju predstojeći događaji, dakle prostorna i vremenska udaljenost bića i stvari, u žena divno razvijeno. Dama dakle sluti, da se nešto sprema. Već kod kuće nakupi i sa sobom ponese pregršt odrješitih izjava, nekoliko grubih obrisača i cijelu munjaru britkih pogleda, pa izađe. Na ulici šeće beskrajnim pouzdanjem u čvrstoću svoje odluke: »Ako mi dođe, ja ću ga ošamariti, kako mu samo treba!« I vi ćete to izvesti u tamnoj, zakutnoj ulici, gdje nema prolaznika, no nipošto ne na korzu sred vreve ljudi. A znadete, zašto ćete tako postupati? Jer ste odlična gospođa, kojoj je stalo do svoga glasa. Vi ne razmišljate o tom, ali i nesvijesno radite, kao da ste si dobro predstavili gungulu i nemilu senzaciju, koja bi mogla zbog vašeg neprijaznog susretanja nastati. Pomislite samo: dvadeset ljudi skupi se oko nas i razbježi, da raznesu senzacijonalnu vijest, kako je gospođa Kristen ošamarila jednoga gospodina. Za dvadeset časaka cijeli će korzo o vama govoriti, prekuhavajući tu novost bez ikoje štednje vašeg ugleda. Bučna ulica je mjesto, gdje se samo malo pristojnu damu može nagovoriti, — dovrši Denegri.

— Nisu sve jednake. Da se meni približi tko, koga ne ću da vidim u svom društvu, taj može tražiti pri-

liku, koju hoće i gdje hoće. On bi svoje dobio... — reče ona odrješito.

— No, onda je ipak dobro, da sam vas ovdje nagovorio i tako vas napokon upoznao, — smiješio se Denegri.

— Vi govorite o upoznanju. O kako ste vi hitar! — slatko se ona nasmiješi.

— Da, upoznanju. Hoćete ili ne ćete, tako je. Ja se doduše nisam predstavio. Bilo bi suvišno, zar ne? Možda i znadete, tko sam. Ali poznanstvo, naše međusobno poznanstvo je gotovo. Ta mi već deset časaka zajedno razgovaramo. I vaša je strogost znatno popustila. Je l' de, milostiva, stvar je dakle u redu? — reče on otvorivši vrata i pustivši je, da pred njim izađe. Okrenuvši koketno glavu reče ona:

— Pa dobro, idem kući. Hoćete me otpratiti?

— Vi ste zaista milostiva. Raspolažite sa mnom po miloj volji. Što ćete više imati želja, makar i hirova, bit će mi milije. Kakogod sam dosele htio sa drugima gospodariti, želim sada služiti, vama se pokoravati. Ne možete pojmiti, koje veselje u tom očekujem, — poletno saspe Denegri, koračajući preko stuba iza gospođe Kristen.

— Prije svega recite mi, ali istinito, da li ste me uhađali ili slučajno našli? — reče ona sasvim prijaznim glasom, namještajući ruke u velikom mufu.

Jesen je već naginjala kraju. Zadnji dani listopada vrlo su zahladili, a nagla promjena djelovala je još osjetljivije. Vrijeme bijaše tmurno kao da će početi snježiti. Sumrak se lagano hvatao.

— Milostiva! Umjesto odgovora kazat ću vam svoje mnijenje o istini i laži. Ne budimo odveć strogi i ne osudimo naprečac svaku laž, — spusti on glas i nastavi: — Zar možemo biti strogi sudije prema nekomu, koji se služi lažju, natjeran u škripac? Ili prema onomu, koji se služi svakidanjim prozirnim konvencionalnim lažima? Ta mi živimo u eri samoobmame, a što je još gore, znademo svi, da se međusobno varamo. Oh,

da mi je živjeti u doba, kad čovječanstvo dođe u novu fazu, fazu potpune otvorenosti misli i osjećaja! Da li će to ikada biti? — uzdahne Denegri.

— A neoprostive laži? — upita slatko gospođa.

— One su neoprostive, koje čovjek počinja bez potrebe. Priopćivati izmišljotine, kad te nitko ne sili i ne pita, ružno je, pogotovo onda, ako nisi odviše siromašan duhom, pa bi mogao umjesto izmišljotina i laži sasvim dobro istinite stvari iznositi.

— Dakle vi me niste slijedili nego slučajno našli?

— Jest, slučajno. Slučaj je jedan od najboljih mojih prijatelja, možda i zato, jer ga izvanredno cijenim i pazim, — osmjehnu se Denegri.

— Gle, gle, čovjek bi mislio, da ste vi jedan od onih, koji ne podaju nikakve važnosti slučaju, već sve proračunano rade. Držim, da vas dobro prozirem! — uperi ona pogled u njegove oči.

— Istina je, da sve ili bar mnogo toga radim proračunano, ali to još ne znači, da slučaju ne podajem važnosti. Ako vas zanima moj nazor o slučaju, kazat ću vam.

— Recite, zašto me ne bi zanimalo. Vaše su ideje neobične i zanimljive. Osim toga, kad sam vas upoznala, zašto ne bih upoznala i tog vašeg dobrog prijatelja, — usklikne ona.

— Jednog od najboljih, molim. Dobre prijatelje ima samo Sardou, — reče Denegri i stane, gestikulirajući desnom rukom, kao da želi koga predstaviti. — Molim, milostiva, dopustite, da vam predstavim jednog od mojih najboljih prijatelja. Ime mu je slučaj. — Izustivši to baci pogled diljem ulice, kao da nekoga traži, i nastavi: — Gle tog čudaka! Nestao je, a još malo prije bijaše uz nas. Kad sam unišao u poštu, malo da ga nisam srušio. Tako sam naglo nabasao na nj. On mi je odmah srdačno pružio ruku i nasmiješiv se namignuo prema drugom prozoru, gdje se predaju preporučena pisma. Nemate pojma, milostiva, kako mi je

žao, da vas više ne mogu s njim upoznati, — dovrši Denegri tronutim glasom.

— Pa ako me sada ne možete s njim upoznati, učinit ćete to drugi put, — reče Erna Kristen i nastavi šetnju. Pred poštom kazala je doduše, da ide kući, ali kako su se oboje nalazili na ulici, kojom od pošte do njezina stana ne vodi najkraći put, moglo se mirne duše reći, da su se Erna i Denegri nalazili na šetnji.

— Žalim, ali to je isključeno. Sklonost tog prijatelja prema meni nikada ne zlorabim, uvjeren, da si je tako za budućnost osiguravam. Slučaj je personificirano biće neizmjerne dobrote. On želi svima dobro. Svima hoće pomoći. Trči svijetom naokolo, te se svaki čas nalazi na drugom mjestu, otvarajući slijepima oči, gluhima uši. Slabe hrabri. Spore podbada. Odviše hitre obuzdava. A sve to čini neopisivom brzinom. Dok se čovjek još nije snašao, što se to iznenada zbilo, slučaj već na drugom mjestu pokazuje pravi put drugome čovjeku. Kažiprst slučaja uvijek pokazuje pravi put. Njegove su upute uvijek tačne, njegovi znaci uvijek sigurni. Nemam li povjerenja prvi put u njegov mig, ne treba ni da u buduće očekujem njegovu pomoć. Mogao bi se razljutiti i reći: »Ti nisi prvi put slijedio moj mig, ne trebaš ni drugi put. Zbogom. Ja idem drugamo, k onima, koji će moje upute znati cijeniti. Ima ih mnogo. Žuri mi se...« — dovrši Denegri.

— Prema tomu ne ću imati sreće, da upoznam tog vašeg fantastičnog prijatelja... — zašuti Erna i duboko uzdahne. Mala maglica obavije njezino lice, i ona nastavi: — Gle, kako je zahladilo! Dah se pretvara u paru.

— Vaš topli dah, — reče tiho Denegri.

— Hu, huuuuu... — puhne Erna prema njemu, te se slatko nasmije. Sabravši se začas nastavi: — Da, rekli ste, da je slučaj jedan od najboljih vaših prijatelja. Vi dakle imadete i drugih prijatelja. Jednoga, čini mi se, poznam, — zlobno se ona osmjehnu.

— Imam više prijatelja, da. Prvi je tako zvani neodoljivi, drugi diplomatski, treći eksplozivni, pa onda mefistofelski, kameleonski i tako dalje. Bez reda kupe se oko mene kao Amicisovi prijatelji. Kad koga trebam, pozovem ga. A koji je taj, što vi mislite, da ga poznajete? — upita Denegri.

— Praksa, — šapne Erna, približivši svoja usta njegovu uhu. — Vi morate da imate izvanrednu praksu, silno iskustvo. To pokazuje svaka vaša riječ, svaka kretnja. Iskustvo je bez sumnje vaš najbolji prijatelj. Vi ćete to poreći, već vidim, ali ne, sve badava, sad imam ja pravo, — reče ona i lagano uhvati lijevom rukom doktora za njegovu desnu, čvrsto je strese i naglo stane.

Denegri zatim mirno uhvati njezinu ruku i zaustavivši se na časak ljubezno odvrati: — Vama za volju, draga gospođo, dat ću vam pravo u svemu. Hoćete li, da je kinin slađi od saharina, neka bude; da je kiseli kupus otrovniji od strihnina, neka bude; da je aluminij teži od olova, litij od osmija, neka vam bude. Sve, što hoćete, neka vam bude. No želite li saznati pravu istinu, moram vam reći, da iskustvo ni izdaleka nije moj najbolji prijatelj. Prvi i najbolji moj prijatelj, onaj »neodoljivi«, jest teorija. A znadete li, što me dovelo na tu misao? Ne možete slutiti. Astronomija. U sedmom razredu gimnazije stao sam se baviti astronomijom. Požudno čitao sam znanstvena djela Bessela, Lemonniera, Leverriera, Herschela, Struvea, Adamsa i drugih znamenitih astronoma, i tako sam naišao na otkriće planeta Neptuna. To otkriće bez sumnje je najveći događaj devetnaestog vijeka, triumf ljudskog uma, kakovu od Aristotelovih zasada i Newtonovih zakona nema premca. Milostiva gospođo, pustimo radije te stvari. Čemu da si dodijavate slušajući astronomska predavanja, — zašuti Denegri i protrvši ruke nastavi hod.

— Uvjeravam vas, doktore, da me stvar zanima. Vi imate zbilja čudan pojam o meni. Valjda mislite,

da me zanima samo moda. Nastavite. Skrenimo amo. Tu nema toliko naroda, — reče Erna i zakrene u pokrajnu ulicu, gdje je samo svaka druga svjetiljka gorjela. Tu nije bilo dućana, izloga, prometa ni mnogo prolaznika. Jednom riječju zgodno mjesto za astronomska predavanja.

— Do otkrića Neptuna, — nastavi on — tražili su zvjezdoznanci po nebu nova nebeska tjelesa teleskopom. Astronom Leverrier pošao je drugim putem. On si je postavio zadaćom, da otkrije uzroke, radi kojih sedmi veliki planet Uran ne slijedi zakone gravitacije na svom putu oko sunca, kao što ih slijede svi ostali planeti i sva ostala nebeska tijela. Neko nebesko tijelo mora da djeluje iza njega na nj, računao je Leverrier. Godinu dana računao je, pa kad je bio gotov, priopćio je rezultat svog istraživanja akademiji u Parizu, označivši tačno sve elemente toga još neviđenog osmog planeta. Dne 23. rujna 1846. primi astronom Galle u Berlinu vijest Leverriera o tom otkriću. Još iste večeri uperi on teleskop na označeno mjesto nebeskog svoda i opazi ondje novi planet Neptun kao zvjezdicu osmog reda. Pomoću matematike, računske operacije, pronađen je dakle Neptun, koji zurenjem u durbin možda nikad ne bi bio otkriven. Teorija zamijenila je praksu i pokazala se eto kudikamo savršenijom. Pa kad je Leverrier mogao pomoću teorije obretati nepoznata nebeska tijela, slijedeći nepobitne zakone matematike i fizike, zašto ne bi Denegri mogao isto tako teoretskim putem, slijedeći zakone logike i psihologije, otkrivati osjećaje i namjere osoba, koje ga zanimaju. Ljudski intelekat, ako i jest u svakog čovjeka inako razvijen, stvoren je u svih ljudi na isti kalup. Drugim riječima: svi normalni ljudi podvrgnuti su zakonima psihologije, kao što su nebeska tjelesa sva podvrgnuta zakonu gravitacije. Uran nije planetarni luđak, ako se ne kreće oko sunca kao ostali planeti. On je sasvim normalan, jer njegove perturbacije bezuslovna su posljedica velike mase Neptunove. Ako se

koji čovjek u stanovitom pravcu neobično ponaša, ne mora da je zato duševno bolestan. Treba pomišljati na utjecaj, pod kojim on stoji. Uvjeravam vas, milostiva, nikada u praksi ne ćete doći do tako sigurnih i tako neočekivanih zaključaka kao teoretskim putem, stvarajući bez pristrane predodžbe logične zaključke. Teorija, da, teorija, ona je moj vodič u svim istraživanjima. U njene zaključke vjerujem, kao što je Leverrier vjerovao u egzistenciju Neptuna i njegovo mjesto, gdje se morao nalaziti, ne mareći ni da zaviri u teleskop. Praksa dolazi kod mene na red samo katkada, i to onda, ako me baš osobito zanima teoretskim putem otkriveni novi »planet«. — Denegri je tako naglasio riječ planet, kao da sprijeda i straga imade znak navoda.

— Kad vas čovjek sluša, mislio bi, da ste sve prije nego liječnik. Vama se više mili svako drugo zvanje nego liječništvo, a najviše jamačno proučavanje planeta.

— O ne, gospođo! Svoje zvanje vrlo volim. Medicina je krasna znanost. I korisna. U bankira i liječnika imade ženski svijet najviše povjerenja. No ako i volim svoje zvanje, zar treba da ga na svakom koraku pokazujem. Dovoljno me odaje uniforma, ukoliko se ne služim civilnim odijelom, — uzvrati Denegri.

— A što je sa proučavanjem planeta? — veselo upita Erna.

— Odsada se time ne ću više baviti, — odsiječe on.

— Dakle astronomija u koš. Tako zanimljiva znanost! — smijala se ona.

— Ne cijela astronomija. Samo planeti odoše u zapećak. Sada ću proučavati jedno sjajno sunce. Ili, mislite, možda bi bilo bolje reći komet, sjajan komet, koji zadivljuje cio svijet i nestane... Recite, Erno, jeste li vi sunce ili komet, ili oboje, sjajna kao sunce, a kratkotrajna kao komet? — upita Denegri milim pogledom.

Međutim sumrak se sve više hvatao. Sumrak i ta-

jinstvenost nerazdruživi su pojmovi. I tajinstvenost prestrla je svoja krila nad mirnom, samotnom ulicom. Gdje ona širi svoja krila, nestaje zlobe i srdžbe, zagrižljivosti i ujedljivosti, a ostaje mir i blagost. I u drugim je ulicama nastajao sumrak, ali nije svaki sumrak jednak. U ulici, gdje šeće dvoje ljudi, koje će sudbina svezati nevidljivim verigama, nosi sumrak sa sobom čarobnu moć. Tko bi postrance gledao, što se tamo događa, morao bi postati praznovjernim. Ili zar samo njih dvoje osjeća blagu struju etera, gleda ples vila i svjetlucanje ružičastih zraka?

— Doktore, doktore, ima li smisla taj razgovor? Vi govorite, kao da se već odavna poznajemo, a prije pol sata još se nismo pozdravljali, — reče Erna Kristen. Oči su joj se krijesile, a glas titrao. Lagano koračajući dometne: — Meni je sve to tako čudno. Govorimo o čem drugom.

— Erno, o čemugod govorili, stanoviti predmeti sami će na površinu izbiti. I što se više čuvamo nekih razgovora, to će prije oni doći na dnevni red. Mi se već davno poznajemo: dva mjeseca. Poznanstvo ne počinje onda, kad se osobe međusobno predstave ili i bez toga stanu razgovarati. To jest, uvijek ne počinje u tom času. Mi se poznajemo već dva mjeseca. To vrlo dugo vrijeme silom iznosi u razgovoru na površinu ono, što bismo htjeli obići. Budite uvjereni, da je naše poznanstvo danas započelo, ne bismo tako razgovarali, bar ja ne. Meni je do vašeg poznanstva toliko stalo, da bih volio zasad riskirati i ne znam koji loš pojam o mojoj spretnosti, nego cijelo poznanstvo. Ali mi se već odavna poznajemo, — uzdahne Denegri.

— Odavna? Zar se za dva mjeseca može reći odavna? — upita Erna.

— Jest, mirne duše. Ako se ozbiljan čovjek više od nekoliko dana, nekoliko sati zanima za jednu ženu, onda je to ozbiljno zanimanje. Tvrdo sam uvjeren, da sam vas mogao već davno i službeno upoznati. Ali proračunano nisam htio. Upravo sam nastojao, da prođe

što više vremena. Sada nema više uzmaka. Čemu da si natovarim jedno poznanstvo, tako sam razmišljao, ako me ono zbilja ne zanima. Sam sebe iskušavao sam i došavši do tvrdog uvjerenja, da me vi doista i osobito zanimate, proveo sam eto, da smo se i ovako upoznali. Vi se ne ljutite, je li? Vidite, kolikom vam se privrženošću i odanošću približujem, — uvjerljivim je naglaskom govorio Denegri.

— Uvjerena sam, da ste mi privržen i odan. Ja to osjećam, pa ipak vas se, kako da kažem... bojim, — reče pritajenim glasom ona.

— Bojite? A zašto? Možda ipak krivo označujete svoje osjećanje? Imajte u me povjerenja! I ako mi sve uskratite, povjerenja mi ne uskratite. Simpatija dolazi sama sobom. Ako i nisam pravnik, uvjeren sam, da ovršni zakoni uz osude i nagode ne poznaju volju, koja teži za polučenjem simpatije prema sebi, poput egzekutivnih naslova. Ljubav se ne da islijediti. S povjerenjem je drukčije. Čovjek, vrijedan povjerenja, ima pravo na nj. Bar ja to pravo svojatam. Ne možete li mi uzvraćati simpatije, imajte povjerenja u me, ili drugim riječima, imajte odvažnosti, da mi ispovjedite razloge, koji osujećuju razvitak ili uzrokuju prestanak simpatije. Nije li bolje, da vi sama imajući povjerenja saopćite ove uzroke, nego da ih ja i protiv vaše volje saznam. Svoje nazore o teoretskom istraživanju predočio sam vam, a prvom prilikom nastojat ću pokazati vam, da i u praksi nisam nespretan.

— Doktore! Sve to, što pripovijedate, može se lijepo slušati. No budite iskreni i priznajte mi, da li nisu sve to manevri, koji kao kod svih ostalih muškaraca, tako i kod vas, idu samo za tim, da se domognete novih pustolovina. Vi ne mislite ozbiljno. Vi ne možete ozbiljno misliti. Ja za vas ne značim više nego dosadanji vaši ideali plus jedan. To jest, ako je ona posljednja bila pustolovina broj pet, ja bih imala biti pustolovina broj šest, ili ona broj četiri stotine osamdeset, a ja četiri stotine osamdeset i jedan. Bu-

dite iskren i priznajte, da je tako, — uperi Erna u nj pogled, kao da ga želi proniknuti.

— Kad tražite iskren odgovor, reći ću vam. Dosadanja moja poznanstva ne ću raščinjati. Ne ću da mislim na njih. No jedno osjećam, da sva zajedno sačinjavaju jednu skupinu, sva su više manje slična. Ako jesu neka debljim brojevima označena, numeracija njihova teče po redu. Sva su unesena u jednom zapisniku. Sada pak izvadio sam drugu knjigu. Na koricama upisao sam vaše ime. Vi niste ni plus ni minus jedna znanica. Vi ste... — zašuti Denegri.

— Što sam? — ljupko ga pogleda Erna.

— Erna, pitate me, što ste mi? — uzdahne Denegri.

— Nisam ja prva pitala. Vi ste započeli, ali niste dovršili izreke. Dakle, što sam vam?... — hitno prozbori ona.

— Vi ste ona... da, — živo je pogleda Denegri i uhvati za ruku nad zglobom tako čvrsto, da je oćutio njezine narukvice. — Vi, vi... — vi ste kazali, da smo mi svi muškarci jednaki, da ne mislimo ozbiljno, da idemo samo za pustolovinama. Iskreno priznajem, ja vrlo slabo poznajem muškarce. Najviše po pripovijedanju žena. Erno! Zar vi zbilja mislite, da mi je stalo samo do pustolovine? Ja vas molim, pače zaklinjem, ne osjećate li simpatije prema meni, recite mi, pa ćemo se razići, radije sada nego kasnije, kad bi bilo teže i bolnije. Ne trebam i ne ću, da me trpite u vašoj blizini, da imadete sa mnom smilovanja. Ne mogu li dobiti na poklon vaših osjećaja, vaših simpatija, ne ću da igram seoskog momka, koji s nekoliko drugova na okrajku seoskog šora uđe u kuću i otme djevojku; ne ću da igram dobročinitelja, koji siže u novčarku i daruje sirotu, gladnu i oskudnu djevojku, zahtijevajući za uzdarje njezinu ljubav. Ne ću ništa od vas, što bi bilo pod kojim dojmom, bilo kojim pritiskom polučio. Hoću samo ono, što i vi hoćete, ako

hoćete, ne, ne, samo ono, što mi oboje zajedno hoćemo... — zašuti Denegri.

Za nekoliko koraka opet zaustavi Erna hod i pogledavši ga reče: — Vi razlikujete psihičku i fizičku silu. A nije li utisak, dojam, što ga neki čovjek vrši na volju druge osobe, također sličan psihičkoj sili? — upita Erna, kao da sama ne vjeruje u ispravnost ove misli te očekuje niječan odgovor.

— Jest i nije. U tome sam nisam na čistu, — reče Denegri i zamislivši se krene dalje.

Erna i Denegri brzo su sada koračali jednakim korakom jedan tik drugoga, pogledavajući se kao dogovoreno, uvijek u isti čas.

— Doktore, recite mi, što uopće nalazite na meni? — zapita ga ona najednom.

— Sve. Sva tri uslova jednog ozbiljnijeg poznanstva. Ljepotu, inteligenciju i ukus. Ljepota udara prva u oči. Ukus je uvećaje. Sama ljepota se ističe, ali ostavlja čovjeka hladnim. Što se mene tiče, mogu pače kazati, da one žene, koje se poput kipova označuju ljepima, upravo izbjegavam. Bojim ih se. One su hladni kipovi, šarene zmije, bez srca, bez osjećaja. Bez milosrđa uživaju, gledajući pod svojim nogama satrte nesretne muškarce. Naslađuju se, kad oni trpe. Savršena ljepota obično je u sebi usredotočila sve ostale osebine i svojstva. Ukus podaje ljepoti živahnosti i promjene, jer je u najužem savezu sa predmetima, koji su podvrženi neprestanoj promjeni. Na primjer s odijelom, češljanjem, pokućtvom, stanom, zabavama. Inteligencija jedan je od najvažnijih uslova, koji podržaje poznanstvo. Doticaj inteligentna čovjeka sa glupom, ograničenom ženom rijetko može dugo trajati; potraje li, postaje odvratan, surov, perverzan. No i sve to troje više puta ne dostaje, — zakima Denegri glavom.

— Vi mnogo tražite! Ljepota, inteligencija i ukus rijetko se zajedno nalaze.

— O ne, dosta često, no često i to troje ne dostaje.

da se čovjek posve preda u naručaj dotičnog poznanstva, da se razapetim jedrima otisne na pučinu, da se ogrije na tom ognjištu neugasive vatre. One vatre, koja grije svijet iznutra, dok ga sunce izvana ogrijava, — uzdahne Denegri.

— A kad se još i ono nešto nađe, što čovjeka posve privuče i obuzme? Kako onda izgleđe stvar? — zapita Erna.

Onda dolazi čovjek do najtežeg časa odluke. Hoće li se posve predati struji, što ga neodoljivo vuče, ili će sabrati sve sile i nategnuti uzde vilinskim vrancima, da ne pojure u neizvjesnost.

— Ne razumijem, zašto neodlučnost. Ako već čovjek sjedi u toj kočiji, koju nose vilinski vranci, zašto im ne bi pustio uzde, neka trče po miloj volji. Jednostavnije znala bih to isto reći riječima: ili, ili, — tiho završi Erna.

— Da i ne, kako se uzme. Ljubavne zgode slične su kupelji. Značajno je, da čovjek ne podnaša toliku toplinu vode, koliku imade njegovo tijelo. Ljeti mu godi svježa hladna, zimi blago mlaka voda. Tako sam i ja postupao u ljubavnim zgodama. Mlake simpatije prema meni godile su mi. Vrelih nisam podnašao, jer sam ih osjećao kao odviše intenzivno unašanje u sferu moga gospodstva. Osjećao sam ih kao nevidljive verige. No sada, sada drukčije osjećam. Pa zato mi se istodobno namiče misao, da li se smijem posve predati osjećajima. Tu misao izazvala je svijest odgovornosti. Na časove pomišljam: predaj se sasvim svojim čežnjama; a zatim se opet pojavi misao: sačuvaj bar malo hladnog razbora, ili ti ili ona; hladan razbor neka bdi nad vama, neka prati razvitak vašeg poznanstva. Svejedno je za stvar, tko će od nas sačuvati tu bezuvjetno nužnu mjeru hladnog razbora. No jer ja neopisivo čeznem, da vas vidim, kako se neograničeno, bezuslovno, bezuvjetno podajete u naručaj sretne sudbine, ne preostaje ino, nego da ja pazim, da se ta iskrica razbora ne ugasi, — pogleda Denegri gospođu Kristen.

— Zašto baš vi? Ne bi li mogla ja na to paziti, a vi... — osmjehnu se ona i nastavi: — U takvim poznanstvima imadu obje stranke jednake dužnosti, ali i jednaka prava, dragi doktore! — reče ona umiljato.

— Izvrsno rekoste: jednake dužnosti, jednaka prava. No dok ću ja bdjeti nad vatrom razbora, možda se ne će utrnuti. Erno! Veličina, jakost simpatija nema ništa zajedničko s njihovom trajnošću. Nebrojeni uzroci, bilo na jednoj, bilo na drugoj strani, mogu tako utjecati, da u nenadanu času nestane simpatija. A što onda? U onom času nastaje uspomena. Simpatije se pretvaraju u uspomenu. A kakova može biti uspomena o čovjeku, iza koga ostaju neugodnosti i neprilike? Draga gospođo, moje nastojanje teži za tim, da si osiguram vaše neograničene simpatije, a u času, kad za me ne ćete više osjećati, svijetlu uspomenu. Ja ću sve moguće nastojati poduzeti, da vam doticaj sa mnom učinim što ugodnijim i da uklonim sve ono, što bi vas moglo ozlovoljiti ili rastužiti. Shvatite tako sve moje riječi i čine. Ako vam što nije jasno, pitajte. Imajte dakle povjerenja u me. Je li, Erno, vi imate povjerenja? — upita on zagledavši se u njene oči.

— Imam, — odgovori ona tiho. Glas joj bijaše mekan, topao i siguran, no na očima lebdjela je neka neizvjesnost. Tajnoviti njezin pogled slijevao se s njegovim pogledom, u kom se odsijevala neizmjerna sreća. Šuteći nastaviše hod.

— Erno, što ste se tako zamislili? — prekine šutnju Denegri.

U tom času stigoše pred njezinu kuću. U veži je već gorjelo svijetlo. Ona stupi na prag i prenuvši se iz misli naglo reče:

— Doktore, vaše mi je društvo vrlo ugodno. Mi se možemo i češće sastajati. No molim vas, manite takove razgovore. Sve to tako mi je čudno. Ja se sama ne znam snaći. Osjećam neki nemir u nutrini. Moja ravnoteža kao da nije posve sigurna ... — zašuti Erna. Najednom se glasno nasmije i reče: — A šta ja sve ne

govorim! Recite, doktore, je li, sve su to male šale? Napokon čovjek ne može uvijek biti ozbiljan. Kad se vidimo? — veselo upita ona.

— Milostiva, kadgod zapovijedate. Ja nikada ne forsiram, ali ujedno sam najveći protivnik postavljanju umjetnih zapreka. Hoćete sutra? — brzo dometne Denegri.

— Dakle sutra u šest sati pred glavnom poštom, — reče ona i pruži mu ruku. Denegri je uhvati i poljubi te naklonivši se ljubezno reče: — Milostiva gospođo! Danas je sretan moj dan. Hvala vam, najsrdačnija hvala. Moj naklon.

— Dakle do viđenja! — primetnu ona te stavivši ruku u muf digne ga do vrata i nasloni na nj glavu. Licem okrenuta prema doktoru stala se na vršcima poplata natraške sklizati i od njeg udaljivati. Bezbrižan osmijeh poigravao je njenim usnicama, a zjenice joj svjetlucahu ispod skupljenih obrva u polutami hodnika.

— Servus, ko-ko-ko-ko-kokice! — nasmjehnu se Denegri i uzmahne nekoliko puta rukom.

— Ali, doktore! — prozbori ona, uzalud nastojeći uozbiljiti razdragane crte svog dražesnog lica.

— Pardon! Varate se, Erno! — uzvrati Denegri i pokaže rukom lijevo.

Erna se instinktivno obazre. Dva koraka iza nje uz stijenu šćućurile su se dvije kokoške. Bog bi znao, kako su onamo došle, ali bile su tamo.

Uzduž stepenica, prestrtih dugim sagom, plaho je trčala treća kokica Erna. Zar možda ne? Nije li ona na sebe tu riječ protegla?

VI.

— Tako, sada bi bilo sve u redu, — reče Denegri sam sebi, turnuvši u nutarnji lijevi džep kabanice neki mali zamotak. Tada još jednom baci pogled u otvoren ormar, zatvori ga, žurno se zakopči i ode.

— Za četvrt sata eto me pred poštom. Sama je odabrala to mjesto. Sastanak je ona prva predložila... Erna, da li slutiš, kako veselo hrlim u tvoju blizinu... Molila me, da ne govorim o tim stvarima... Pa dobro, ne ću... Moje joj je društvo ugodno i možemo se češće sastajati, rekla je... Ta to je protivurječje... Mi ćemo se dakle češće sastajati... Danas prvi put. Prvi sastanak, urečeni sastanak, prvi rendez-vous... dvadeset i četvrti listopada.. Doći ću onamo točno u šest sati... na prvi rendez-vous... Pustit ću, neka danas ona vodi glavnu riječ... Njezin je glas tako sladak... a plava kosa i oči... pogled tako mio... njezine su oči plave... oči sudbine... — mislio je sam sobom Denegri, dok mu je u ušima zujala mila Denzina arija Tremacoldijeve pjesme »Occhi di fata«.

O lijepe oči, oči čarobnice, oči tajinstvene i duboke, vi oteste mir njegove mladosti. Lijepa ženo plave kose, što ćete vi njemu dati za uzdarje? Zar ne, vi ćete mu dati svoje poljupce i žar svoje duše? Blijeda ćete klonuti u njegove raširene ruke i na njegovo srce. Ubrat ćete cvijet njegove mladosti i uzvratit ćete njegovu žarku ljubav, zar ne?

A sada čekate ga na zakazanom mjestu, nestrpljivo i željno, brojeći svaku sekundu, koja vam se poput jedne vječnosti dugom čini. Zar ga doista tako nestrpljivo čekate? Gle, on već hrli onamo, presretan i blažen. Još pet, još četiri, tri, dva časa, još jedan čas, još samo nekoliko sekunda, pa će se iza ugla pojaviti...

Zar je taj čovjek, koji je žurnim korakom letio iz ulice u ulicu, ne pazeći ni lijevo, ni desno, bio onaj isti Denegri, koji je još jučer tolikim uvjerenjem dokazivao gospođi Kristen: »Uvjeravam vas, milostiva, nikada u praksi ne ćete doći do tako sigurnih i tako neočekivanih zaključaka kao teoretskim putem, stvarajući bez pristrane predodžbe logične zaključke«. Zar je mogla preko noći nastati tolika promjena u njegovu mišljenju? U onoj istoj glavi, koja nije stajala pod utjecajem predodžba. U onoj tvrdokornoj lubanji? Ne, nije. Bio je to isti čovjek, koji je sproveo ovu noć u

najslađim sanjama, ali se nije promijenio. Samo su se njegova načela na drugi način kristalizirala. Jučer se pokazivala ravnoteža u njegovu mišljenju, a danas, u koliko je to mišljenje bilo poremećeno, izjednačila se ravnoteža time, što se opstojnost tih načela očitovala u njegovoj pripremi.

Snatreći o sastanku s Ernom Denegri je sve nehotice obukao civilno odijelo. Sa sobom je ponio čvrst štap. U džepovima dolnjeg kaputa imao je »crni dugi brk«, nekoliko vrlo jednostavnih ključeva, koje bi neuglađeni ljudi nazvali otpiračima, zatim veliku kapu, očale s običnim staklom, nekoliko metara jakog užeta, tri jaka vijka, jedno dlijeto, jaki periš i dobro povećalo. Pod širokim hlačama nosio je čizme, a na glavi mekani šešir. Njegova kratka kabanica, koja se mogla i okrenuto nositi, bila je izvana elegantne crne boje, a iznutra siva i uprljana. U jednom njezinom džepu nalazio se izvrstan revolver. Drugi džep bijaše razdijeljen u dva pretinca. U manjem nutarnjem pretincu nalazio se kovani novac, a u vanjskom većem spavala je mala električna žarulja.

Da li se Denegri tako spremio od navike ili slušajući neki tajni glas providnosti, to na stvari ne mijenja ništa. On je tako opremljen pošao na sastanak, snatreći o svojoj sreći i žureći se, da što prije ugleda gospođu Kristen, kako ga na zakazanomu mjestu nestrpljivo čeka. Došavši već blizu pošte pogleda na uru. Još tri časa... još dva... još jedan... Još samo nekoliko koraka, pa će stići na ćošak i opaziti...

Što opaziti? Da pred glavnim ulazom pošte gospođe Kristen nije bilo.

— Što to znači? — pomisli Denegri i naglo stane. Sa njegova lica nestane u tili čas onog izražaja razdraganosti, a mjesto toga zasjekoše se izrazite brazde od nosa do usnica i u sredini čela između obrva. Bijaše to odsjev hladnokrvne ozbiljnosti. Denegri je opet postao potpuni Denegri.

— Nje dakle nema. To znači, da je na drugom

mjestu. Ako čekam, dokle ću čekati? Još pet časaka, deset, pol sata, dva sata? Najbolje ništa. Ona je negdje drugdje. Dok čekam, izgubit ću trag. Možda i računa s time, da ću ovdje dugo čekati, možda ne. Bilo kako mu drago, skočit ću pred Metropole. Onamo dolazi onaj »engleski lord« iz Bačke. Sjajna kavana... Pa navika... Bože moj, gotovo je svaki dan u kavani... Može lako i zaboraviti... — mozgao je Denegri hiteći prema korzu. Kad je poodmakao već kojih dvjesta koračaja, malko stane, baci pogled prema ulazu pošte i opet pojuri naprijed.

— Sama je zakazala sastanak u šest sati. Da je htjela doći, bila bi došla. Na sastanak se tačno dolazi. Ako dođeš, dobro. Ne dođeš li ili ne možeš, sasvim je isto. U prvom slučaju sama dotična osoba ne će da dođe, u drugom je sudbina zapriječila sastanak. Ja se ne ću svađati sa sudbinom... — opravdavao je Denegri u sebi, što nije ostao da čeka. U taj čas spazi do pločnika jednu kočiju i upita kočijaša:

— Jeste li slobodan? — Kočijaš pripaljujući cigaru kimne glavom.

— Žurno na korzo. Stanite pred Rosnerom. Znadete, gdje je? — reče Denegri i skoči u kola.

Kočijaš opet kimne glavom, promotri svoga gosta, uspne se na bok i opali bičem konja. Za par časaka stigoše onamo. Dok je kočijaš pred trgovinom Rosner još ustavljao konje, turi mu Denegri u ruku dvije srebrne forinte, skoči iz kola i reče:

— Čekajte pet minuta. Ako me nema, možete ići.

Denegri se nije više vratio, jer je upravo opazio, kako je iz kavane Metropole izašla gospođa Kristen. Jedan korak iza nje vrzao se među vratima husarski poručnik Milorad Krajovan.

— No gdje ste? — ogleda se Erna i mrko pogleda. — Kako se vi lagano vučete.

— A kakovu vi žurbu danas imate? — odvrati Krajovan i priključi se gospođi, koja je natezala rukavice.

— Amo, amo, gospodine poručniče! Ne ću da se

svaki dan pokazujem na korzu, — reče ona zlovoljno, zakrenuvši lijevo uz velike prozore kavane.

— Kakogod želite, milostiva. Meni je svejedno, samo kad mogu uz vas biti, — nasmije se Krajovan, čovjek visok, tanak, malo pognuta držanja, obrivene brade i brkova, duga šiljasta nosa i žmirkava pogleda.

Nastala je mala stanka. Erna se žurila, a Krajovan je kraj nje bacao duge korake.

— Vi ste nekako zlovoljni? To mi je nešto skroz novo, — primijeti poručnik.

— Ne znate ništa drugo pripovijedati? »Kakogod želite... Jeste li zlovoljni... je li slatka kava... niste li zlovoljni...« Takav me govor ozlovoljuje. Ja sama ne znam, čemu sam uopće ostala tako dugo u kavani. U toj dosadnoj kavani, — uzdahne ona.

— Milostiva, ja vam se vrlo čudim. O čemugod stanem govoriti, ne sviđa vam se, — reče turobno Krajovan.

— O čemugod? Vi ili govorite o svom prijavku, o svojim vježbama, ili mi udvarate kao gimnazijalac. Pitate me, je li hladno ili vruće, ugodno ili neugodno. Molim vas, štedite me u buduće vašim udvaranjem i novostima, što se događaju u vojarni. Ja za to nemam smisla. Ako me poslušate, možemo ostati dobri prijatelji... — pogleda ga ona značajno.

— Možemo ostati dobri prijatelji? Vi znadete, kako težim za vašim prijateljstvom. Ali ova vaša izjava tako zvuči, kao da obara sve moje nade.

— Kakve nade? Kakve nade možete vi imati? Vi dolazite od navike u kavanu, od navike ste mi stali udvarati. Uopće, sve, što radite, radite od navike ili od dosade, a ništa od vruće želje, čežnje... — uzdahne ona. — Ja sam se stala privikavati na vaše društvo, ali jer vidim, kamo smjerate, moram...

— To je razlog, da me najednom tako hladno susrećete? — upane naglo Krajovan. — Ja sam se dakle grdno prevario, smatrajući vas modernom gospođom, koja ne odbacuje od sebe svako društvo. Koliko sam

tu i tamo čuo kazivati, niste vi tako tankoćutna. Nu prevario sam se dakle... — silio se Krajovan, da se što delikatnije izrazi.

— Jest, prevarili ste se vi, kao i svi drugi što će se prevariti, koji, znate, što mislim... — doda ozbiljno gospoda Kristen.

— Ali ja nisam ništa zla mislio, — stade se Krajovan ispričavati. — Šta uopće ima zla kod udvaranja. Uostalom, i sama ste još prekjučer kazivala. Zar se ne sjećate? — tiho zapita on.

— Ja? Ja to nisam kazala, — odrješito dometnu ona.

— Milostiva, sjetite se. Išli smo kraj botaničkog vrta. Vi bijaste izvanredno raspoložena. Ja sam koješta govorio, danas biste rekli, kao gimnazijalac, no prekjučer vam se svidjelo. Pa kad sam ja misleći, da sam već predaleko pošao, pitao vas, ne osuđujete li me radi moga udvaranja, upitaste me: Pa zašto? I baš onda morao se pridružiti natporučnik Duras! — zaklima glavom Krajovan.

— Ja se toga ne sjećam, — nasmjehnu se Erna.

— Pa dobro, makar se i ne sjećate, samo da se smiješite. Mrko lice ne pristaje vam.

— Zar zbilja? — stane gospođa Kristen, pogleda Krajovana te se glasno nasmije.

— Kuda ćemo? — upita poručnik vesela lica.

— Kudagod, samo ne na korzo. Hoćete ravno, desno, lijevo? U sedam moram biti kod kuće. Prema tomu se ravnajte, — reče gospođa Kristen, pokazujući velikim mufom naprijed, desno i lijevo. Bijahu baš na raskršću ulica.

— Pa desno, da ne kažete, da me lijeva strana srca vuče, — osmjehnu se Krajovan.

— Na tijelu je lijeva strana srca, a u gradu ona, na kojoj ima manje kuća i ljudi. Meni se čini, da baš desno dolazimo u takav kraj... — pogleda ga ona obijesno.

— Nije mi poznato, — naivno odvrati on.

— A stanujete već šest godina ovdje?

— Kad se vi ne možete sjetiti, što ste prekjučer kazali, kako da ja pamtim, koji je dio grada napučen.

— Sada mi se već više sviđate. Samo manite vašu vojarnu, vaše raporte, sve one suhoparne stvari. To ne mogu da slušam... — istegnu ona lice, kao da je zub boli, no začas se nasmjehnu i veselo reče: — Dakle?

Krajovan i gospođa Kristen uputiše se dakle ulicama prema jugozapadnom dijelu grada. Ponajprije nestajalo je svijetlih izloga, a zatim palača i velikih lučnih svjetiljka. Osvjetljenje ulica bivalo je sve mršavije, kuće postajale su sve niže. Zatim su tarabe stale zatvarati po koji neizgrađeni prostor ili dvorište između kuća. Daleko već u predgrađu, pod drvoredom platana, stade poručnik Krajovan trti ruke:

— Milostiva, vi sigurno ćutite toliko ljubavi prema svome bližnjemu, toliko milosrđa prema patniku, da ćete mi dopustiti, da bar jednu ruku, kad ne mogu obadvije, stavim u vaš muf.

— Šta još? — nasmjehnu se ona, dok Krajovan lagano uvuče svoju desnu ruku u njezin muf, a začas obuhvati njezinu lijevu ruku ispod lakta. Držeći se tako ispod ruke nastaviše šetnju, koju je sedma ura zatekla daleko na periferiji grada.

Bijaše osam sati, kad su stigli pred njezinu kuću. Gospođi Kristen još se uvijek nije žurilo. Gore dolje šetala je pred kućom, a uz nju Krajovan, koji ju je uvijek na desnu stranu puštao, da je bolje vidi. Lijevu stranu lica zastirao joj je spušteni obod velikog šešira, koji je u nebo vapijućim kletvama proklinjalo cijelo jato čaplja.

Rastanak se također nije mogao završiti. Nekoliko puta pružila mu je gospođa ruku. On ju je uvijek poljubio i još dugo držao objema šakama, pa opet bi on ili ona imali štogod da kažu.

— Dođite sutra u kavanu, ali već u četiri sata. Možete? — upita ga ona.

— Nikako ne mogu u četiri. Ali stanite još malo. Ja bih imao mnogo zgodniji raspored. Bez sumnje će vam se svidjeti, — velikom je sigurnošću i čvrstim naglaskom rekao Krajovan, hoteći u nje pobuditi znatiželjnost.

— Molim vas, još samo čas, — osvrne se gospođa Kristen prema jednom čovjeku, koji je utrnuo plinsku svjetiljku u veži te se približio do kućnih vrata, da ih zatvori. Bilo je devet sati. U nedalekoj vojarni trubio je trubljač mirozov. Vratar je čekao kod poluotvorenih vrata.

— Sada nemam vremena, jer ću inače, kako vidite, morati na ulici prenoćiti, — nasmjehnu se gospođa. — Dođite dakle u sedam sati u kavanu, pa ćemo tamo dalje razgovarati. Zbogom, — okrenu se ona i pođe lagano prema stubištu, tapajući rukom po zidu. U mrkloj tišini odzvanjali su njezini lagani koraci, zveket ključa u ključanici i težak hod vratara.

U času, kad je gospođa Kristen stupila na prvu stubu, naglo se i prestravljeno ogleda i prigušeno uzdahne.

— Erna, — zazvoni joj u ušima Denegrijev glas.

U prvi mah pričinilo joj se, da se vara. Sva se smela od neugodnosti, što je vratar mogao čuti njezin uzdah. No začas se opet prepane. Pred njom je stajao čovjek srednje visine, u kratkoj sivoj zaprljanoj kabanici, u velikim ukaljanim čizmama i s nezgrapnom smeđom kapom na glavi. Onaj isti čovjek, koji je čas prije ugasio svijetlo i zaključao vrata. Oči su mu zaklopljene velikim zelenim očalima, ispod nosa visio mu je dugi crni brk, a u lijevoj je ruci držao malu svjetiljku. Električna struja od tri volta i pol ampera osvjetljivala je tek najbliži prostor ispred svjetiljke.

— Erna, ne bojte se, ja sam to, Denegri, — reče on, skinuvši brk i očale i uhvativši je za ruku. Dok joj je još ruka drhtala, pojavi se na njezinim usnama slatki osmijeh:

— Vas se ne bojim, ali onog, — progovori ona

smeteno — onog nepoznatog čovjeka, koji me u tami po mom imenu zvao, njega sam se preplašila.

— Jer je imao moj glas, — stisnu joj Denegri ruku.

— Recite mi najprije, — nastavi Erna već sasvim mirno, — kako ste ovakav amo dospio?

— Milostiva, ta bi pripovijest mogla trajati i deset časaka. Za to vrijeme lako bi mogao tkogod doći. Bolje je dakle, da oprezno izađemo na ulicu, — predloži Denegri.

— Doktore, što ste poludjeli? — Kako mogu s vama šetati, dok ste ovako obučen? — začudi se ona.

— Ništa lakše nego tomu doskočiti. Molim vas, pridržite malko ovu stvar. Držite ovo puce, jer smo inače u tami, — reče Denegri podavši Erni svjetiljku, i nastavi: — Nemajte brige. Stvar je vrlo jednostavna. I prije nego vi mislite, bit će sve u redu. Kad ne bi bilo ništa teže nego to, onda bi bilo lako na svijetu živjeti. Ne sjećate se, da sam vam kazao, da praksa nije teška stvar. Teorija je teža. Praksa zahtijeva okretne ruke, teorija okretnu glavu, odnosno ono, što je u njoj. Eto tako, zar ne? Stvar bi dakle bila u redu, — govorio je on skinuvši naglo kabanicu i otrvši njom čizme. Zatim je hitro spustio zavite hlače, izvrnuo rukave kabanice i navukao ju, a kapu turio u nutarnji džep, zamijenivši je mekanim šeširom, što ga je izvukao iz istoga džepa.

— Tako, milostiva! Gospodin doktor Denegri moli vas, da izađete. On će vrata oprezno otvoriti i zatvoriti ključem, što ga je danas ujutro dao narediti prema voštanom otisku, za koji se onako uz put pobrinuo, nakon što vas je jučer kući dopratio. Nu osim toga bit će slobodan uzeti i svoju čvrstu palicu, koja stoji ovdje do vrata. Palica je katkada mnogo bolja nego revolver, — zakrene Denegri ključem u vratima izvana.

— Revolver? — usklikne Erna. — Zar i njeg imate?

— Dakako . Ne mislite možda, da pucam. To bi stajalo i moje glave. Već da se sigurnim ćutim. Osjećaj sigurnosti silno djeluje na poduzetnost i srčanost. Uostalom, olovo se sasvim krivo upotrebljava za sudiju obranika u ženskim stvarima. U svakom slučaju radije uzimam u ruke oružje nego u ženskom poslu. One same, ako hoće, najbolje znadu i najzakučastije sporove riješiti, — završi on.

— Olovo, revolver, ključevi, maska, i sve drugo.... vi ste zbilja čudan čovjek. Čemu sve to? Što hoćete time polučiti? — upita ga ona plaho.

— Čemu sve to? To ću vam na koncu kazati. Što hoću time polučiti? Štogod hoću polučiti, hoću samo za sebe polučiti. Još nikad nisam ni koraka učinio za koga drugoga. Znadem naime razlikovati šport od špijunaže. No ja kanda sam sasvim zaboravio na vaše prvo pitanje, kako sam amo dospio. Oprostite mi, i moj vlak katkada iskoči iz tračnica, ali se ipak u njih vrati, pogotovo, kad mu to dobro dolazi, — osmjehnu se Denegri.

— Vama dakle dobro dolazi moje pitanje? — začudi se ona.

— Da, da. Teško je reći, u čem valja biti oprezniji. U pitanju ili u odgovoru. Na oko izgleda, da pitanje leži u interesu pitalice. No nije uvijek tako, — zakima on glavom.

— Dakle recite već jednom, kako ste amo došli. Sad me ipak to najviše zanima, — nestrpljivo dobaci ona.

— Vi ste me naručili na sastanak. Ja sam vas samo krivo shvatio. Vama je bilo glavno, da ja dođem u šest sati pred poštu te vas ondje čekam, a ja sam to tako shvatio, da se imademo sastati, — reče on ujedljivo.

— Krivo mi činite. Vjerujte mi! Da nisam htjela, da se nađemo, ne bih o tome govorila, — pomirljivim glasom odgovori ona.

— Vjerujem, još i više. Vjerujem, da ste jučer htjeli, da se danas u šest sati sastanemo. Vjerujem i to, da i sada hoćete, da se danas u šest sati sastane-

mo. Ali u tri četvrta na šest niste to htjeli, ili, kako biste se vi izrazili, gospodin Krajovan vas je zadržavao, a vi mu niste mogli reći, da imate sa mnom sastanak, — hitno on dovrši i pogleda gospođu.

— Stanka, zastor pada. No? — upita Denegri Ernu, koja je šutjela.

— Što ja imam da kažem, kad je baš tako, kako ste vi rekli. Zadržao me, a ja sam zgodu upotrijebila, — odvrati nemirno ona.

— Poslovi, znam, — reče on tiho.

— Jest, poslovi. Hoću, da mi vjerujete! — zapovjedi gospođa odrješito.

— Vjerujem, doista vjerujem, više nego u sve ostale stvari.

— Dakle vjerujete? Tako je pravo. Vi ne smijete ništa sumnjati. Kad ja što hoću, onda mi morate vjerovati. Uistinu vjerujete? — lecnu se ona.

— Da, vjerujem. Ja naime bitno razlikujem vjerovanje od znanja. Tako na primjer vjerujem to, što vi hoćete, da ste se sa Krajovanom o poslovnim stvarima razgovarali, a znam na primjer, da ste u šest sati bili s njim u Metropoli, u šest i deset časaka izašli i poslovno se ljutili na nj; u šest i dvadeset poslovno se pomirili; u šest i dvadeset i jedan časak zaokrenuli kraj Lederera i sina. U šest i pedeset stajali ste pred restauracijom K Suncu. Krajovan vam je pokazivao ono žuto sunce na tabli i dosta tiho, ali poslovno kazao: Vi ste moje sunce. Onda sam se ozbiljno na nj razljutio, — reče Denegri zlobnim posmijehom.

— Vaš postupak prelazi svaku granicu. Prisluškivati! To ipak nisam mislila! — namršti ona čelo.

— Jest, imate pravo. Prisluškivati je ružno i odviše jednostavno. Čovjek može i duševnim uhom slušati. Ja načelno ne prisluškujem. Nisam ni danas prisluškivao, — pogladi Denegri brk.

— Pa kako ste onda čuli one riječi?

— Duševnim uhom. Krajovan vas već otprije pozna. Šeće pokrajnim ulicama u tami. Pokazuje na sliku sunca, pa da li se onda može što drugo očekivati, nego da vam kaže: Vi ste moje sunce.

— A da je poručnik kazao na primjer: Gle, kako je to sunce žuto! Možda vaši teoretski zaključci ovaj put ipak ne stoje? — smiješila se ona.

— Stoje, stoje. Ja sam ga dobro čuo, — kesio se Denegri i lagano tuckao štapom po pločniku. — Tada još nisam bio preodjeven, pa u času, kada nisam mogao neopaženo kamo drugamo uteći, stao sam iza vratiju birtije. A taj Krajovan naslonio se tako čvrsto na vrata, da me je malone zdrobio. Zato sam se ozbiljno na nj razljutio, — reče Denegri turobnim glasom.

— A ne zato, što mi je rekao, da sam njegovo sunce? — ljubezno zapita Erna.

— Ne. Što je on kriv? Muškarac muškarcu nikada nije ništa kriv. Isto tako ni žena ženi. Jedni ljepše postupaju, drugi ružnije. Jedni nas hvale, da se pokažu plemenitima, drugi kleveću, da nas omraze. Ali ni jedni ni drugi ne čine to radi nas, već radi sebe. Krajovan me i ne poznaje. Što je on meni skrivio, ako vam je udvarao. Vi ste prema meni kriva, — reče Denegri oštro.

— Nisam, — upane još oštrije Erna.

— Onda prema njemu griješite, jer slušate moje udvaranje. Ja ne mogu dopustiti, da moj prijatelj strada. Krajovan je moj prijatelj, bar utoliko srodna mi duša, što mu se vi sviđate. Muškarci, kojima se ista žena sviđa, po naravi imadu da budu prijatelji, a ne suparnici. Oni se obično ne shvaćaju. Ne znadu se pogoditi. I dok se inate, dotle se žena titra jednim i drugim. Još jednom kažem, Krajovan mi nije ništa skrivio. Vi ste ga slušali, vi ste prema meni kriva, — lagano i tiho završi Denegri.

— Krajovan ne misli ozbiljno. On mi udvara, samo da nešta govori. Vrlo je pazljiv. Eto, danas mi je dao ove tri ruže. Nu to sve ništa ne znači. Sve je to šala, kao što je i sav naš današnji razgovor bio sa-

mo šala. Ako sam ikomu što skrivila, to sam skrivila svome mužu... — zamisli se Erna.

— Pustite to pitanje, jer se jedan i drugi odnošaj ne dade usporediti. Jedan je javna, zakonima priznata i štićena veza. Drugi je odnošaj osnovan samo na simpatiji. Ona je njegova zaštita. Prva veza postoji, jer se poštiva. Posljednja se poštiva, kad postoji, odnosno imala bi se poštivati. Pa kad tako govorim, valjda se i toga držim. Ne mislim time omalovažavati onu vezu, što je javni poredak štiti, to jest brak. No u stanovitim prilikama ne znači još rušiti brak, ako se u nj dira...

— Dirati u brak znači rušiti ga. To je bar jasno kao sunce.

— Čini vam se. Jeste li razmišljali kada o tom, da li donosi u brak sreću ili nesreću onaj čovjek, koji je kulturan, diskretan, pošten i dobra srca, te zapremi ono mjesto, koje bi inače zapremio čovjek, koji bi kroz ženu muža joj okrao, njegov i njezin dobar glas ocrnio svojom brbljavošću, a možda hotice ili lakoumno i druge neprilike uzrokovao? Najljepše bi bilo, kad bi svi brakovi bili u redu. Ali dok nije tako, svaki onaj, koji lošijem od sebe dovikuje onu poznatu: »ôte-toi«, nije prijatelj braku. Kad se takav bolji čovjek jednom izgubi, ostaje iza njega sasvim dukčiji dojam u žene negoli iza jedne ništarije. Iza prvoga džentlmena teže se može ugnijezditi ništarija negoli obratno. A znate zašto? — upita Denegri, te i ne očekujući odgovor pohiti:

— Jedna je riječ dosta: poredba. Poredba je najveći neprijatelj, ali i najveći prijatelj u braku. Poredba ima jednu važnu osebinu. Ona je obično nesklona mužu, a sklona prijatelju. Druga joj je važna osebina, što vrlo izrazito ističe oprečnost između dva kavalira. I najbolja žena uvijek će naći neke loše strane na svom mužu. No žena, koja između dva kavalira ne umije razlikovati njihovu vrijednost, to je loša žena. Kod nje je već sve svejedno... Pustimo, pustimo ta bračna pitanja, — digne Denegri ruke

prema glavi i namršti čelo. — Ona su loš predmet za razgovore. Ili pokvare sve idealne sanje, ili nas uvjere, da više manje u zloj vjeri radimo. Ako već nešto radim, što ne valja, zar je tako potrebno, da budem svijestan svoje nevaljanštine?... Gdje smo stali? Da, u šest i pedeset, — nastavi on lakim glasom. — A zatim ste dalje šetali i udilj razgovarali izmjenjujući ljubezne poglede. Siromah Krajovan, tako je promrzao, da se je morao poslužiti vašim mufom. Zatim ste se stisli i uhvatili ispod ruke. Sve radi zime. Onda ste polako išli kući i ovdje dugo šetali, pa da onda nije došao onaj glupi vratar, Krajovan bi bio razložio svoj osobiti program, koji bi vas vrlo zanimao. Glupi vratar, on je sve pokvario... — nakrivi Denegri lice, kao da hoće iskazati svoje ogorčenje.

— Mene njegovi programi ništa ne zanimaju. Meni je njegovo poznanstvo sasvim ravnodušno. Radilo se samo o jednom poslu, a vratar je u najbolji čas došao, da zatvori vrata. Inače bi mi Krajovan još na večeru došao... — nasmije se Erna i nastavi: — Kako ste vi čudan! Vi svi ste takovi. Neka se s drugim ma ne znam što radi, to odmah vidite, a sve, što se s vama radi, nije ništa. Drugi put ne ću više ništa govoriti o sastanku, — dovrši ona plačnim glasom.

— Pa dobro, Erna, samo dođite, — pohiti on. — Nemojte ništa govoriti, samo dođite.

— Ali kamo, ako se ne dogovorimo? — upita ona sasvim presenećeno.

— Erno, znajte, da bi u svakoj drugoj prilici završio poznanstvo, da me se jednom naruči na sastanak i ostavi bez razloga na cjedilu. Ovaj puta, sam ne znam, zašto, odstupam od načela. Dođite sutra u šest sati na ono isto mjesto, pred glavnu poštu. Ne dođete li, promislit ću, što mi valja uraditi. Ta ja i ne mogu očekivati, da se vi tako brzo možete meni prilagoditi. Vaše misli nisu još ustaljene. Ali molim vas, ako već sada ne mislite doći, recite mi odmah. Ja imam i drugog posla, a ne samo mijenjati različne maske i gradom

pete brusiti, da što otkrijem. Iza službe ostaje za moju ordinaciju i studij malo vremena. A koliko se toga još od čovjeka našeg stepena zahtijeva. Svemu tomu hoće se vremena. Ne kanite li doći, uzmimo, kao da sam ja došao i da se vi iz mene ismjehavate. Nu recite mi, da zaista badava ne dolazim, — molio je Denegri.

— Kako možete takav biti, doktore! Ta nisam dijete. Upamtila sam vaše riječi, da ne želite biti samo trpljen. Dođite sutra onamo, kako ste rekli. Ja to hoću. A sada pođite lijepo kući, već je kasno. Ja sam umorna, a bez sumnje i vi, — ljubezno reče Erna.

— O da, draga gospođo, to umara, — odvrati on.

— Pa čemu se onda laćate takova posla? Čudan, nerazumljiv je to šport, — zakima ona glavom.

— Danas nisam bio športsmen. Športsmen čini nešto radi svoje zabave. Današnji moj improvizirani pothvat poduzeo sam radi vas, Erno, — reče Denegri i objesi štap o lijevi džep. Uhvativši zatim njezinu desnu ruku s obje svoje i podigavši je do ustiju tiho nastavi:

— Vi ste, draga Erno, vrlo lukava i okretna žena. Vi to instinktivno osjećate. Ja sam vam htio pokazati, da sam ipak daleko nadmoćan nad vama, daleko spretniji, daleko lukaviji. Nisam to uradio, da istaknem ta svoja svojstva, nego da time doprinesem nešto povoljnom razvitku našeg poznanstva. Vi dobro znadete, kojim sam se osjećajem vama približio. Jučer ste me toliko upoznali, da ste se u glavnom mogli snaći. To su bili počeci. Za dalji razvitak poznanstva potrebno je povjerenje i iskrenost. Vi niste vjerovali, da ću ja duševnim pogledom u vašu nutrinu moći otkriti sve vaše misli i osnove. Trebalo je izvesti praktični pokus. Držim, da je taj uspio. Pa kad sada znadete, da mi vaše mišljenje ne ostaje tajnim, nije li bolje, da sami uklonite sve ono, što smeta, ili ako se to najednom ne može ukloniti, da se iskreno povjerite. Ne želim saznati vaše tajne od radoznalosti, već zato, da se uvjerim, da gojite prema meni povjerenje. Erno,

hoćete li biti iskrena? — upita milo Denegri, poljubivši joj ruku na samom članku iznad narukvice.

— Jest, doktore, hoću! Vaša vještina, vaša stalnost, vaši topli osjećaji osiguravaju vam moje potpuno pouzdanje. Ja vas smatram drukčijim nego ostale ljude i osjećam neko posebno nagnuće prema vama. Pa ipak mi je sve to tako čudno . . . — dovrši ona šaptom.

— Hvala vam, draga Erno! Sada ste zaista iskrena. U vašim krasnim plavim očima opažam, kako me čudnim, zagonetnim pogledom gledate. Što pitate očima? Recite, — grčevito stisne joj on ruku.

— Ne znam. Ili sebe ili vas pravo ne shvaćam . . Zbogom! reče ona i naglo povuče ruku.

Denegri mirno izvadi iz džepa ključ, otvori vrata i opet ih zatvori, pošto je gospođa Kristen unišla. Zatim izvadi iz džepa električnu svjetiljku, stavi je pred staklo i pritisne na njoj puce.

Pregršt zraka osvjetljivalo je vežu, u kojoj su na kamenu ležale tri ruže.

VII.

Sastanak je dakle bio zakazan za danas uvečer u šest sati pred ulazom glavne pošte. Već u tri četvrta stajao je Denegri na suprotnom uglu kuće, lijevo od glavnog ulaza, promatrajući vanrednom pozornošću, što se na ulici događa. Došao je ranije radi opreznosti, da možebitni izgovor na uru bude unaprijed odbijen.

Večer bijaše vrlo hladna. Kroz lagano odijelo i laganu kabanicu oćutio je Denegri već nakon prvih nekoliko časaka, kako hladan zrak prodire sve do njegove kože. To ga je vrlo smetalo. Zime nije volio. No nije ga toliko smetalo, što su njegova ćutila trpjela taj neugodan osjećaj stezanja kože, već ga je kudikamo više smetala ta neugodnost, što se time u njegovu sigurnost, stalnost i dobro raspoloženje unašao neki nasilan nametnik. Kadgod se Denegri laćao takvih pothvata, nastojao je, da se sa svim silama sabere i što

više smiri. Ili obratno, kad se nije ćutio dovoljno sabranim, ostavio je svoje pothvate za bolja vremena, ako je to samo bilo moguće. Siguran nastup smatrao je prvim uvjetom uspjeha.

Siloviti nametnik, hladni večernji zrak, koji se u sjaju mjesečine sve nehotice još hladnijim osjećao, nije mu puno naudio. Denegri je za kratak čas mogao ostaviti svoj nepomičan položaj uz ugao. Pred ulazom pošte, na obilno rasvijetljenu prostoru, opazi Denegri gospođu Kristen. Udaljenost između njih bila je kojih sto koračaja. Denegri je uvijek operirao ili na velikim daljinama ili iz neposredne blizine. Ili je pomoću stakla prikratio udaljenost i čekao, dok svijetlo iz dućanskih izloga, uličnih svjetiljaka ili fenjera s kočija osvijetli predmet njegova interesa, ili je mijenjajući položaj dotako laktom lakat, slušao isti šapat glasa, gledao svojim okom u oko, koje nije raspoznavalo ni najbliže okoline, bilo zbog potpune zaposlenosti na drugom mjestu, bilo zbog one običajne ljudske slabosti, koja samo o svakidanjim, maljušnim i jednostavnim pojavama vodi računa. Na veliku smjelost, odvažnost, drzovitost rijetko se i pomišlja.

Gospođa Kristen nije bila sama. Denegri je dobro vidio, da je u društvu svoje sestrične, djevojke od kojih šesnaest godina. Obje uđoše u poštu, a zatim izađoše i hitrim korakom udariše nadesno, odakle su došle.

— Kamo se žure, da li koračaju žurno, da se ne rashlade, dok će me dočekati, ili se žure nekamo drugamo, hoteći se što skorije udaljiti od ovoga mjesta, gdje prijeti pogibelj, da bi se njezinim osnovama mogao zakrčiti put. Ako je tako, tko joj može reći, da danas nije bila pred poštom? Brzo ću biti na čistu. Najsigurnije, da se ona sama izbrblja. Zato naprijed žurno... — razmišljao je Denegri hrleći za njima.

Kad bijaše dva koraka iza njih, zakorači na desni kraj pločnika, sasvim uz izlog neke urarske trgovine, okrene leđa prema izlogu i dosta glasno reče:

— Milostiva, kuda tako naglo?

Gospođa Kristen naglo stane i okrene se. Na njenu se licu opažala prilična smetenost.

— Hladno je, pa zato tako naglo hodamo, da se ne smrznemo. Vi ste danas malo ranije došli, zar ne?

— Da, i meni se činilo, da je rano, pa sam amo išao, da pogledam, koliko je sati. Promatrajući ure i prolaznike, prve u izlogu, druge u staklu, pričinilo mi se, da sam i vas opazio. Okrenem se i zaista, vi ste to. Jurite, hitite, niti me ne vidite, a kraj mene prolazite. Oh, ta niska temperatura! Ona će vam posve pokvariti vid. Jučer me ne vidjeste, danas me ne vidite. A kraj mene prolazite. Kako to?

— Zbilja, mi smo se tako zaletjele, da vas nismo opazile, — odvrati gospođa uvjerena, da ga je mimoišla. Imam još dosta stvari kupiti, pa sam baš mislila, da to sada obavim. Vi se ne ćete ljutiti, budem li ja išla iz dućana u dućan...

— Moja sestrična Matilda, — pokaže rukom na nju.

Denegri se lagano nakloni i pruži gospodični ruku te zatim stupivši na lijevu stranu do gospođe krene jednakim korakom s njom.

— Molim, milostiva, vi samo zapovjedajte. Znadete, da se sa mnom dade govoriti. Recite jednu riječ, ja ću bez prigovora poslušati. Čovjek može da ima službenih posala, može da ima delikatnijih osnova, a može da hoće ostati sam i bez ikojeg drugog razloga. Recite samo jednu riječ, pa... — govorio je Denegri hitro i smiješeći se. Već ta lakoća, kojom je govorio, morala je osujetiti svaki strog i ozbiljan prigovor.

— Valjda ne mislite... — reče ona dosta usiljenim nehajem.

— Ja ništa ne mislim, to jest, sada ništa ne mislim. Mišljenje je rad, duševan rad, komu treba posvetiti stanovitu količinu sile, intelektualnog naprezanja. Dok čovjek misli, dotle ne dospjeva, da se u punoj mjeri bavi drugim kojim poslom. Sada je meni najvažniji posao, da pazim na ono, što vi govorite i

radite, da sve to nepolupano, neizvrnuto, nenakaženo pomljivo sakupim. Za pol sata imat ću na skladištu obilnog gradiva, cijelu hrpu protivurječja, zabuna, otkrića, pa ću se onda malo pozabaviti razmišljanjem.

— A do kakva ćete rezultata doći?

— Do kakova? Do sigurnog, nepogrješivog. Znadete, kako izgleda ona igračka, karton sa slikama, isječen u raznolike komadiće. Uzimajući komad po komad u ruke muče se djeca, da slože sliku. Treba skupiti sve komadićke, položiti ih jedan do drugog, da tako položeni prikažu traženu sliku. Sve vaše riječi i izreke takovi su komadići. Treba samo u njima potražiti ono, što je suvislo, uhvatiti crvenu nit, pa će se doći do takovih otkrića, kojih se nije ni očekivalo.

— Ali kakova otkrića! Kod koga nema ništa, ne može se ništa otkriti.

— Milostiva, kod svakog ima nešto, pa valjda vi niste jedina, ili bar prerijetka iznimka. Vi, kojoj je sudbina bila tako sklona, obdarivši vas osobitim prednostima.

— Kakovim prednostima? — nasmije se ona.

— Ljepotom. Što je obilje ljepote veće, to je ženska krepost u većoj kušnji. Krepost je vrlo relativan pojam, jer se nalazi u odnosu prema nekim drugim stvarima. Prvo prema vlastitoj ljepoti, drugo prema tomu, kakav je čovjek iskušava, a treće prema onoj vrlo značajnoj osebini žena, koju mirne duše možemo nazvati elementarnom pojavom, bolje reći elementarnom nesrećom. U tomu pogledu ima dvije vrsti žena. Jedne odgovaraju sa »da« i »ne«. Takvi odgovori djeluju kao mlaz hladne vode. Kavalir sve moguće pokušava, ali badava. Hoće da je zabavi. Ne pogađa. Da ne mora kukavno uzmaći, ne pita više ništa nju, već govori dalje zabavljajući sam sebe. I ta zabava dodija. Uzmak je na vidiku. Sve nastojanje nije pomoglo. Dogodila se naime elementarna nesreća....

Denegri proračunano malo zašuti. Međutim pro-

đoše oni već priličan dio puta, još uvijek brzim korakom. Denegri je išao s lijeva, gospođa Kristen u sredini, a njezina sestrična Matilda s desna. Matilda kao da nije spadala u društvo. Svaki bi čas zaostala, jer troje njih uporedo nije moglo pločnikom lagano prolaziti.. Denegri i Erna išli su jednakim korakom, naslonjeni jedno o drugo.

— Čemu je povela tu malu? — pomisli Denegri. Započetu misao možda bi i nastavio, da ga nije prekinuo upit gospođe:

— A druga vrsta žena? Na njih ste posve zaboravili.

— Zaboravio? Nemoguće. Odviše ste mi blizu.

— Ako pravo razumijem, mene dakle ubrajate u tu grupu.

— Izvrsno ste pogodili.

— Vi dakle mene ubrajate među one žene, koje vole bijelu kavu u velikoj šarenoj šalici te rado i mnogo govore. Priznajte otvoreno, da ste tako mislili. Ne ću se ljutiti. Vaša iskrenost zavređuje svaku ispriku, — glasnim smijehom poprati ona te riječi i nakon časovite stanke nastavi hitnim korakom hod.

— Gospođo draga! Vi se silno varate. Ja uopće ne sudim žene tako strogo radi brbljavosti. Ako se već tim poslom bavi muškarac, onda je kudikamo veća baba, nego koja piljarica. Uostalom, što se nas tiču žene, poštovanja vrijedne obzirom na velik broj svojih godina. Te ne ulaze u račun. Vi ulazite u račun i vama slične. Vi ste moderna žena, bistra shvaćanja, lukave naravi, lijepa, simpatična i nipošto odviše zatvorena. Vi se ne bojite svijeta, ne zazirete od čovjeka. To je dobro. Ali vama nije nitko stran. A to je zlo, bolje reći, meni se to ne svida. Molim sto puta, da mojoj iskrenoj izjavi to ne zamjerite.

— Što bih zamjerila! Ali ne shvaćam, što je čudno ili prijekorno, ako čovjek ima takovu narav, da se ne boji ljudi i da se znade u svakom društvu snaći.

— Narav amo, narav tamo. Ti pojavi dopuštaju obično zaključak, da je način života, česti doticaj

s ljudima dobar svoj dio doprinio. I tu valja razlikovati ponašanje žene. Drugo je sigurnost u poslovnom saobraćaju, a drugo je usrećivanje svakog došljaka prijaznim smiješkom. Umiljat pogled žene, izraz bilo koje sklonosti toliki je dar, da ona njime ne smije svakog prolaznika usrećivati. Usrećuje li ga ipak, dokazuje tim, da do tih svojih dragocijenosti sama ništa ne drži. Što onda onomu kasnijem vrijedi takav dar?

— Doktore, vi tako govorite, da ja sama ne znam, što bih na to kazala, imate li pravo ili ne.

— Kako se uzme. Sasvim krivo nemam. O tom sam nepokolebivo uvjeren. U tim frazama, doskočicama, recite i glupostima, ipak ima po koje zrnce, koji sladak šećer, po koja kapljica svježeg napitka.

— Recite vi meni, da li vi te slatke šećere posvuda dijelite? Što vam one na to kažu? — upita gospođa Kristen, stavši pred velikom trgovinom cipela.

Brojne žarulje osvjetljivahu izloge, u kojima bijaše nanizano mnogo pari cipela i cipelica. Osvjetljivahu sav prostor pred dućanom. Osvjetljivahu smiješkom zategnute crte lica Erne Kristen, koja još nije trebala da se boji svijetla. Svijetlo je velik prijatelj, ali i velik dušmanin ženskog lica.

— Gle, koliko krasnih cipelica, za mnogo mnogo malih čarobnih nožica, koje će mnogo mnogo tihih koraka učiniti, za koje mnogo i mnogo muževa, zaručnika i drugih osoba, što imadu neka prava, ne će znati. A da, pitali ste me, da li ja svakoj svojoj znanici isto pripovijedam. Moguće po koju misao, koji dio. Tko bi sve pamtio, što govori. Ta toliko toga se govori, samo da se govori. Koliko toga se govori, samo da se ispuni praznina, a um ne prati misao govora. Dok ja nadugo i široko govorim, obično razmišljam o čem važnijem. Znam samo to, da razboritije govorim, ako mi društvo ne posvećuje pažnje, jer onda nastojim više sebe zabavljati, pa stoga tražim biranije teme. No budite uvjereni, milostiva, da je obilje misli katkada katastrofalno. Ne podnašam ljude spora

mišljenja. U osjećanju te odvratnosti odgajao sam svoj mozgovni aparat, da si prisvoji što veću okretnost mišljenja. A sada, mjesto da uživam u uspjehu svoga nastojanja, jad me hvata, spoznavajući pretežni dio loših strana te kobne vještine. Okretnost mišljenja također je jedno od oružja... Pustimo tu stvar. Možda će doći vrijeme, kada ću se o tom moći bolje izraziti. Misli u tom pravcu nisu se još dovoljno staložile... Vi ste stali. Valjda imadete posla u ovom dućanu? — spusti Denegri glas i živo pogleda gospođu, pa brzo doda:

— Možda će gospodična dobiti nove cipele? Ja bih joj to odmah priuštio. Sirotica, kako se dosađivala, dok smo mi razgovarali.

Matilda se prijazno nasmiješi: — Ne, ne. Sestrična Erna naručila je nove cipele. Dobro joj pristaju, pa će ih zadržati i platiti.

— Jest, ja sam dobila nove cipele, — nasmiješi se ona i uhvati Matildu za ruku rekavši umiljato:

— Izvinite dakle začas. Odmah ćemo izaći. No, Matilda, ne ćeš li sa mnom? — pogleda je gospođa.

Obje uđoše u dućan. Denegri ostane na mjestu i pogleda unutra. Par koraka pred vratima, leđima prema njemu okrenuta, stajala je gospođa Kristen tumačeći nešto Matildi. On nije imao ništa više da vidi. Koju je svrhu taj razgovor imao, otkrit će vrijeme. Denegri je ovaj puta slijedio svoju neosporivu taktiku: bez pristranosti, bez gotove predodžbe htio se uputiti u sve, što se događa. Bijaše to zaista neosporiva taktika. Zar se može sigurnošću stvoriti zaključak, ako si čovjek već unaprijed sugerira pretpostavke. Bez ikoje pomisli, da će ona ovo ili ono uraditi, bacio je Denegri pogled kroz vrata, da vidi, što se unutra zbiva. Dućan jest za to, da se u njem roba kupuje, no ne mora biti samo za tu svrhu. Smetnuti s uma sporedne mogućnosti znači žrtvovati ispravnost zaključka. Denegri je za svaki slučaj uvažio te sporedne mogućnosti, zavirio u dućan, opazio neki dogovor i

bez daljeg razmišljanja šetajući koji časak čekao, dok su gospođa Kristen i sestrična joj Matilda iz dućana izašle.

— Kako je vani hladno! Sada istom osjećam, kad sam izašla, — prozbori Erna, stišćući ruke u svom mufu. — Ajdemo. Što vama nije hladno?

— Hladno? Jest, — reče mirno Denegri.

— Pa šta se onda ne mičete? — povuče ga gospođa za rukav.

— Hladno, vruće, toplo, mrzlo, jednako kao i prije, pa zato nemam ni veće ni manje žurbe, osim ukoliko milostiva ne smjera poduzeti prešne mjere za očuvanje zdravlja od prehlade, — umukne on.

— Kod vas se nikad ne zna, govorite li ozbiljno ili ne. Jeste li sad ozbiljno mislili? — upita ona malko neprijazno.

— To ćemo još vidjeti. Ja nisam sveznajući. Ne ćete li ništa posebno poduzeti, bila je moja primjedba neslana šala. Poduzmete li štogod, imao sam pravo. A kad čovjek ima pravo, onda se ne pita, je li šaljivim ili ozbiljnim naglaskom izjavio to svoje pravo.

— Dakle recimo, da imate pravo. Inače ne ću s vama izaći na kraj, — upane gospođa.

— Srdačno zahvaljujem, ali vi ne znate, kako bi me taj poklon prava ponizio. Moram ga otkloniti. Što više, moram opozvati moje čas prije izražene aluzije na vaše nepodnašanje zime. Već sam se plašio, da ćete uteći kući, a vi eto zavijate amo, — pokaže Denegri rukom na korzo, bučnu veliku ulicu, punu krasnih trgovina i kavana, u koju je zakretala gospođa Kristen.

— Sad se ipak varate, — nasmije se ona.

— Varam? Zar varam? — doda on sumorno.

— Da, varate. Jer ne mislim radi šetnje... spusti ona glas.

— Nego? — upita Denegri raskolačivši usta.

— Posao, ta vi znate. Je li, Matilda?

— Jest, posao radi sobe njezine švogorice, — reče Matilda, kao da odgovara u školi na pitanje učitelja.

— Vidite, gospođice, vi ste tako dobra, brinete se za poslove vaše setrične. Ja sam imao pravo, kad sam kazao, da biste vi trebali dobiti nove cipele, — nasmije se Denegri.

Gospođa Kristen nije razumjela, kamo on nišani. Na zadnje njegove riječi uopće nije pazila, jer se zagledala na drugu stranu ulice.

Čarobna moć izloga! Kako ona privlači poglede dama, osobito ako onuda šeće garda gradskih kavalira. Bajoslovan je taj vrtlog, ta vreva u velikoj ulici oko sedam sati uvečer. Tri četvrta svakidanjih polaznika svaki se dan zaklinje, da ne će više ići onamo na šetnju, pokazivati se općinstvu, gubiti vrijeme, pa ipak svi bez razlike i opet slijedeći dan bruse pete po pločniku, spotičući se od koraka do koraka, hotice i nehotice, o laktove naguranih prolaznika. I dok su se jučer za oluje ispucali svi gromovi u dalekoj i širokoj atmosferi, ostaje zrak u takvoj ulici i danas krcat munjinom. Dok u velikoj prirodi, na polju i livadi, samo usred ljeta lijeću krijesnice, ovdje svjetlucaju i usred zime, sjedajući na naušnice i zjenice krasnoga spola.

— Moram još kupiti rukavice i čokolade. A onda moram svakako naći poručnika Krajovana, koga kanim nagovoriti, da kod švogorice uzme stan. Inžinir, koji bijaše kod nje na stanu, otišao je, pa me umolila, da joj koga nađem. Njega ću jamačno lako nagovoriti. Sad znate, koji me posao zove, — odsiječe gospođa ozbiljnim glasom.

— Suvišno je, milostiva, da tražite toga gospodina. Jedan moj znanac upravo mi je danas kazivao, da treba stan. Bio bi izvrstan stanar. Ako dopustite, dovest ću ga, — predloži Denegri.

— Hvala vam lijepa, ali ja sam šogorici obećala, da ću joj sama naći stanara. Poručnik će zacijelo uzeti stan, a vaš znanac... — govorila je ona zapinjući.

— Erna, idem ja po čokoladu, dok ti ostalo obaviš, — upane Matilda kao naručena.

— Daj, daj, draga, uzmi četvrt kilograma. Malo

smiješ kušati, ali mi sve ne pojedi, — reče gospođa uz prisiljen osmijeh.

Matilda se već htjela oprostiti, no gospođa je zaustavi i reče: — Čekaj još malo, odnijet ćeš mi kući rukavice. Dođi sa mnom. Je li, doktore, dopuštate jedan čas?

— Rekavši to zakorači gospođa prema ulazu trgovine rukavica.

— Dopuštam? Kad me baš pitate, reći ću: vama da, nu gospođici ne. Ta dopustite, da bar koju riječ s njom prozborim, jer bi inače mogla koja zlobna duša pomisliti, da se ne usuđujete sa mnom je nasamu pustiti, — hitno odvrati Denegri.

— Koji bi razlog bio, da se ne bih usudila pustiti je ovdje? — reče gospođa, oklijevajući još uvijek da uđe.

— Onda će dakle gospođica ovdje ostati. Je li, gospođice? — upita Denegri, a Erna uđe u trgovinu uvidjevši, da bi svako dalje njezino otimanje postalo sumnjivim.

— Je li, gospođice, vi već jedva čekate, da se riješite moga dosadnog društva i dođete kući, u toplu sobu i na prijatnu večeru, — upita on ljubezno.

— Danas sam kod sestrične na večeri. Pozvala me na puding od čokolade, moje najmilije jelo.

— Zato ste i kazala, da ćete vi kupiti čokoladu, da što prije kući dođe, jer bi gospođa, zanimajući se za stanara, mogla i nešto kasnije kući doći, — tihano je on govorio.

Matilda se nasmiješi. Taj je smijeh odavao, da ona shvaća položaj. Denegri ju sažalnim pogledom promotri.

— Gledajte, koliko krasnih rukavica, za mnogo nježnih malih čarobnih ručica . . . — zaustavljao je on, gledajući predmete u bogatom izlogu.

— Kako se čini, vama se rukavice i cipele osobito sviđaju, — primijeti Matilda.

— Prema tomu, na čem se nalaze. Uostalom ne

znam, da li je uputno, da kod toga razgovora ostanemo

Matilda i Denegri ostadoše pred dućanom. On se očito trudio, da bude prijazan prema sestrični gospođe Kristen. Makar je ona po njegovu mišljenju spadala u red djece, ponašao se prema njoj kao prema odrasloj dami. Denegri uopće nije htio dolaziti u doticaj s kevicama, a ni sa starim gospodičnama. U stare gospodične nije htio dirati, jer je bio uvjeren, da bi se i drugima i sebi učinio smiješnim. A kevice je izbjegavao, jer nije htio, da bilo u čemu poremeti njihovu duševnu ravnotežu.

Često bi znao reći: — U pameti djevojke može mali uzrok roditi cijelom revolucijom. Uostalom, poštujem prava supruga, pa ako mu već pod svaku cijenu ne ustupam mjesto, barem mu dajem prvenstvo. I budući suprug je suprug.

Osim toga Denegri nije mogao podnašati licemjerstvo nekih djevojaka. On je u svakom razgovoru, i gdje je bio već dobro poznat, uvijek upotrebljavao samo skroz uljudne izraze. I najpikantniji predmet dade se najodličnijim načinom opisati. Uza sav trud, da se u društvu djevojaka služi najbiranijim riječima i sadržajem razgovora, desilo mu se više puta, da je gospodična sramežljivo pognula glavu i rekla: — Ali, gospodine doktore, vi ćete me pokvariti!

— Ja, ozbiljan čovjek, deset godina stariji od tebe, ja ću te pokvariti! Ja, koji se s tolikim strahopočitanjem približujem društvu djevojaka, noseći uvijek uza se biblijski mlinski kamen, da ga o vrat objesim i s njim potonem u dubine morske, ako bih kojegod mlado neiskusno stvorenje pokvario; ja ću je pokvariti! Neka je dakle njezin gimnazijalac od sedamnaest godina zabavlja! On je prilično upućen u stanovite misterije, ali je mlad, pa se ne uzima ozbiljno, — mislio bi Denegri i nakon nekoliko doista praznih riječi preporučio se.

Sa sestričnom gospođe Kristen bijaše Denegri vrlo

ljubezan. Na njezinu pomoć nije računao, jer je nije trebao, no čemu da si od nje stvara neprijatelja. Posvećujući pažnju svakoj njezinoj riječi i kretnji šetao je tako s njom gore dolje kojih deset časaka, dok nije izašla gospođa Kristen. Pružajući Matildi zamotak s novim kupljenim rukavicama još jednom je uputi, da ne zaboravi na čokoladu. Matilda ode.

— Kamo ćemo? — upita Denegri.

— Gore. Znadete, da ja moram još obaviti onaj posao. Krajovan će doći u »Metropole« u sedam sati, — odvrati ona nekim nehajem.

Stupajući dalje šutjeli su nekoliko časaka. Nije to bila ugodna stanka. Erna bijaše svijesna, da Denegri čudno posmatra njezine namjere. Sama se na se ljutila, što nije bolje izvela svoju osnovu. Ona nije bila na čistu, što zapravo hoće. Hoće li, da potraži Krajovana, hoće li ostati sa doktorom ili hoće što drugo. U tom času mogli su se na nju krasno prilagoditi Ovidijevi stihovi: »Vuče me nova snaga, nova čežnja, duh nešto savjetuje. Spoznajem, što je bolje, pa ipak slijedim gore«. Jedna jedina njezina želja bila je stalna: želja, da se stalože nemirni, uzburkani njezini osjećaji. Jedna njezina misao zadobila je oblik čvrstog uvjerenja: taj čovjek nadmoćan je nada mnom.

Denegri prekine šutnju, upiljivši pogled u Ernine oči: — Ovo je treći put, što s vama govorim. Prvi put bio sam posve siguran, da me ne ćete odbiti. Drugi put mogao sam se izvrći neugodnostima, no ipak sam se nadao dobrome svršetku. Sada vrlo kolebam. Želio bih, osobito bih želio, da vam nešto kažem, ali se bojim, da bih mogao naići na potpuno nerazumijevanje, — reče Denegri ozbiljnim glasom.

— Ali, doktore, kako možete što takovo misliti. Dajte, kažite! Obećajem vam, da ću potpunim razumijevanjem primiti vaše riječi. Znam, da ne govorite iz zlobe, — upane hitno Erna.

— Ne tražim ovo obećanje. Drugo mi obećajte, pa ću kazati. Obećajte mi, da ćete me nakon dovršenih

mojih primjedaba još pet časaka mirno slušati. Obećajete? — upita on toplo.

— Obećajem. Recite samo! — nasmjehnu se ona.

— Dobro. Sada je šest sati i četrdeset minuta. Pođimo lagano kroz ovu ulicu, — pogledavši na sat pokaže Denegri lijevo rukom — pa ćete baš za četvrt sata doći do kavane »Metropole«. Dakle ovo bih želio kazati. Ne marim dirati u pitanje, kako je daleko vaša sestrična na čistu glede posala, koji stoje pod zaštitom boga Amora. Bilo kako mu drago, ona je mlada djevojka i vaša rođakinja. Dokle je s vama, ona vam je povjerena, — reče Denegri vrlo ozbiljno, i spustivši glas blago nastavi: — Pa zašto je onda upotrebljavate za poslove, koji nisu skroz neprijeporni... Mogli ste mi jednostavno kazati: »Moj naklon, imam neki posao da obavim«, pa bi bilo isto.

— Bože moj, kako vi čudno mislite! Ta rekla sam vam, da se radi o iznajmljenju stana, a to bar nije ništa takovo, što Matilda ne bi smjela znati.

— Stan, stan! Poznavao sam pred tri godine jednu gospođu. Bila je lijepa, uvijek ukusno i krasno odjevena. Slutio sam, da je netko uzdržava, o čem sam se kasnije tvrdo uvjerio. Ta dama imala je mnogo znanaca. Njezina poznanstva nisu mi bila jasna. Kad sam ju jednom u nekoj gostioni našao u vrlo veselu društvu i u čudu pitao, što se to zbiva, stala mi je kazivati, kako je u teškom položaju i ne imajući drugoga dohotka bavi se osiguravanjem života. A da može stranku uloviti, mora se katkada oko nje i duže vremena baviti i ljubeznije ju susretati. Eto, tako je ta gospođa idejom osiguravanja htjela sebi osigurati slobodan doticaj s različitim kavalirima. Inače je misao bila sasvim zgodna, jer da sam joj povjerovao, ne bih smio ništa prigovoriti. Vaša misao nije tako zgodna. Ako me varate, imam pravo, da vam zamjerim. Ako me ne varate, već doista hoćete dobiti Krajovana na stan k svojoj švogorici, koju često posjećujete, što onda? — dovrši Denegri, stane i značajno pogleda Ernu.

— Da vam nisam obećala, da se ne ću ljutiti, morala bih se razljutiti radi te poredbe, — dometne ona uzrujano.

— Razljutiti? Ne. Povod, koji me nukao, da vam to kažem, mora se vas dojmiti, ako imate iole čuvstva i osjećaja za ono, što je dobro i plemenito. Čujte! Vodila me samo najplemenitija, najblagohotnija namjera, — uzdahne on i gledajući milo Ernu nastavi:

— Kad sam se prvi put s vama sastao, htio sam dati prilike, da me makar površno upoznate, da uzmognete odlučiti, zadovoljava li vas moje poznanstvo ili ne. Stoga moj prvi nastup nije bio ništa osobito. Drugi je sastanak bio nešto zanimljiviji. Svrha mu je bila, da vama, vama, koja ste svijesna svoje sigurnosti i, dopustite, prevejanosti, pokažem, da vas daleko presižem. Htio sam tako osigurati si vašu iskrenost. Vi ste upoznali moju vještinu, moju tvrdoglavost i ustrajnost, ali vašoj iskrenosti ipak se nisam dovinuo. Pomislio sam, tu treba udariti drugim putem. I ja sam posao danas započeo. Meni, kako vidite, vaše poznanstvo toliko vrijedi, da vas se nisam nakon prvih neugodnih upadica htio odreći, jer me napunja dobra nada, da će zasnovano nastojanje uroditi dobrim plodom. Pokušat ću, da vas odgojim onakovom, kakovom vas želim imati. Sada više nisam običan prolaznik pristojnog ponašanja, niti lukavi detektiv, već liječnik, koji hoće, da bolesne pojave izliječi, kipar, koji hoće, da nezgrapnoj grudi gline poda oblik divne umjetnine. Hoću, da vas savršenu postavim na veličajni postamenat mojih ideala. A uspije li taj posao, ne ću žaliti svega truda, jer će neizmjerno biti moje uživanje, promatrajući sklad vaše duše s vašom divnom ljepotom. Do viđenja, draga gospođo! Požurite se u »Metropole«, skrajnje je vrijeme.

Denegri se naglo udalji. Erna je čas za njim gledala, a tada pođe dalje. Stotine misli vrzlo se njezinom glavom. I zadnji tračak njezine dobre volje nestade u zlovolji.

— Običan prolaznik, lukavi detektiv, odgojitelj! — zvučio je neprestano njegov glas u njezinim ušima, dok joj je oči zastirala gusta magla nejasnih misli i predodžba. U toj se magli pomaljale konture neke slike, što je bivala sve jasnijom. Veliko kameno podnožje, ograđeno teškom željeznom ogradom, diže se poput goleme piramide, a na njegovu vrhuncu, obasjana svijetlom mjesečine, kao na prijestolu u svoj ljepoti sjedi ona sama, motreći s te visine čovjeka, što je naslonjen o željeznu ogradu udivljenim pogledom gleda i sklapajući ruke uzdiše: »Erno moja, koja si gore na visini, kako je slatko ime tvoje! Oprosti mi, što sam posumnjao u tvoj čisti značaj i čuvaj me od napasti . . .«

Bila je to samo vizija, krasna i kratkotrajna vizija. Krasna, jer je sebe vidjela obožavanu i uzdignutu, a kratkotrajna, jer je vizija za kratak čas nestala u svijetlu žarulja kavane »Metropole«.

VIII.

Slijedeći dan, 26. oktobra, prošao je tako, da je Denegri mogao mirne duše nasljedovati velikog cara Tita i reći: »Izgubio sam dan«. Tako je prošao i 27. oktobra. Denegri nije učinio ni što dobra ni što zla. Obavivši svoj službeni posao pošao je kući, gdje se protezao po divanu, razmišljajući cijele satove. Svaka volja za rad ostavila ga.

28. oktobra, kad je Denegri prije deset sati dopodne sjedio za svojim uredovnim stolom u bolnici i diktirao jedan liječnički nalaz, predade mu poslužitelj kirurškog odjela, koji je svako jutro išao u bolničku pisarnu po poštu, malo mirisavo pisamce. Denegri ga uhvati i razmotri. Pismo nije mu bilo poznato. Omot bio je čvrst. Adresa je tačna. U desnom gornjem kraju omota razabirao se dio poštanskog žiga.

— Jučer između pet i šest sati predano na po-

štanskom uredu broj pet, — ustanovio je on i metnuvši pismo u džep nastavio je kazivati u pero:

— Na samom nosnom korijenu i na desnom oku nalaze se površne ekskorijacije, jedna također preko ulne na lijevu ramenu.

— ... ramenu, — ponovio je pisar i odložio pero, jer je nadliječnik prestao kazivati u pero.

— Predano je na poštanskom uredu broj pet... možda i ne. Taj ured sabira po svem zapadnom dijelu grada, — pomisli Denegri i glasno nastavi:

— Tjelesno istraživanje ne odaje ništa osobito, osim nešto nagluhosti. No nastaje sumnja, da je istraživani duševno bolestan. On se vjerojatno nalazi u depresivnoj fazi maničko-depresivnog poremećenja uma, i to kroničke, periodičke i neizlječive vrsti. Zbog toga... — Diktata nije dovršio, jer su ga međutim pozvali u operacionu dvoranu, gdje je ostao do deset sati. Zatim je obašao bolesničke sobe, što je trajalo pol sata, te se opet vratio u operacionu dvoranu. U jedanaest i četvrt dovršio je sav posao, skinuo bijeli ogrtač i stao se spremati da ode.

Tražeći bilježnicu, da vidi, kojim će putem najzgodnije obići svoje privatne stranke, zapne mu oko o maleni mirisavi listić.

— Galateé i lysol, kakvo protivurječje! — pomisli Denegri otvarajući pisamce. Njegove su ruke vonjale još po lysolu, dok je pisamce mirisalo opojnim mirisom, nešto sličnim današnjem mirisu Altea.

— Dragi doktore! Ako Vam je zgodno, molim Vas, skočite do mene sutra (28.) oko šest sati uvečer. Ne ćutim se dobro. Do viđenja! Erna Kristen. — pisalo je u četiri retka, što ispunjavahu ružičastu karticu. — Do viđenja! — ponovi on u sebi, odilazeći i stavi pisamce u džep. No nije ga ostavio na miru. Preko dana pročitao ga možda trideset puta, proučavajući izrazite crte lijepog pisma i naslađujući se ugodnim mirisom, koji je lijepu Galateju bar toliko prodičio, koliko Suppé svojom operetom. U toj zabavi prošao mu dan.

U šest sati i pet časaka stvorio se Denegri obriven, uređene kose i besprijekorno odjeven pred vratima, na kojima su stajale dvije pločice, manja sa strane s napisom: Brzojavi Florida, veća u sredini s napisom: Leo Kristen. Na jednoj i drugoj strani vrata nalazio se stakleni prozor, zastrt iznutra zavjesom čipka.

Denegri pozvoni. Vrata je otvorila sobarica. Čim je on ušao, reče mu ona: — Izvolite odložiti. Onda molim ovamo, — i pokaže vrata na desnoj strani predsoblja. Denegri uđe u salon, zaustavi se u sredini i ogleda se po sobi.

Krasno salonsko pokućtvo resilo je prostranu sobu na uglu kuće sa dva golema prozora, od kojih se jedan mogao otvarati poput vrata. Veliki balkon okružavao je sobu s obje vanjske strane. Ukusna garnitura od kože, skupocjeni zastori, dvije velike paome i jedan kaktus podavahu još više ljepote sobi, koju je napunjao opojni idealni miris, onaj isti, što ga je odavalo i pisamce Denegriju.

Za kratak čas pojavi se gospođa Kristen, odjevena ukusnom ružičastom kućnom haljinom. Sada tek mogao je Denegri da pravo vidi njezinu bujnu plavu kosu. Erna Kristen ljubezno se smiješila i pružajući mu ruku pokazivala veliki fotelj. Denegri polako uhvati njezinu ruku, tek zamjetljivo je poljubi i sjedne zauzevši dosta ukočen položaj. Gospođa Kristen sasvim je drukčije sjela. Njezino lagodno, mirno i neukočeno držanje pokazivalo je onu osobitu vrstu sigurnosti, koju žene kod kuće ćute. Kod kuće, gdje im je svaki kutić dobro poznat, gdje svaki pod drukčije škripi, gdje je pogibelj znatno umanjena, ako dolazi u kuću čovjek, koji može bar donekle opravdati svoj dolazak. Doktor Denegri mogao je svoj dolazak opravdati. Njega je gospođa Kristen pozvala u kuću kao liječnika.

— Gle, kolika razlika između vaše službene i neslužbene osobe! Zar ste vi uvijek, kad nastupate kao liječnik, tako ukočen i štedljiv riječima? — upita ona.

— Pa kad bih bio, milostiva, zar bi mi se moglo prigovoriti? Ako ikojem zvanju, to liječniku dobro pristaje ozbiljnost i trijeznost. Vrlo žalim, ako vam to nije po volji, no kao liječnik takav sam, kakav eto jesam. Tako valja da bude, — odvrati mirno Denegri.

— Onda me neizmjerno veseli, da sam već ozdravila, to jest, da vas kao liječnika više ne trebam. Jučer me užasno glava boljela i uopće nije mi bilo dobro. No sada je već sve u redu: ja više ne trebam liječnika, — nasmiješi se gospođa, udarajući dlanovima naslone fotelja.

— Prema tomu... — započne Denegri, no ne dovrši, jer ga ona naglo prekine i jakim glasom reče:

— ... možete ovdje ostati kao gospodin Karmel Denegri.

— Mislite? — upita on ustavši i stupivši pred gospođu. — Moj boravak u toj kući opravdan je, dok sam ovdje kao liječnik. A inače?

— Inače ste opet liječnik. Za svakoga ste liječnik. I za mene bi bili, da se kao liječnik ne držite tako ukočeno. Ako baš želite, mene opet može uhvatiti glavobolja. Ah, već me boli... tako mi je zlo... boli me glava, — stade Erna bolnim glasom naricati, nagnuvši glavu natraške na naslonjač fotelja.

— Recite, milostiva, šalite se ili ne? Ja vas pravo ne shvaćam, — upita Denegri presenećeno.

— Ne šalim se, ne. Doista mi nije dobro, — uzvrati ona spustivši pogled na zemlju.

Denegri pristupi još bliže, uhvati je za ruku i stade mjeriti bilo. A tada joj dohvati čelo. Ruka mu je lagano drhtala osjećajući vrućinu, o kojoj nije pravo znao, dolazi li izvana ili iznutra, iz njegova vlastitog tijela.

— Zar ne, da imam vrućinu? — upita ga ona podignuvši svoj pogled s poda do njegovih očiju.

— Jest, malu vrućinu, ali to nije ništa, — silio se Denegri, da izreče što mirnijim glasom.

— Varate se. Da nije ništa, ne bi se tako osjećala,

kako se osjećam. Recite mi, što mi je? — zlovoljno reče gospođa.

Denegri opet je uhvati za čelo, da se tačnije uvjeri o svom opažanju.

— Čemu ste htjeli prije naglasiti, — reče Erna nakon male stanke — da ste amo došli kao liječnik, kad to doista niste. Liječnik ne treba i ne smije da tako oklijeva. Vama ruka piršće. Vi me se ne usuđujete, — nastavi ona najednom odrješitim glasom — ni dotaći. Priznajte... — upilji pogled u nj te ga čvrsto uhvati za ruku, kojom se upirao u fotelj.

— Što da vam priznam? Ja nikada ništa ne priznajem, — branio se on drhtavim glasom.

— Ni meni? — ustane Erna. — Ne ćete dakle priznati? — lupi nogom o pod.

— Što? — poviče on.

— Da.... niste došli amo kao liječnik, — nasmiješi se ona ljubazno.

— Ako vi priznate, da me kao liječnika niste zvali. Uostalom, ne, ja sam bio tvrdo uvjeren, da me trebate kao...

— Doktora, — upane gospođa, — a ja sam bila tvrdo uvjerena, da mi je zlo. Sada pak ste vi uvidjeli, da mi nije ništa, a ja sam ustanovila, da vi amo niste došli kao doktor.

— Vi ste me pozvali. Zašto ste me pozvali? — upita Denegri pridušenim glasom.

— A zašto vas ne bih pozvala? Da je to nešto neprirodno, vi ne biste amo došli. Zašto ste došli? — bockavo reče ona.

— Zašto? — nasmjehnu se on. Vi ste me doveli na zgodnu misao, kako da vam odgovorim. Status quo općeno je priznat. On sam sebe zagovara dotle, dok se što bolje, ispravnije ne dokaže. Vaše je pitanje po svom sadržaju sasvim umjesno, ali nije po vremenu, kad je izneseno. Imali ste ga iznijeti prije, nego što sam amo došao, ili imate da navedete razloge, koji bi

dokazali opravdanijim moj izostanak. Dotle odgovaram: a zašto ne bih došao?

— A je li vam krivo?

— Erno, kako možete što takovo pitati. Vi znadete, kako se ugodno osjećam kod vas, — reče Denegri nagnuvši se malo prema gospođi.

— Ne pripisujte, — reče ona tiho nakon časovite stanke — ovom sastanku nikakve namjere. Hoću otvoreno da vam kažem: ulice ne volim. Ni sama ne šećem rado, a još manje s drugima. Budete li dobar, možemo se vidjeti od vremena do vremena tako, da me posjetite. Dosad nisam se običavala ni s kim sastajati na ulici. Svi naši znanci dolazili su u kuću. Moj muž je vrlo veseo čovjek. Kad se vrati, možete se se njim upoznati. Ja nemam nikakvih tajna...

Gospođa Kristen nije dovršila izreke, jer se na vratima salona pojavio njezin mali dečko od sedam godina. Na glavi imao je papirnatu četverouglastu kapu, a za pasom opasanu drvenu sablju.

— Ma-a-ma, — vikao je skačući o jednoj nozi.

— Ne znaš pozdraviti? Kako se to ponašaš, Silvio! — ukori ga ona.

Dečko stupi pred liječnika i salutira, a ovaj ga uhvati ispod pazuha te visoko digne u zrak i spusti na pod.

— Silvio se zoveš? — upita ga prijazno Denegri.

— Silvio, gospodin oficir. I ja sam oficir, — reče dečko ponovno salutirajući.

— Što hoćeš? — upita gospođa.

— Ma-a-ama, — krivio je on lice i noge — pogodi, što je to: dreči kao jarac, a koza je.

— Gdje si to čuo, Silvio? Ja sam ti već sto puta kazala, da kod kuće ne govoriš ono, što čuješ u školi od zlih dječaka. Ajde! — prekori ga gospođa.

— To je Margita. Dreči kao jarac. Ja joj nisam ništa učinio. Bebi se nije ništa dogodilo, — ispričavao se dečko naivnim glasom.

— Dopustite samo čas, da vidim, što je taj neva-

ljanac opet uradio, — primetnu gospođa uzevši dečka za ruku.

Kad je Denegri ostao sam, obazreo se opet po sobi. Neko čudno nesuglasje vladalo je u njoj. Sav namještaj bijaše vrlo ukusan, pače skupocjen, soba upravo natrpana slikama, vazama, stalcima i ćilimima. No umjesto pravog sklada bijaše u njoj pravi turski »her bakčeden birer čiček«, iz svake bašte po jedan cvijet.

— Moj mali, — stane kazivati gospođa Kristen, vraćajući se u sobu — htio je lutku moje kćerke učiti plivati, pa ju je svu smočio u kadi. Samo da nije ništa gore. Nemate pojma, kako je zločest. Pravi enfant terrible, kao da je uskočio iz »Fliegende Blätter«. Djeca su veliki križ! Sjednite, — pokaže mu gospođa fotelj, gdje je i dosad sjedio. — Gdje smo prestali?

— Ako budem dobar, da ću vas moći katkada posjetiti. Dva otvorena pitanja. Prvo, što znači: katkada, ili kako rekoste, od vremena do vremena. Drugo: da li ću moći ostati dobar. Vi jamačno ne nišanite time na moju zvaničnu valjanost? — žmirne Denegri.

— Ne, ne, nisam mislila sumnjati o zvaničnoj valjanosti. Ali zašto i inače ne biste mogli ostati dobar?

— Ne ovisi to samo o meni, već i o vama. Pogledajte, kako vam je krasno počešljana kosa, kako vam krasno pristaje kućna oprava. To su stvari, koje utječu na trijeznost mišljenja. Pa onda ta udobnost u sobi, ugodna toplina, a preko svega taj opojni miris!

— Valjda vas ne ću primiti u hladnoj sobi ili neuredno odjevena? — reče gospođa, smijući se kao da biser sije.

— Da, da, odijelo i topla peć dade se još opravdati, ali taj miomiris? Poznate ga? Da, po imenu i gdje se dobiva. Pače i kako miriši i kako opojno djeluje. A znate li, kako se dobiva? — raskolači oči Denegri.

— Ne znam, — reče gospođa u čudu.

— Na mahovini. Samo na mahovini, na hrastovoj mahovini uspjelo je dosad proizvesti takve parfeme,

koji odavaju miris, kakvim je zasićena ova soba, — šaputao je on.

— Ne razumijem, što je tako osobito u tom mirisu?

— Njegova je osobitost, što čovjek ne zna, odakle potječe. Pogotovo onda, ako nije sam u sobi. Dok sam bio sam u sobi, znao sam, da je to miris parfema. Dok ste vi ovdje, čini mi se, kao da je naravan miris vaše puti. Eto to ... — pogleda Denegri živo gospođu Kristen — ali ja ću se trsiti, da ostanem dobar, pa ćemo se onda od vremena do vremena vidjeti.

— Od vremena do vremena ... — naglasila je Erna svaku riječ — recimo svaki tjedan jedamput.

— Jedamput?

— Pa da, ja vam ne smijem orobiti sve vaše slobodno vrijeme. Što bi rekle vaše ostale znanice, kojih ima dosta.

— Ne ću da se gradim svetim. Ima ih dosta. Ali sve ne znače ništa, bar odsad. A i dosad veliki broj njih nije ništa značio. Mnogo poznanstva podržavao sam jedino zbog kakve druge svrhe. Bijaše to neke vrste politika: zamutiti vodu, da poštovani sugrađani u mutnom ribe hvataju. Jedna, dvije, recimo nekoliko žena zanimalo me. Te su išle u jednu skupinu. Sve ostale u drugu. Ove posljednje imale su jedinu zadaću, da budu plašt onima izabranima. Pred svijetom ponašao sam se prema svima bez razlike jednako. One, koje su igrale osobitu ulogu, nisu to iznosile na sva usta. A sve one druge, ako bi ih se zapitalo o mojim namjerama i mom ponašanju, nisu mogle nego da potvrđuju moju potpunu ispravnost i skromnost. I tako se nitko nije mogao pravo snaći. Kraj toga imao sam i zgodnih prizora. Već mi se više puta desilo, da me koja znanica takvom prostodušnošću znala zapitati, što hoću, da sam joj otvoreno otkrio, kako razlikujem dvije skupine žena. Ona je, rekoh, u većoj hrpi, no ako je to vrijeđa i ako osobito želi, da bude premještena u manju

da ću već poraditi glede ispunjenja njezine želje, — osmjehnu se Denegri.

— Pa bijaše li premještenja iz veće u manju skupinu? — upita ona.

— O da. U tome služilo mi je mjerilom ustrojstvo vojske. Vojska se sastoji od malene aktivne posade, velike pričuve i doknadne pričuve. Imade i dopusnika, ali vrlo malo. Iza tih stoji veliki pučki ustanak. Takovo je ustrojstvo sa dva razloga potrebito. Prvi, što država u slučaju gubitka aktivnih vojnika ne ostane bez vojske. Drugi, još važniji, jer ovdje nema na raspolaganje toliko fizičnih prisilnih mjera, koliko ih ima vojna uprava. U našem se slučaju ne može tako lako fizički siliti aktivu, da vjerno služi ili da ne vrši pasivni otpor. Treba posegnuti za psihičkom silom. Držim, da toj vrsti psihičke sile nema baš nikakva prigovora.

— Drugi razlog dakle glasi?

— Aktiva treba da znade, da iza nje, ako ona izda, odmah stoji na raspolaganje pričuva. To znanje znatno umiruje buntovne nazore neukroćene goropadi. Ali, kako rekoh, sve je to prestalo. Vojska je raspuštena, a vojskovođa je nestao, — završi Denegri.

— Pogodila ga je strelica ... — hotimice ustavi Erna.

— Amora, htjedoste reći Varate se. Vojskovođa nije poginuo. On se samo svojoj dosadanjoj vojsci iznevjerio, te živi, zdrav i veseo, kao nikada prije, i duva u plamen. Znate, kakav plamen? Amor ne ubija ljude strelicama. On uopće ne zna pucati. To je samo pripovijest. On potpaljuje plamen, u koji ja sada duvam, — reče polako Denegri.

— Amor ... dakle ... potpaljuje plamen ... — patosom je govorila gospođa Kristen.

— Koji će ugasnuti, ako ga njih dvoje ne raspiruje.

— Čudna su ta vaša natprirodna bića. Neka sličnost postoji između njih. Dosada poznam Slučaj i

Amora. Oba samo počinju, a dalji posao ostavljaju svojim štićenicima.

— Što ćete, tako je. Da oni sve rade, započnu i dogotove, ne bi stvar bila tako zanimljiva. Zar nije u cijelom poznanstvu najzanimljivija i najslađa ona međusobna početna igra. Iz početka, kad još postoji iluzija i nada u punoj mjeri, snatri čovjek o onom, što mu se najviše sviđa. A zatim uživa u svom trudu i nastojanju, u trvenju, koje traje. S jedne i druge strane ofenziva i defenziva. Kad se najviše raduješ, osjećajući toplinu nevidljive struje, bode te žalac ljutitosti, što se vidiš u nekim verigama sputan. I obratno, u času, kad te obuhvata veselje s uspjela otpora, namiče ti se misao, da je to žalosna, Pirova pobjeda. Nigdje nema toliko nesigurnosti, tko je pobijedio, a tko ostao poražen, kao u toj igri, što su je započela spomenuta natprirodna bića. Milostiva gospođo, Erno, recite, ljutite li se dakle, ako duvam u plamen... — Razdragan njegov govor prekine sitan pljačljivi glasić.

— Mucika! — Mala beba od koje tri godine pojavila se na vratima. Čas zatim dotrči njezin brat Silvio, te ju zatvarajući vrata napolje turne, a sam doskače do majke.

— Mucika, ja ne ću da idem k teti Olgi. Neka ide Betika, — reče mali, zabadajući glavu u jastuke na divanu.

— Ona nema vremena. Olga nije daleko. Zašto ne bi ti skočio? Zbilja nisi ni za što, nevaljali dečko. Kako se opet vladaš! — ustane gospođa i priđe do njega, da ga skine sa divana.

— Ne, Mucika, ja ne ću da idem, — odbrusi dečko i okrenuvši se prema doktoru nastavi: — Tamo se u kuću uselio jedan gospodin, koji čudno gleda, kao pikov kralj. Ja ga se bojim, — reče i otrči u drugu sobu.

— Pikov kralj! — nasmjehnu se Denegri, a zatim se oba, on i Erna, značajno pogledaše.

Nastala je mala stanka. Denegri nije običavao kartati. No tko ne bi, ako i nije kartaš, poznavao pikova

kralja u tarok-kartama. Crna brada, zavinut crni brk, pogled kao u kobca, nos kao orlov kljun. Dozivajući si ovu sliku u pamet pomisli Denegri u tili čas na Krajovana. Između njegova obrivena i blazirana lica nema nikakve sličnosti s izrazitim osmanlijskim tipom pikova kralja. Erna obori pogled, osjećajući neugodnost ove stanke, koja joj se pričinjala dugom poput vječnosti.

— Oprostite, ja sam jedini kriv, odnosno moja nesretna narav. Svagdje, gdje treba i ne treba, tražim saveznike. Nisam mario, da ljubezno pogledam dječaka. I jedan pogled može da uskori saveznički vez, pogotovo ondje, gdje radi nerazvijenosti uma više naravni osjećaji pokreću voljom. Najbolji su saveznici djeca. Njima se ne pripisuje važnost, a ona sve vide i sve čuju, sve pokupe i sve prenašaju... — govorio je sve laganije Denegri.

— Šutite! — omjeri ga gospođa ljutitim pogledom i sjedne na divan.

— Dobro, pa onda ćemo pantomimu igrati. Ali oprostite, ako se ne pokažem potpuno vještim, — reče on ustavši s fotelja i prišavši do divana, gdje sjedne uz gospođu.

Iz početka mrko su se gledali. Malo kasnije već ljubeznije. A za deset časaka držao je Karmel oko vrata obujmljenu Ernu, dok je glava njezina počivala na njegovim ramenima.

Nekoliko časaka trajala je ta obmama.

— Ja ne ću! — trgne se ona.

— U blagoj turobnosti ove ure... — šaptao je on — dugo se u mašti gledasmo... Uzaludna bijaše... dakle... molitva tvoja...

Karmel ispruži ruke, uhvati Ernu za glavu, te lagano približavajući se utisne joj dugi vrući cjelov na usta.

Bijaše to prvi cjelov, osobiti znak intimnosti, za kojom i duša onog, koji doista ljubi, čezne. Takav cjelov prava je rosa, koja natapa dušu, a žar, u kom

presahne govor... Oboje su šutjeli ne hoteći riječima dirati u neizreciva čuvstva.

Sat kasnije spremao se Denegri da ode.

— Ne bi li čašicu konjaka ili likera? — nudila ga gospođa Kristen, prateći ga kroz jedaću sobu.

— Ako hoćete i vi.

— Hoću.

— Radije bih onda umolio, ako imate pri ruci vina.

— Odmah evo, baš imam izvrsnog badačorijskog, — reče gospođa i dohvati iz kredence staklenku i dvije čaše, te ih natoči.

Denegri uzme jednu, a ona drugu. Časak se gledahu, a tada ispruži on ruku, u kojoj je držao čašu, te obiđe njom njezinu ruku, u kojoj je ona držala čašu. Oboje prinesoše čaše k ustima, u isti čas se pogledaše, popiše vino i odloživši čaše poljubiše se.

— Dakle? — reče Denegri.

— Zbogom, već je vrijeme. Ja ću javiti, kad bismo se mogli vidjeti, — odvrati ona plaho.

— Erna, pa zar se ti bojiš, kazati mi »ti«?

— Dragi, dobri moj, ne bojim se; dakle... ti, — reče hitno gospođa te mu stisne ruku i brzo ode u treću sobu.

Denegri stupi u predsobu. Za koji čas bijaše na putu kući, sijevajući u radosti ovoga dana.

— Prvi cjelov... pa iza toga ti... to je prirodan red... — mislio je on putem, te se sam na sebe ljutio, što je na mahove ispoređivao događaje ovoga poznanstva sa događajima iz ostalih društava. — Ne, to nije moj cilj. Možda se i ona vara. Cjelov, ljubakanje, sve to spada na jednu stranu. Ja hoću, da se vinem do krajnje granice: duševnog združenja. Mi treba da se potpuno shvatimo, razumijemo, da isto hoćemo i jedno osjećamo. Da se jedno u drugo pretopimo. To hoću; to znam, da hoću. Ja osjećam tu žudnju, to nešto novo i dosad nepoznato. Jedna misao, jedna želja, jedan osjećaj, to je moj ideal... — snatrio je Denegri putem i daleko u noć, koja ga je tek u kasnim urama našla u naručju tvrdoga sna.

Iza toga dana sastajao se on s gospođom Kristen na ulici, u kavani, u kazalištu i kod kuće, gotovo danomice, a katkada i dva puta na dan. Ponovno znao bi si prebaciti svoju neopreznost, bolje reći lakoumnost, što se odviše izlaže. No s druge strane osjećao je u tom neko posebno zadovoljstvo. — Ma desilo se, što mu drago, ne marim, — govorio je sam sebi.

Oni su si međusobno neizmjerno mnogo stvari ispričali. Denegri je rado izbjegavao, da govori o potankostima pustolovina iz svoga života. Imena i ostale slične podatke posve je obilazio. — Imena osoba i ostali tačni podaci sasvim su suvišni.

— Manimo podatke. Ispitivanje o njima izgleda kao neka bolest. Nije li svejedno, da li se zaljubljen par nađe u Opatiji ili Anini, Sevnici ili Svetom Rafaelu, na Ženevskom ili Bledskom jezeru, na Slatkim Vodama azijskim ili evropejskim, u spilji na Biševu ili na otoku Capri. Pita se to: hoćeš li držati predavanje o zemljopisu ili predočiti bitni sadržaj stanovitih zgoda, samih za sebe, same osjećaje i čuvstva ljudi... — obrazlagao bi Denegri.

U drugu ruku Erna nije u tome bila tako povučena. Ona je bez ustručavanja iznosila sve potankosti, što se tiče mjesta, vremena, predmeta i osoba, ali je sve to tako prirodno i bez zanimljive sadržine predočivala, da je njezin život izgledao pust i jednostavan, a u velikoj protivštini s njezinom društvenom sigurnošću.

Između njih ostalo je ipak veliko nerazumijevanje. Erna nije imala pravog smisla za umjetnost i znanost, osim koliko se o tom u društvu govori. Ona nije osjećala, što je domovina, ni ona domovina, koja čovjeku daje kruh i piće, tlo i zrak, ni ona, kojoj bolje pristaje ime otadžbine, to jest zemlja otaca. Takav bijaše i njezin suprug. Ubi bene, ibi patria; posao i zaslužba, bili su svi njegovi domovinski osjećaji. U takvoj kući osjeća čovjek, koji se broji jedinicom u ne-

kom narodu i sinom jedne domovine, neku hladnu promaju, sve da i sva ognjišta pucaju od dobre vatre gostoljublja.

Tijekom razgovora upoznao je Denegri sve obiteljske prilike gospođe Kristen, ukoliko već dosada nije bio obaviješten o nekim potankostima. Njezin muž bijaše inžinir velike augsburške tvornice strojeva i ljevaonice željeza. Za njega bijaše svejedno, gdje stanuje njegova obitelj. On je po više tjedana i mjeseci izbivao iz kuće, zadržavajući se na poslovnom putovanju. Njegova velika plaća, različni poslovni doplaci i veliko nagnuće prema ženi i djeci pružali su njegovoj obitelji svu mogućnost bezbrižnog, udobnog života.

— Gle, Leo se javio, — reče doktoru Erna, kad je jednog dana sredinom mjeseca studenoga bio kod nje. Denegri uzme sa stola dvije razglednice. Na jednoj, koja je prikazivala krasnu pješčanu morsku obalu, bio je napis: Plaja de la Mamaia. Druga, s napisom: Pont Carol I de Cernavoda, prikazivala je grandiozan most, čuveni umotvor inžinira Saligny. Denegri je pozorno motrio čas jednu, čas drugu kartu.

— Pročitaj, što piše, — reče Erna.

— Pa dobro, kad baš želiš, — stade on čitati kratku poruku njezina muža, da se u Konstanci upoznao sa barunom Cotroceni te će na njegovoj jahti »Princesa Elisaveta« krenuti u Odesu.

— U Odesu? — naglasi Denegri.

— Ja sam mislila, da će se iz Braile kući vratiti, a kad tamo, on sve dalje putuje, — reče ona nujno.

— Što ti to nije po volji?

— Sama ne znam, što bih htjela. Kad bi ipak došao . . .

— Makar samo na koji dan . . . — Denegri značajno pogleda gospođu. Pogledi im se sukobe. U njezinu se krila neka plaha neizvjesnost, u njegovu spokojno blaženstvo.

— Kokice, već sam ti toliko puta kazao, — nastavi

Denegri — da se bez razloga zabrinjuješ. Valjda znam, što radim, — zagrli je on.

— Vjerujem ti, ali ipak. . . . Sama ne znam, zašto me više puta hvata takvo neraspoloženje. Upravo strepim, kad mislim, da će se prije ili kasnije Leo povratiti. Kako ću se prema njemu vladati? — izvine se ona iz njegova zagrljaja.

— Dobro.

— Lako je to tebi kazati, ali ja već sada ćutim, kako će mi teško biti osjećati njegovu prisutnost, dok se opet na nj ne priviknem.

— Kokice, što o tom govoriš, — stade je on gladiti po kosi. — Ona je sjedjela uz stol i držala pred sobom ručni rad, a on je uz nju stajao.

— Tako ne može biti. Ti ćeš me morati ostaviti prije, nego se Leo vrati, — turobno prozbori ona.

— Što to znači? — slatko i umiljato reče on. — Kako to, da baš danas dolaziš na te misli? Da te možda ne smućuje što drugo?

— Ne, ništa drugo, — odvrati ona dosta oštro.

— Oprosti, nisam slutio, da ćeš se . . .

— Ti nemaš u me pravog povjerenja. Ja vidim to po svemu. Zapamti dobro: ako budeš imao u me potpuno pouzdanje, sve će biti dobro.

— Pa zar ga nemam? No pojavi kod tebe bacaju kao neku laku sjenu na obzorje, nepomućeno još obzorje našeg . . . Možda ti ni sama nisi svijesna, što na tebe utječe, što smućuje tvoj mir. Ti treba da se posve povjeriš meni, da oboje zajedno uzmognemo istražiti uzroke tvoga nemira.

— U mene nema ništa, baš ništa. Moji osjećaji nisu se, vidiš, ni za ovoliko pomakli od svog običnog mjesta. — Govoreći tako uhvati ona napršnjak, koji je na stolu stajao, te ga jedva vidljivo pomakne.

Iz susjedne sobe začu se plač djeteta. Gospođa ustane i pođe onamo. Začas otvori vrata te pozove Karmela, neka uđe u sobu, gdje su spavala njezina

djeca. U jednom je krevetu ležao Silvio, pričinjajući se kao da spava. U drugom mala beba.

— Margita, spavaj mirno. Ako ne ćeš, dat će doktor medicinu. Prekriži se dakle, lezi i spavaj, — reče gospođa, tetošeći zlatno dijete plave kovrčaste kose.

— U ime oca i sina i duha svetoga, amen, — nabrajala je mala, prinoseći desnu ruku najprije na čelo, zatim na prsa i na desno rame, a tada, taknuvši naglo lijevom rukom lijevo rame, sklopi obje ruke i legne.

Denegri i Erna srdačno se nasmijaše, videći tu dražesnu pobožnost. Ona se opet lati svog posla, a on se posve do nje primakne, pomagajući joj, koliko je znao i mogao.

Ako se Denegri i slabo razumio u ručni rad, umio je ipak napeti platno na drveni obruč, dodati svilu različne boje, škare i malu koštanu bodljiku, kojom se rupe zaobljuju.

— Tko bi ikada mislio, da ću toliko smisla pokazati za ručni rad, — divio se Denegri sam sebi.

— Već je deset sati, ajde kući. Znadeš, da smo se pogodili najduže do devet, — reče Erna.

— Da znaš, kako mi je ugodno ovdje, a kod kuće dosadno, još bi me zadržavala.

— Hoćeš li odmah otići, ako ti nešto dadem? — ljubezno ga upita ona.

— Što, dušo?

Erna ode u salon i začas donese svoju sliku. Eto, ovih dana dala sam se fotografirati. Evo ti jedne slike. Ali sada ajde kući, dragi dobri moj, — obujmi ga ona oko vrata, dok je on držao njenu sliku, koju su oboje, naslonjeni glavom o glavu, promatrali.

Četvrt sata iza toga sjedjeli su oni na divanu u salonu.

U jedanaest sati tiho je Erna prolazila kroz jedaću sobu u treću sobu, da umiri malu, koja je plakala.

A kada je zidna ura muklim zvukom odbijala dvanaest sati, lecne se ona iz zagrljaja:

— Ajde, sada odmah, ajde, dragi dobri moj!

— Kako krasno sve kod tebe zvoni, tvoja čaša, tvoj sat, tvoj ugodan glas....

— Ajde, ajde, Karmel! — reče ona tiho i uhvati ga objema rukama za glavu, lagano je privuče k sebi, vruće poljubi, naglo natrag rine, držeći ga sveudilj oko vrata.

— Kad je Denegri stupio na ulicu, odbijao je na zvonu u tornjevima crkvâ po jedan udarac. Bijaše jedan sat iza ponoći. Gusta magla polegla se sasvim na zemlju, koprenom zastirući tajne puteve sretnih ljudi.

Poodmakavši kojih sto koračaja od kuće, u kojoj je sproveo netom minule slatke časove, okrenuo se Denegri.

Iz polegle su se magle, u kojoj se gubila svjetlost rijetkih svjetiljaka na ulici, dizale u tami goleme zgrade. Njihove konture jedva se mogahu razabirati. Sve naokolo vladala je tama. Samo na jednoj zgradi u drugom katu osvijetljena su bila dva velika prozora.

IX.

Dani bivahu sve kraći. U četiri sata hvatao se već mrak. Sjedeći uz sam prozor u svojoj sobi držao je Denegri u ruci jednu smotru, punu zanimljivih novosti iz književnosti i umjetnosti. Krupnije tiskani naslovi članaka pokazivahu njihov sadržaj. Denegri čitao je samo naslove: — Koncerti Nadine Slavjanske... Otkrića ruševina u Laurionu... Počasni doktorat Čajkovskog... Tainovi aforizmi.... Boborykinove uspomene o Gončarovu... Posjet kod Alfonza Daudeta... Tri slike José Galagosa.... Nova Ibsenova drama: Graditelj Solness.... Idealistička reakcija.... — Najednom digne glavu i baci pogled prema vratima, odakle je dopirao neki šuštanj.

Začas opet otvori smotru, baci u nju pogled, zaklopi je i stavi na pisaći stol. Nekoliko minuta gledao je kroz prozor, a zatim se digne i uzme u ruku Marsovu

ilustraciju »Iz sjajnog Pariza«. Ni to ga nije zanimalo, pa se ušetao sobom, pogledavajući od časka do časka na sat.

— Gdje si tako dugo? Da znaš, kako te željno čekam, — reče on, ugledavši na vratima koprenom obavito lice gospođe Kristen.

— Ti se ne ljutiš, dragi moj, — odvrati ona, spustivši se na divan sva usopljena.

— Ne ljutim se, kokice, ali tako sam te nestrpljivo čekao.

— Jedva sam i došla. Kod mene bijaše u posjetima jedan naš znanac, koji je nedavno amo prispio. Već se pet godina nismo vidjeli. Svašta je pripovijedao. Nikako nije htio da ode. Ja sam sve pokušala, da ga se riješim. Tek u četvrt pet je otišao. Onda sam se na brzu ruku obukla i amo pohitjela. Ne ljuti se! — govorila je ona skidajući koprenu i šešir.

— Kako si krasna ovako užarena!

— To nije istina.

— Jest. Ti sama dobro znaš, jer se braniš... Odloži... dopusti... — stane on otkapčati velika puceta na njezinu perzijskom zimskom kaputu.

Ona se digne i skine kaput, a on ga objesi na klinčanicu do vrata i došavši do nje obujmi je i čvrsto zagrli, okrenuvši sebe i nju tako, da su se vidjeli u velikom zrcalu, što je visjelo nad divanom.

Denegri držao je stan od tri sobe. Jedna soba služila je za njegov privatni stan, druga za ordinaciju, a treća za čekaonicu. Stan je imao dva izlaza na stubište, jedan kroz privatnu sobu, a drugi kroz malu predsobu pred čekaonicom. Ostale nuzgredne prostorije dao je u podnajam, jer ih nije trebao. Jeo je u gostionici, svaki dan u drugoj, kako mu je bilo po volji. Ukoliko još Denegri nije dospio, da potpuno udesi svoju ordinaciju, to se pobrinuo, da njegova privatna soba bude posve prijatno uređena. Teško pokućtvo i nekoliko ukusnih slika bilo je porazmješteno u potpunom skladu sa prostorom u sobi i bojom zeleno oli-

čenih zidova. Sve u sobi bijaše novo novcato, netom nabavljeno i netom uređeno.

U velikom zidnom ogledalu odražavala se njihova slika, kako jedno do drugog stoje, on oko nje savija ruke, obraz se obraza tiče, kosa uplića u kosu. Erna se malo lecnu te se izvine iz zagrljaja.

— Ugušit ćeš me, — reče tiho.

— Tebe ugušiti? A što bi meni ostalo? — zagonetno je motrio smeteni njezin pogled. — Što si tako plaha? — upita je slatko.

— Nije mi ništa, samo što sam se žurila.

— Pa zašto nisi laganije išla?

— Onda bi razbijao glavu svim i svačim, gdje sam, što radim, što ne dolazim...

— Ako hoću, — prekine je on — to mogu i ovako. Pače mogao bih trti glavu, da si došla i u zakazano doba. Ali zar ne, taj gospodin, komu ne znam ni imena, nije toga vrijedan?

— I nije. Ali čemu te zanima njegovo ime? Zar nisi ti onaj, koji uvijek obilazi imena?

— Jest, ja sam. Ni sada me ne zanima njegovo ime. Zanima me to, da čujem, kako ga izgovaraš. U samom imenu nema nikad ništa značajno. Izgovaranje imena, s kojim su vezane neke uspomene ili nade, mnogo je značajnije. Kako se zove?

— Silber.

— I kako još?

— Zeno.

— A skupa, zajedno?

— Ma šta me mučiš takvim pitanjima. Katkada si upravo nesnosan.

— Dušo, oprosti, htio sam samo, da njegovo ime bolje zapamtim, slušajući ga, kao da ga proglašuje Grillparzerov amfiktionski glasnik.

— Šuti, već mi je dosta o tom Silberu. Ne dopuštam, da ga povlačiš u svoje šale. On se odavna poznaštam, da ga povlačiš u svoje šale. On se odavna pozna s mojim suprugom. Dok smo stanovali u Gracu, bio je nekoliko puta kod nas u kući. Ja mu ne mogu sada za-

tvoriti vrata pred nosom. Ti se moraš na to priviknuti, jer ja ne mogu prekinuti sa cijelim svijetom.

— Ali, drago dijete, što to govoriš? Tko to traži od tebe. Tko samo i pomišlja, da prekineš sa svijetom?

— Ti. Ja već znam, što misliš. Nemaš pravoga povjerenja, pa ti je onda sve sumnjivo.

— Kokice, ti se odveć žestiš. Čovjek bi mislio, kao da ne možeš podnijeti, da bi tko mogao zaviriti u tvoju dušu. Nije meni sumnjivo, nego samo ono, što jest. Ja znam, da ljudi ne mogu sve postići, što žele, to jest, što bi tek trebalo, da se dogodi, a leži izvan njihove moći. Ali mogu postići sve ono, što mogu da propuste. Ja na primjer ne mogu naručiti glavni zgoditak koje lutrije, ako to hoću, ali mogu ne ići u kavanu. Ja bih rado vidio onoga, koji bi mi ovdje sjedio duže, nego što ja hoću.

— Ja ti i opet kažem, da ga nisam mogla baciti napolje.

— Drago dijete, pa zašto bi ga bacila. On nije ništa kriv. Nisi ni ti kriva. Tako je moralo biti. Sudbina je kriva, što ga je donijela baš onda k tebi, kad sam te ja prema dogovoru očekivao. Sudbina ga je uopće amo nanijela.

— Ne boj ga se odviše. Sutra navečer otići će.

— Misliš?

— Jest, sam mi je kazao.

— Vidjet ćemo. Vremena se mijenjaju i mi se u njima mijenjamo. Hoćeš, da upalim svijetlo?

— Daj upali.

Denegri je uzeo šibice, spustio zavjesu u prozoru i napalio plinsko svijetlo.

— Eto, dušo, a sada bih još mogao napaliti plin, da skuhamo čaj.

— Pusti, ja ću i onako skoro ići.

— Skoro? — tužno je pogleda Denegri. — A tek si došla! Pa da se onda ne pitam, što ti je?

— Ništa, — izlane ona naglo te ga uhvati za glavu,

utisnuv mu na usta vreo poljubac. — Ništa, ništa i opet ništa. Ti me jednostavno ne razumiješ. To je sve.

Četvrt sata kasnije spremao je domaćina improviziranu gozbu, stavljajući na stol dvije šalice, dvije žlice, dvije vilice, dva noža, dva tanjurića, dva ubrusa, zdjelu, u kojoj je vrio čaj, bocu s rumom, škatulju sa šećerom, čajno pecivo, šunke, sardine, konzervu sa jastogom, sito za čaj, dvije čaše i bocu vugave. Uz ono raspoloženje, što ga je Denegri ćutio, bijaše to prava lukulska gozba.

Oko šest sati uvečer, kada je toplu tišinu u sobi prekidalo tek disanje njih dvoje i zujanje sitnog plinskog plamena, slično svirci debele zimske muhe, oglasi se Erna:

— Karmel, dragi moj, pa zar ti misliš, da je sve to samo hinjeno?

— Nije? — prošapta on, držeći je u zagrljaju.

— Nije, — odvrati Erena najsitnijim glasom, koji je više sličio slabom dašku.

Denegri podao se posve zaboravi. On sada nije računao, niti je mislio, niti zaključivao. Njegov je duh počivao na jastucima, ispunjenim perjem Amorovih krila, a usne su mu srkale élixir d'amour, opojni napitak, jednako sladak ljeti i zimi, danju i noću.

30. studenoga oko podneva spustila se silna kiša. Sve do uvečer nije prestalo lijevati. Denegri bijaše cio dan vrlo nemiran. Oko pet sati poslije podne izašao je iz bolnice i sio u kola. Kočijaša je tačno uputio, da ga odveze do kavane »Adria«, ondje da stane pred vratima susjedne kuće, sađe s boka i da se tako drži, kao da koga čeka. Od časa do časa imao je zatim konje korak po korak naprijed povesti, da tako kola neopaženo dospiju pred prvi veliki prozor kavane. Ondje imao je stajati kojih deset časaka, a zatim otići.

Ulica bijaše prazna. Rijetki prolaznici žurili se pod kišobranom. Nitko se nije zaustavljao, ni za koga brinuo. Tako je Denegri neopaženo mogao promatrati, što se u kavani zbiva.

Uz mramorni mali stol do velikoga stakla kao obično sjedjeli su Erna i Silber. On je buljio preda se, a ona neprestano se vrzla i njemu nešto govorila. Silber očito nije pazio, što mu ona govori. Katkada svratio je pogled prema njoj i kimnuo glavom, pa stao opet zuriti preda se, promatrajući nokte na desnoj ruci i puceta na prsluku.

Figura Silbera zadubla se neizbrisivo u Denegrijev mozak. U tih nekoliko časaka usisao je on neishlapivo poteze njegova lica. Veliko čelo, jake čeone kosti, dosta velik, malo pognut nos, kratko rezani svijetli brk i svijetla kosa, koja je na tjemenu u čuperku stršila, sve to podavaše njegovu visokom košćatom rastu dosta neprijatan izgled. Duge krakove skupio je ispod stolca, a dugačke ruke na stolu, upirući glavu o lijevu šaku, na kojoj su se isticale u svim zglobovima debele kosti.

Da je Denegri zažmirnuo, a zatim pogledao na drugu stranu, bez sumnje bio bi poput negativa vidio pred očima Silberovu pojavu: tako mu se oštro njegov lik usadio u pamet.

Deset časaka moglo je proći, jer se kočijaš stade uspinjati na bok. Denegri, znajući da će se kola odmah maknuti, podvostruči svoju pažnju. Erna promatrala je rukav na svojoj haljini, koju Denegri još nije na njoj vidio, i tumačila nešto Silberu. U tom času bijaše ona u svom pravom raspoloženju. Ta bila je u sjajnoj kavani, uz kavalira iz otmjenog društva, i na očima svih brojnih kavanskih gostiju, koji su tražili zabavu u promatranju njezine birane toalete, ne usuđujući se pravo kritizirati. Bila je u društvu znanca i prijatelja svoga supruga.

Najednom se kola maknu i okrenu. U zadnjem času, kad je Denegri još mogao promatrati svoju pozornicu, opazio je, kako je Erna bacila pogled kroz prozor. Njezine su crte u čas primile sasvim drugi izražaj. Nešto zagonetno lebdilo je na njezinu licu. Čud-

nim pogledom gledala je napolje, kao da na ulici nešto traži.

— Zar je moguće, da to ništa ne znači? Njezin me pogled zbunjuje, ali sve ostalo.... Ne, nije moguće, da iza svega toga nema ništa, da je sve to prah, pepeo, praznina, zrak, ništa.... Pa ta sličnost ponašanja, jednake kretnje, jednako postupanje tamo i kod mene. Zar da radi toga zagonetnoga pogleda žrtvujem moje slutnje, moje zaključke, moje uvjerenje, rezultate nepogrješivog računa? Tu mora da se nešto iza brda valja . . . — mozgao je Denegri u kolima, koja su ga nosila kući u njegovu samotnu sobu.

Neodoljiva čežnja ipak ga vukla u njezinu blizinu. Već sjutradan tražio je Denegri zgodu, kako bi se s Ernom sastao. Razmišljao je, što bi bilo najzgodnije poduzeti, te je konačno pismom javio, da će u osam sati uvečer doći.

Prozori salona bijahu u osam sati uvečer rasvijetljeni, a zastori dignuti: bio je to semafor, koji je objavljivao vlaku slobodan ulaz u postaju.

Među njima vladala je napetost. Razgovor se nije mogao pravo stopliti.

— Moje si pismo primila? — upita hladno Denegri.

— Jest, — odgovori ona kratko.

— Nisi zaboravila, da ga uništiš?

— Evo ti ga, — dobaci mu ona pismo, izvukavši ga ispod škatulje za cigarete, što se nalazila na stolu pred divanom.

— Ti si odviše uzrujana. Što znače takve kretnje? Ako se brinem za pismo, to je samo radi tebe. Mnogi ljudi, a naročito žene, spremaju rado svaku sitnicu, koja ništa ne vrijedi. A pomisli, što bi bilo, da ti se što dogodi, pa da se ovo ili koje slično pismo u tebe nađe. Ja doduše pišem ljubičastom tintom, ali što ćeš, tu ne odlučuje boja, jer se za sve boje kaže: crno na bijelom. Shvati dakle ispravno moje pitanje... — silio se Denegri, da govorom ispuni jaz, koji se pred njim otvorio. — Slova su kobne stvari. Pisma često optužuju

nesamo onog, koji ih je sastavio, već i onog, koji ih imade. Ne volim pisma. U njima je sve tako odsječeno, nagurano, bez onih gipkosti, što ju imade živa riječ.

Razgovor se udilj nije mogao stopiti. Oboje obilažahu onu temu, koja si je sama krčila put na površinu. Napokon izmilio je na javu crv, koji je točio mir njegove duše.

— Iz tebe govori ljubomornost. Ti ne podnosiš, da ma koji muškarac sa mnom govori. Kako te sada smeta Silber, tako te prije smetao Krajovan. Ljubomoran si, a što je još gore, nemaš u me povjerenja.

— Pa kako da ga imadem? Ja bih bio najsretniji, kad bih mogao imati neograničeno povjerenje. Nu što sam ja kriv, da sve vidim i sve čujem, da logično mislim. Bistar vid i topli osjećaj prema tebi, to je razlog moje uzrujanosti, a ne luda ljubomornost na muškarce. Tu se ne radi o Silberu. Na onog drugog nisam ni mislio. On ne ulazi u račun. Njega sam našao u krugu tvojih znanaca, pa sam se stoga s njim sporazumio. On je kao inventar u tvom poznanstvu. No taj dugački, taj je kasnije došao. On se unaša u tuđi posjed, u koliko se ga ne zove. S njim se ne ću i ne mogu sporazumjeti, zvao se on Silber ili kako mu drago. Za mene postoji on kao onaj, koji ima da moje mjesto zaposjedne, — odriješito je govorio Denegri.

— Karmel, kako si nepravedan! Ti si žrtva svog pogrješnog umovanja. Krivo mi činiš, kad me s njega sumnjičiš. Čime bi me mogao on oduševiti? Ta on je tako suhoparan i dosadan, — tronuto reče ona.

— Tko tebe krivi! Samo sam ja onaj, koga bih mogao kriviti, jer sam se ludo ponadao, da ću steći tvoju ljubav! — uzdahne on.

— Pa zar misliš, da je sve bilo pretvaranje?

— Sam ne znam. Da je bilo, to jest, da si se bez osjećaja predala tako daleko, onda bih te morao smatrati običnom pustolovkom. A to ne mogu, ne smijem. Zar da dopustim takovu pomisao o mom idealu? Ne. Bijaše to ipak istina, nehinjeno tvoje čuvstvo. Bijaše, kratkotrajno bijaše, a sada ga više nema. Kako da tu promjenu rastumačim, sam ne znam. Ti si meni jedna zagonetka! — duboko uzdahnu Denegri.

— Karmel, i opet ti kažem: varaš se. Među nama nema ništa, što bi moglo uzdrmati ravnotežu...

— Erno, molim te, prestani. Ja bih mogao povjerovati tvome uvjeravanju protiv svoga uvjerenja. Osjećaj i razum dolaze u sukob. To je užasna borba. Prestani, molim te, ili bolje, priznaj, da doista ima nešto. Ja ću lakše podnijeti tu gorku istinu, nego da podnosim tu duševnu borbu.

— Karmel, dobri, dragi moj! Nema ništa, ništa, ali baš ništa među nama. Tako mi moje sreće i moje djece, vjeruj mi! — zaklinjala ga ona.

Njegova nutrina bijaše nalik na uzburkano more, što ga bije huda oluja. Potresene grudi treptile su od jakog udaranja srca. Na te grudi, na to bolno srce privije on svoju dragu i zagleda se u njezine oči, u kojima je čitao neizvjesnost i samilost.

— Ti me žališ, ali me ne ljubiš! — reče Denegri i zakrči put svakoj njezinoj izjavi dugim vrućim poljupcem.

— Ti me žališ, ali me ne ljubiš! — ponavljao je on on slijedećih dana sam u sebi, kad se uklanjao svijetu šetajući ulicama predgrađa.

— Ti me žališ, ali me ne ljubiš! ponavljao je on u sebi, kad je uoči dana svetoga Nikole u kasno doba noći zalutao pred prozore stana Erne Kristen uzalud čekajući, da će ga k sebi zvati ili mu se inače javiti.

Iz polegle se magle, u kojoj se gubila svjetlost rijetkih svjetiljaka na ulici, dizale su se u tami goleme zgrade. Njihove konture jedva se mogahu razabirati. Sve naokolo vladala je tama. Samo na jednoj zgradi u drugom katu bila su osvijetljena dva velika prozora.

— Osvijetljeni prozori na njezinu stanu! — kao šilo ubode ga u srce misao, koja mu sunu glavom.

Do ponoći stražio je Denegri pozorno motreći, hoće

li se desiti kakva promjena. Nos, brada i noge prozeboše mu, ali strpljivost nije ga izdala.

Iza ponoći otvori on oprezno ulična vrata, popne se do drugoga kata i stane uz vrata od stana. Preko jedan sat stajao je tako gotovo nepomično, vrebajući na svaki šušanj. Kad je već odbilo četvrt na dva ujutro, začuje on, da su se otvorila vrata, što vode iz salona u predsobu. Zaustavivši dah prisloni tada oko na prozorčić na vratima. Usred predsobe stajala je Erna u zagrljaju Silbera.

Denegri htio je, da upozna gospođu Kristen. Htio je, da se uvjeri, da li ju ne precjenjuje, postavljajući je na visoko podnožje i promatrajući je tako uzvišenu nad ostale žene. Htio je, da se uvjeri, stoje li njegove slutnje. Pomagala su mu dva vjerna druga: dobra sposobnost i vanredna strpljivost. Učinio je jedan odlučan pokušaj i radoznalost svoju platio gorkim razočaranjem.

Ne bijaše ih mnogo, kojima je Denegri u posljednje doba posvetio svoje osjećaje. Sve njegove misli usredotočile su se oko jednog, njemu tako miloga bića. A sada? Sada satrven i razočaran uzdiše: — Čemu uvjeti i obećanja, zavjere i pouzdanje, kad su događaji tako kratkog vremena mogli da razore vilinski svijet najljepših sanja, krasnu nadu i bajne uspomene!

Denegri časom je sišao dolje, spustivši se na ručki niz stube, i odhrlio svojoj kući. U sobi mu bijaše neizmjerno tjeskobno i pusto. Svaka malenkost sjećala ga na nju. Na svakom predmetu toliko je puta počivao njen pogled. Svaku je sitnicu toliko puta takla.

Denegri se osjećao tako, kako mora da se osjećao Errico, kad je pjevao svome Idealu: »Slijedio sam te kao glasnik mira, uzduž nebeskih puteva. Slijedio sam te kao prijateljska prikaza u velu noći. Osjećao sam te u svijetlu, u zraku, u mirisu cvijeća, i samotna soba bijaše puna tebe, tvoga sjaja!«

Zaista, sve naokolo izazivalo je svježe uspomene, dozivalo u pamet događaje od nekoliko posljednjih

tjedana, dana i sati. Misli su mu križale glavom kao burna sijavica za sparne ljetne noći. Usne su mu drhtale, dah zapinjao. On, čovjek bez osjećaja i željezne volje, on je plakao, gorko i pridušeno.

— Strašno, nevjerojatno! Ali ta lubanja, ta čelična čvrsta kost nije pukla. Oči, sirote moje, nisu iscurile! — uzdahnuo je, osjetivši u ranu zoru neko olakšanje.

Sa suzama nestalo je i gorčine i svih želja za osvetom i zadovoljštinom. Denegri je ćutio, kako onaj divlji, žestoki dio njegove naravi gubi snagu i nestaje, a do premoći dolazi blagost i pomirljivost. On je sve više bivao svijestan, da je bio robom silno uzburkane strasti i neizmjernog ganuća srca, koje ne poznaje nad sobom vlasti, bez razuma oko sebe hara, hrli u bezdan, propast i uništuje svoju okolinu i onoga, kojim vlada. Sve više dolazio je do uvjerenja, kako ovaj put nije imao da zahvali svojoj promišljenosti i hladnokrvnosti, što je sve tako mirno svršilo, već slučaju, nekoj višoj sili, Providnosti.

Pred njim je na stolu ležala njezina slika, a pred njom njegov rubac, natopljen suzama. Gledajući čas sliku, čas rubac, mislio je Denegri o svem i svačem.

— Što nju čeka? Mnogo dobra i sreće zaista ne. Žene, kakova je ona, mogu se lako namjeriti i na drukčije kavalire, na izazivače, izrabljivače i slične ništarije. No ako se na ovakve i ne namjeri, njezina je narav sama sobom takova, da joj ne može osigurati trajno i potpuno zadovoljstvo. Grižnja savjesti, da je upravo s onima okrutno postupala, koji su za nju najviše osjećali, uznemirivat će joj cijele sate iza ono nekoliko časaka, u kojima će se možda moći podati zaboravi... — razmišljao je on, dok ga je napunjala dobra nada, da će biti sretan u životu, te sebi i drugima koristiti.

Najednom uze u ruke rubac, taj amulet čudotvorne moći, tabernakulum relikvija njegove ljubavi. Rubac bijaše skroz vlažan i očito teži nego obično. Denegri ga rastvori, rasprostrani na stolu te izgladi na njem sve nabore. A tada uzme ljubičastu olovku i stane lagano pi-

sati od sredine rupca prema jednom uglu, gdje su bila izvezena početna slova njegova imena:

»Dragi Bog uslišao moju najusrdniju molitvu i oprostio ti, kako ti oprašta moja žarka ljubav.«

Dovršivši tu kratku zadnju poruku gospođi Kristen, stavi rubac u omot, da joj ga odmah ujutro pošalje.

S tornja susjedne redovničke crkve oglasilo se zvono, navještajući vjernicima početak zornice.

Bijaše pet sati ujutro.

Tamnim ulicama hitro je koračao Sveti Nikola, da do svanuća porazdijeli darove dobroj djeci, koja su spokojno spavala.

X.

Krasan je svanuo ljetni dan. Tisuće i tisuće ljudi radovalo se užitku, što će ga imati u ovo nedjeljno poslije podne. U dva sata iza podneva vrvio je Freudenau morem naroda. Radnik i milijunaš, baka i nadvojvoda jednakom su napetošću iščekivali događaje.

Toga dana skupila se tu elita iz nekoliko susjednih država. Nebrojeni baruni i grofovi, velik broj knezova, ministara i poslanika, više članova vladajućih obitelji, zatim sjaj dragocjenih toaleta ženskog svijeta, nepregledne ekvipaže, jednom riječju moć i bogatstvo ispunjahu uz more ostaloga naroda ono mjesto, kojemu bijaše pravo ime: raskoš i sjaj.

To zlato i drago kamenje, ures otmjena ruha tih gostiju, blještilo se poput milijuna iskra, kao da je sam zvjezdani nebeski svod sišao, te se spustio nad Freudenau. U svem tom šarenom i brojnom narodu titrala je neka vesela uzrujanost, očitujući se na užarenim licima i vatrenom razgovoru. Stotine i stotine kazališnih stakla tražilo je u daljini stvari i osobe, koje su pobuđivale znatiželjnost. Velike tribine jedva su držale teško breme tolikog ljudstva, pred kojim se širilo prostrano zeleno trkalište.

Daleko straga razgovarahu tri čovuljka.

— Što misliš, Bulford, tko će unići? — upita jednog čovuljka drugi.

— Cleminson, tko drugi, — odvrati ovaj.

— Pusti me u miru, — oglasi se Cleminson, prešavši snuždeno rukom preko čela. — Danas slavi slavlje Japan. No ako ne uletiš, to će biti razočaranja i samoubojstva!

— Ja? Ni govora. Sve do danas držao sam stvar sigurnom, ali Huxtable mi je pokvario svaku nadu, — odvrati Bulford.

— Huxtable je imao sreću s Aspirantom, pa od onda misli, da je najpametniji, — primijeti treći čovuljak, Pretzner.

— On ima ipak dobar nos.

— Kakav dobar nos! Da nije Springerov trener sam igrao na Aspiranta, ne bi Huxtable nikada dobio derbi.

— Vidjet ćemo, — sleže ramenima Pretzner.

Tačno u tri sata i trideset časaka bijaše pušteno jedanaest divnih konja trogodišnjaka, da se natječu, koji će sa svojim jahačem prvi proletjeti dvije tisuće četiri stotine metara dugi put. Uzrujanost u publici sve više je rasla, što su se bliže tribinama primicali utrkivači. Nebrojeni uzdasi slili su se u jedan golemi uzdah, koji je svake sekunde postajao glasnijim.

Strelovitom brzinom letjeli su divni smeđi i crni konji punokrvne engleske pasmine, a na njima šarenile se raznobojne kape i haljinci njihovih žokeja.

No nisu to bili konji. Samo zlato letjelo je poljem, zlato u njima i zlato na njima. Vrijednost tih jedanaest konja iznosila je oko pol milijuna kruna, a na samom jednom od njih, na onom naime, koji je trčao pod žokejom Bulfordom, bijaše, ne računajući silu bukmekerskih oklada, cijelih devet stotina tisuća kruna.

Austrijski derbi odnijeli su već divotni konji, sjajna Patience, vrli Pardon, Llubar, Beregvölgy, vilinski sin Raeburnov Rascal, i mnogi drugi dorati, ali rekord, što ga je dobitnik derbi-utrke godine 1895. po-

stigao, nije još ni jedan ni prije ni poslije polučio. Devet stotina tisuća kruna letjelo je na čelu tog vilinskog jata brzonogih bucefala.

— Tokio! — uz urnebesni pljesak ruku zaori najednom iz tisuće grla, razlijegajući se kao golemi val silnim prostorom na trkalištu.

— Tokio! — uskliknuo je Denegri, gužvajući u ruci malu karticu, koja nije više vrijedila.

— Zar niste igrali na Tokija? — upita ga jedan ukusno odjeven gospodin, koji je do njeg stajao. Na taj dan i u tolikoj uzbuđenosti nije bilo ništa neobično, da jedan čovjek drugoga pita ili mu kaže, ako ga i ne pozna osobno.

— Igrao sam na Lunu, — odvrati Denegri.

— Kako to? Bar se općeno držalo, da će Tokio prvi uletjeti.

— Upravo zato nisam na nj igrao. Tako sam izgubio sto kruna, a da je Luna uletjela, bila bi kvota sigurno deset na koje dvije tri stotine. Tokio, sumnjam, da će imati veću kvotu od deset na jedanaest.

— Nisu mi poznate stvari. Ja sam naime samo na prolasku u Beču, pa sam došao pogledati to čudo... — zašuti načas neznanac, nu odma nastavi: — Kako vidim, vi niste u društvu. Nisam ni ja. Ovdje sam posve nepoznat, pa vam ne ću možda pasti na teret. Ja sam Viktor Merten, linijski poručnik, — skine on cilindar i pruži ruku.

— Pukovnijski liječnik doktor Denegri, — odvrati ovaj prijazno.

— Dakle oba u civilu. Vjerujte mi, osobito mi je drago, da sam vas imao čast upoznati. U vašem će mi društvu vrlo ugodno proteći današnji dan, a sutra moram ostaviti i onako Beč i otputovati u Trst.

— Kako ste dakle dobro uradili, da ste došli u Freudenau. Austrijski derbi bez sumnje je nešto izvanredno. Ja sam ovdje već više od dvije godine. Lani sam također bio na toj utrci. Ali toliko zanimanje, kako se općeno govori, nije još nikada bilo.

Denegri je od sveg srca otvorio razgovor s Mertenom. S njim je mogao o svem i svačem govoriti, a naročito o moru Merten je u svem pokazivao veliku inteligenciju i veliko iskustvo, stečeno na mnogogodišnjim putovanjima u svijetu. Uza to pratio je velikom zanimljivošću utrku. Slušajući svog novog znanca, da se sada ravna po dobrom jahaču i porijetlu konja, dobio je Merten s Denegrijem krasnu kvotu na slijedećem handicapu dvogodišnjaka. Pošto je šesta tačka programa, jedan steeple-chase, prošla, uputiše se oba u grad, ne čekajući posljednje, sedme tačke, da se tako uklone navali one svjetine, što je za svoje novce htjela do konca prisustvovati utrci. Zastupnici gornjih deset tisuća i onako se već nakon derbi-trčanja udaljiše, da se provezu velikim drvoredom Pratera.

— Što radite iza večere? — upita Merten Denegrija, kad su šetali po širokom Ringu.

— U devet sati imademo klubski sastanak. Obećao sam, da ću stalno doći, to više, što jedan naš kolega slavi promaknuće.

— Ne bismo se mogli ipak gdjegod sastati? Ostavite danas svoje društvo! — prijazno ga nagovarao Merten.

— Ne mogu, makar bih od srca rado s vama ostao, — izvinjavao se Denegri.

— Da, gotovo sam zaboravio, da vas upitam, jesam li vam skroz nepoznat. Niste nikada još o meni čuli?

— Ne, nikada ništa.

— Onda vas još jednom molim, pustite svoje društvo i dođite sa mnom, — stišćući mu ruku govorio je Merten. — Zar ne, vi ćete mi to za volju učiniti, pogotovo ako vam kažem, da sam vas namjerice potražio.

— Mene? — upita u čudu Denegri.

— Da, vas. Ne mislite, da sam kakov pustolov. Zovem se Viktor Merten. Linijski sam poručnik, kako rekoh. Imam s vama nešto važno, osobito važno da govorim. Gdje ćemo se sastati, — reče on odrješito.

— Zar je stvar doista tako važna?

— Jest.

— Pa dobro, ovdje. Već smo se sastali. Pođimo zajedno na večeru. Iz gostionice telefonirat ću u klub, da ne mogu doći. Ajdemo dakle.

— Dobro ste uradili, što ste tako odlučili.

— A o čemu se radi?

— Samo još malo strpljenja. Najprije ćemo večerati, a onda ću vam sve kazati. Odaberite zgodno, ne odviše bučno mjesto. Vi ste moj gost.

— Ja vaš gost? U redu bi bilo obratno.

— Ni govora. Vi ste moj gost, moj ljubezan ciceron, ako smijem reći, i moj prijatelj.

Tajnovitost tog došljaka malo je smela Denegrija, nu on se, što je mogao najviše, svladao, da prikrije svoju rastresenost. Došavši u neko otmjeno svratište potražiše jedan stol u pokrajnjoj maloj sobi, gdje ih nitko nije smetao.

— Sad čuj, — prozbori Merten pomaknuvši tanjur na okrajak stola. — Neka te moj način govora ništa ne smeta. Nas vežu takove veze, koje mi dopuštaju, da ti kažem ti. Sjećaš se još gospođe Kristen? — pogleda ga Merten.

— Sjećam, — odvrati on tronuto.

— Otkada ste se razišli, jesi li što čuo o njoj?

— Ne, nikada ništa.

— Budi iskren. I ja ću prema tebi biti iskren. To mi je sveta dužnost.

— Kažem, ne, nikada ništa. Neko vrijeme, pošto sam s njom prekinuo, klonio sam se ulice, društva, jednom riječju svake zgode, gdje bi je mogao vidjeti ili o njoj što čuti. Bijaše to u prosincu. U siječnju predlani uzeo sam dopust i otputovao na more. Vrativši se s dopusta kući tražio sam puteve i načine, da budem premješten iz posade. U ožujku došao sam amo, gdje sam već više od dvije godine. Ne znam dakle ništa.

— Slušaj dakle. Koncem listopada, dakle jedanaest mjeseci nakon što si ti prekinuo, upoznao sam se s

njom. Oni su se preselili u Trst. Njezin muž imao je toliko poslovnih veza s Italijom i Grčkom, da mu je najviše odgovaralo, da se u Trst preseli. Dakako, i ondje nije bio uvijek kod kuće. Što velim, gotovo nikada. Oprosti mi, ako štogod kažem, što se ne bi s tvojim mnijenjem o njoj slagalo. Ja ne znam, kakav si pojam o njoj imao. No ja sam bio brzo na čistu, da Erna nije odviše kreposna žena. Istina, u Trstu se nije o njoj ništa čulo. Ali bit će tomu valjda razlog, što je bila u drugom stanju, pa nije izlazila do polovice listopada, kad sam je ja upoznao. Iz njezina pričanja saznao sam, da su još davno prije u kuću dolazili različni ljudi. Ona ih je doduše sasvim nedužno prikazivala, no meni bijaše sve to vrlo čudno. Kasnije došao si ti na red. O tebi kazivala mi vrlo mnogo, osobito . . . da, to ću ti već kasnije reći. Iz početka je dakako i o tebi govorila kao o svima. Ali kasnije kazala mi je, kako se stvar doista ima. Saznadoh tako, da si ti u njenu životu igrao veliku ulogu.

— Veliku ulogu! Ja sam nisam u to vjerovao, — upane Denegri, prateći uzrujanom pozornošću vješto udešeno Mertenovo prikazivanje. Merten je nastojao, da s pojedinim stvarima ne izađe odviše naglo, jer je vjerovao u Denegrijevu izjavu, da on o Erni Kristen nakon njihova rastanka ništa više ne zna.

— Jest, čut ćeš još potanje. Trojica bijahu, koji su igrali osobite uloge u njezinu životu. Ne računam amo njezina supruga. Ona je doduše često isticala, kako ga voli, ali to valjda ni sama nije ozbiljno shvaćala.

— Ti si se s njom upoznao u Trstu?

— Da, u Trstu. Ja sam se ondje upoznao s nekim Rumunjem, Numom Lahovari, kapetanom na jahti nekog bogatog rumunjskog baruna. Imena mu se ne sjećam. Barun je otputovao u Berlin, namjeravajući ondje ostati oko mjesec dana, a zatim da se vrati u Trst. Kroz to vrijeme imao je Lahovari, koji je inače sa barunom živio u osobitom prijateljstvu, slobodne ruke. Princesa Elizabeta zvala se krasna velika jahta. Lahovari već je

otprije poznavao Kristena, pa tako smo se kroz njega svi upoznali.

— U prvi čas, — nastavi Merten — zamijetio sam, da me gospođa Kristen očito promatra. Moram priznati, ona mi se vrlo svidjela, pa sam se počeo polako upuštati. Za par dana dolazio sam već u kuću. Njezin je muž otputovao u Brindisi, pa sam se tako nesmetano mogao s njom češće i duže sastajati. Kod kuće znala je ona sve to tako mudro urediti, da je nije nitko smetao. To jest, sve ipak nije sasvim glatko išlo. Morao sam biti veoma oprezan, jer se za nju zanimao i Lahovari.

— Pij! — kucne se Merten s Denegrijem, srkne malo i nastavi: — Taj Lahovari bijaše čudak. Čovjek bi prije rekao, da je bio Napolitanac ili Kalabrez nego Rumunj. Kad je govorio, mahao je kao na pozornici. On uopće nije govorio, on je vikao. Oči mu uvijek sijevahu. Jedno je dobro svojstvo ipak imao: krasan glas, visoki bariton. To me najviše uza nj vezalo. Malone svaki dan uvečer isplovili smo na jahti. Vrijeme je kroz cijeli mjesec bilo krasno, još dosta toplo. Poodmakavši dosta daleko od obale običavao je on pjevati. Kad se raspjevao, moglo se ga čuti do Ancone. Kako rekoh, on se također zagledao u Ernu. Nu ona nije za nj marila. Bar je meni tako govorila. Kad smo na jahti sve troje bivali zajedno, oba se vladasmo, kao da nemamo nikakvih osobitih osjećaja prema njoj. Dakako, on se nije znao dovoljno zakrabuljiti, no ja sam se uvijek pričinjao, kao da ništa ne vidim. Erna mu jamačno nije ništa o meni govorila, jer on uz svoju strastvenost ne bi bio znao zatajiti, da je što znao ili slutio.

— I on je katkada dolazio k njoj u kuću, — odahne časkom Merten i nastavi: — Ja imam neku osobitu sreću, da mi sluškinje odmah sve kažu, što se u kući zbiva. Ja se s njim nisam nikada kod nje sastao. Moram kazati, da sam u tim stvarima vrlo vješt.

— Opažam po svemu, — odvrati Denegri.

— Jednoga dana, to jest deseti studenog, predložio

je Lahovari, da sjutradan, ako vrijeme ostane povoljno, učinimo izlet na Brione. Erna odmah prihvati prijedlog. Ja sam morao pristati već zato, da stvar ljepše izgleda. Sjutradan, jedanaestog, započeo je taj izlet. Oko deset sati uvečer otputismo se računajući, da ćemo se dvanaestog podvečer ili u noći vratiti. Noć je bila krasna. Sjala je puna mjesečina. Baš divna zgoda, da se Lahovari raspjeva.

— Sjedeći kod večere, — pričao je Merten mirno dalje — neprestano ju je pogledavao, a meni točio vino, hoteći me valjda opiti. Toga se nisam bojao znajući, da vino dobro podnosim. Da vidim, što će se odatle izleći, pričinjao sam se pripitim. Doskora stade Lahovari pjevati. Još nikada nije mu glas tako zvučio kao te noći. Južnjačkim patosom zapjevao je neku talijansku serenatu. »Dođi, dođi na moje srce«, tako je nekako glasio tekst. »Ti me ne čuješ, jer si daleko, a ja te zovem i upirem svoj očajan pogled u azurni nebeski svod, dok tiha mjesečina sja nad lagunom«. On je svaku riječ tako naglasio i takvim kretnjama popratio, da sam bio na čistu, da je do ludila zaljubljen u Ernu.

— Možda ti je neobično, — odahne Merten i nastavi — da sam ja sve to posve mirno motrio. Istina, ja sam volio Ernu, ali što sam mogao? Silom zapriječiti, da mu se ona preda, ako sama hoće, nije imalo smisla. Čekao sam dakle, da vidim, što će se odatle izleći. Kad je Lahovari mislio, da sam već prilično pripit, stade sve življe i strastvenije s Ernom razgovarati. Hvatao ju za ruke, nazivao nježnim imenima i tako dalje, a ona bi uvijek bacila oko na me, da li vidim, što Lahovari radi. Oko jedanaest sati ustadoh i rekoh, da idem spavati, pa sam se zatim oteturao u kabinu, koja je bila za me određena.

— Dakako, nisam legao. Unutra čulo se uvijek po nekoliko riječi, a zatim dvije tri minute ništa. To se ponavljalo više od pol sata. Po svoj prilici opominjala ga je ona, da ne govori odviše glasno. Kad već dosta dugo nisam ništa čuo, tiho, ali naglo otvorim vrata,

kao da hoću izaći. U salonu ne bijaše nikoga. Na mostu nalazio se sam kormilar. Odvukoh se do vrata njezine kabine. Iznutra čulo se njihovo šaputanje. Uzeh tada novine te sjedoh za stol usred salona. Srednji prostor bijaše naime salon. Odatle neposredno vodila su vrata u nekoliko kabina.

— Ako te zanima, mogao bih tačno kazati, što sam čitao, jer sam novine nekoliko puta pročitao, da prikratim vrijeme. Oko dva sata ujutro začujem, da su se vrata otvorila. Okrenem se onamo i opazim Lahovarija, gdje iz kabine izlazi. Gotovo u istom času opazi i on mene, skoči prema meni i stade se hvatati za stražnji džep na hlačama, kao da traži revolver. — Stoj, doviknuh mu. On je poslušao, jer je vidio, da ga je iz moje ispružene ruke gledala cijev brovninga. Koju sekundu gledali smo se, a onda se on naglo okrene i skoči u kabinu, odakle je bio došao.

— A da nije poslušao, zar bi ti bio pucao? — upita Denegri.

— Zašto ne? U jednu ruku nužna obrana, u drugu čast žene moga prijatelja, jesu okolnosti, koje bi me posve izvukle iz odgovornosti. Bolje je ipak, da se to nije dogodilo, — spusti Merten glas i stane.

— A što se iza toga dogodilo? — zapita Denegri svladavajući svoj nemir.

— Ah, nešto nemila. Bolje, da ti ne kažem. Ti, kako vidim, ne podnosiš ovakve priče.

— Ne budi smiješan. Stvar me se dakako doima, ali zato mogu ipak lako podnijeti i najtragičnije saopćenje. Ta već su gotovo tri godine... — umukne Denegri čekajući, da Merten nastavi.

— Dobro pogađaš, stvar je doista bila tragična. Iz kabine začuh prasak, jedan, pa odmah drugi. Uletjeh unutra, i što vidjeh? Oboje bijahu u krvi, ona u krevetu, on na podu. Kormilar zaustavio je brod. Naložio sam mu, da bez moga dopuštenja nikomu ni riječi o tom ne govori, već da oprezno izvidi, da li momci na brodu što znadu, pa ako znadu, neka im zaveže jezik.

Kormilar Beppo bio je Talijan, pa sam se mogao s njim sporazumjeti. Lahovari bijaše mrtav; pogodio se u sljepočicu. Erna ležala je bez svijesti. Tane ju zgodilo u slezenu. Dosta je vremena prošlo, dok smo je k svijesti priveli. »Ljutiš se na me?« — bile su joj prve riječi.

— Sirota! — uzdahne Denegri.

— Sirota, velika sirota!... Mi smo odmah krenuli prema Trstu. Ja sam obavijestio rumunjskog konzula i šefa redarstva i brzojavio u Brindisi. Stvar je ostala tajnom utoliko, što se za Lahovarija nije saznalo, a glede nje se reklo, da je nenadano oboljela od upale slijepoga crijeva. Kristen je stigao u Trst istom četrnaestog poslije podne. Dotle, tako reći bez prekida, bio sam ja kod nje. Tada mi je pripovijedala mnogo toga osjećajući, da ne će preboljeti rane. Kazivala mi i o tebi i naložila, neka ti sve to ispričam. Ja sam joj obećao, da ću to učiniti. Kako vidiš, ona mi se bila posve povjerila. Uza se nije imala nikoga, tko bi s njom osjećao, osim malene svoje djece. Ja sam joj bio tada sve. Brinuo sam se za liječnike, za kuću. Prekopao sam njezine ormare, da uništim sve, što ne bi trebalo, da iza nje ostane. Tvojih pisama nisam našao. Je li, ti joj nisi nikad ništa pisao? — upita Merten, pogledavši svog novog prijatelja.

— Ne, nikada, — reče Denegri.

— Zaista? Možda se varaš.

— Ne, znadem zacijelo. Dvije tri pismene poruke, što ih je od mene bila primila, znadem, da ne postoje više.

— Onda si zaboravio na ovaj rubac, — reče Merten, izvadivši ga iz džepa i predavši mu ga.

— Jest, sasvim sam zaboravio, — sramežljivo obori oči Denegri. — Hvala ti!

— Sirota Erna, još je nekoliko dana bolovala, — uzdahne Merten. — Ja sam odlučio, da odmah otputujem u Beč, da te potražim.

— Je li ti ona navela moju adresu?

— Jest, znala je, da si tražio premještenje. I bio bi te potražio, ali preko svakog očekivanja morao sam iznenada, već sedamnaestog, otputovati u Tunis. Odanle sam otišao u Aleksandriju, Kairo, Smirnu i Saloniki. Pred nekoliko dana vratio sam se u Trst. Danas sam eto ovdje.

— Hvala ti. Vidim, da si moj iskreni prijatelj. Zar nisi osjetio već u Prateru, da te volim, kad te još nisam s te strane poznavao.

— Jest, osjećao sam. Mi smo dvije srodne duše, koje su se morale sastati. Dva puta smo se već našli, prvi put u duhu jedne te iste žene, a drugi put sada ovdje...

— Viktor, molim te, reci mi, — prekine Denegri malu stanku — zašto je ona htjela, da ja sve to saznam?

— Ne znam pravo. Ona je znala, da ja odlazim u Afriku, pa je možda htjela, da bar jedna osoba njezina povjerenja bude upućena u njezine tajne.

— Misliš?

— Možda... ne znam...

Oba druga digoše se i odoše. Bijaše oko ponoći. Šuteći dođoše do Stadtparka. U blizini Schubertova spomenika opazi Denegri klupu i sjedne. Merten je ostao uza nj stojeći.

— Prehladit ćeš se, ako sjediš.

— Umoran sam. Ne mogu više stajati.

— Pa zašto ne ideš kući? Već je i onako kasno.

— Godi mi svježi zrak. No ne daj se ti smetati. Pođi kući, dragi moj. Možda ćemo se još kada u životu vidjeti. Hvala ti, najsrdačnija hvala.

— Zbogom, — pruži mu Merten ruku, koju Denegri uhvati i čvrsto stisne.

— Merten, stani još malo... A nije li ona možda koga spominjala između tebe i mene?

— Ne nikoga, — odvrati Merten.

— Zaista nikoga?

— Nikoga.

— Zar nije spominjala nekog Silbera?

— Ne, ni jednom riječju.

Prošlo je opet kojih deset časaka. Denegri je nepomično gledao preda se, zadubljen u misli. Merten ga nije htio smetati. Još jednom ga prijazno pogleda i odilazeći reče:

— Zbogom, dragi!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Denegri ga nije čuo. U njegovim je ušima zujao neki poznati mu zvonki ženski glas. Njegove su misli obilazile mjesta slatkih i gorkih uspomena, lijetale po prošlosti oko događaja, netom opisanih. Usne su mu ćutjele vreli dugi cjelov, kosti osjećale čvrst zagrljaj. A pred očima, suzama orošenim, lebdila je prikaza lijepe žene, koja ga umiljato gleda svojim krasnim plavim očima, približujući se sve više i više i pružajući ruke prema njemu, da ga uhvati za glavu, k sebi lagano privuče, vruće poljubi i naglo natrag rine, držeći ga udilj oko vrata i gledajući nekim neizvjesnim, beskrajno zagonetnim pogledom, kako ga je često gledala lijepa plavojka, njegov najvećma cijenjeni ideal, njegova jedina prava ljubav, gospođa Erna Kristen.

XI.

Dana 20. prosinca došao je Adam u stan k zapovjedniku bolnice već u dva sata iza podneva. Služak odveo ga ravno u liječničku pisaću sobu. Došavši onamo spusti Adam ruke u džepove, te se nekoliko puta lagano prošeta gore dolje, a zatim sjedne u fotelj, visoko prebacivši lijevu nogu preko desne. Desnu je ruku položio preko naslona fotelja, lijevi lakat upr'o o gornje koljeno, a bradu tako podbočio o šaku, da mu je srednji članak kažiprsta ticao gornje sjekutiće. Tako sjedeći zagledao se kroz prozor.

Vani bijaše krasno vrijeme. Sunce je sjalo i lještilo se na krovovima, pokritim snježnom ponjavom, ublažujući studen zimskog dana uoči Božića. Krasno

sunce! Da nije tako nisko, tako blizu obzorju plovilo, da se moglo uzdići onako visoko blizu zenita kao ljeti, otopilo bi snijeg i svojim dugotrajnim boravkom na nebeskom svodu tako ugrijalo zemlju, da bi ona oživjela, stabla prolistala, bilje procvalo.

Zamišljeno gledao je Adam blistavi taj svijet. Isto tako sjajno sunce sjalo je onog dana, kad je ispod Ravne Gore od rana jutra harala neprijateljska vatra; kad je Adam prelazeći potok pao u vodu, jer mu je njegovu ruku ispustio njegov bojni drug, pogođen smrtonosno u tom istom času, kad je Adama dohvatio za desnicu, da mu olakša prijelaz. Tada je Adam uzeo njegovo suho odijelo, ostavivši mu u zamjenu svoje promočeno i u njem svoje isprave, a čas zatim zgodilo je i njeg puščano tane. Isto ovo zlatno sunce obasjavalo je tada Adamovo čelo, po kom su se vukli tanki pramovi rujne krvi. Isto ono sunce, koje i sada obasjava njegovu plavu kosu, ostavljajući na stijeni iza njega oštru sjenu njegova lica i malih čuperaka kose.

Dok je Adam tako zamišljeno gledao kroz prozor, otvore se vrata, a u sobu stupi štopski nadliječnik Denegri. Adam hitro ustane, korakne prema njemu, dosta se ukočeno nakloni i dohvati liječnikovu ruku, koju mu je on pružao.

— Adame, u što si se tako zamislio? — smiješeći se prozbori štopski nadliječnik.

— Gospodine zapovjedniče, gledao sam napolje. Krasan dan. Nisam baš ni na što mislio, — odvrati Adam sjetno.

— Baš ni na što? A jesi li pogledao moju radionicu? Vidiš li ovu seriju slika? Izradio ih je Natal Brandis, moj drug sa sveučilišta, danas glasoviti umjetnik. Vjeruješ li, da se ja poput Portlanda usuđujem reći: Istina je vodila njegov kist, genij je lebdio nad djelom, a ja se klanjam duhu i umijeću. Koliko plemenitosti odrazuje se na površini poput zrcala njihove duše! — uzdignutim glasom reče Denegri i uhvati Adama

ispod ruke, pokazujući mu drugom rukom srednju sliku u drugom redu.

— Krasne slike! — uzdahne Adam.

Prva po redu odozgo prikazivala je mlada Rimljanina uz lijepu Rimljanku, kako u noći, obasjanoj mjesečinom, naslonjeni jedan na drugo, šapću. U donjem dijelu slike bijaše natpis:

Nox erat et caelo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera,
Quum tu, magnorum nomen laesura deorum,
In verba jurabas mea.

Druga prikazivala je okrajak jezera, na kome plovi labud. Uz samo jezero stoji vila i udara u lutnju. Natpis je glasio:

O testudinis aureae,
Dulcem quae strepitum, Pieri, temperas!

Na trećoj slici, koja je prikazivala mlada Rimljanina i lijepu Rimljanku uz zid vrta, stajala su ova dva retka:

Quid si prisca Venus
Diductosque jugo cogit aheneo?

U sredini bila je četvrta slika s natpisom:

Et tenuit nostras numerosus Horatius aures,
Dum ferit ausonia carmina culta lyra.

Prikazivala je zbor od pet muževa, što napetom pažnjom slušaju šestog, koji im recitira svoje pjesme. Bijahu to rimski pjesnici: stari Virgil i Kornelij Gal, zatim mladi Tibul i Propercije i mladi Ovid, a predavač bio je Horacije.

Peta, možda najljepša slika, prikazivala je lijepu mladu na lidijsku odjevenu djevojku, naslonjenu o korintski stup. Na kamenu podu do nje ležala je košara. Pognute glave spustila je ona desnu ruku, a u lijevoj držala niti kudelje, koju je vukao mali anđelak Amor. Dva stiha na njoj glasila su:

Tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas
Operosaeque Minervae studium aufert, Neobule.

Na šestoj slici prikazan je bio rimski seljak sa plugom.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis...

čitalo se u jednom uglu slike.

Na sedmoj slici protegao se muž Rimljanin u hladu krošnje velikog stabla, držeći u ruci vrč vina. Bijaše to jedan od onih, koje su dobro pogađali stihovi:

Est qui nec veteris pocula Massici
Nec partem solido demere de die
Spernit.

— Gledaj, Adame, koliko je u tim slikama poezije, koja već devetnaest stoljeća naslađuje čovječanstvo. Gledaj tu Neobulu i malog Amora, tu Muzu, što je labuda obdarila glasom, pa onda Horacija i njegove prijatelje. Brandis htio je naslikati i njihove mecene Asinija Polliona, Corvina Messalu i pravoga Maecenu, Cilnija, pače i samog Augusta. No ja sam ga od toga odvratio, — tumačio je Denegri.

— Doista krasna misao, — smeteno dometnu Adam.

— Gledaj, ovdje imam još četiri krasne slike, — okrene se Denegri prema drugom zidu i priđe onamo zajedno s Adamom: — Napoleona na Bellerophonu, Romneyovu Emu Lyon-Hart kao Circe, Provalu Zrinskog iz Sigeta i Bečki kongres. Ovo je, — stade on rukom pokazivati — car Franjo, ovo car Aleksander, ovo su kraljevi pruski, bavarski, würtemberški, danski i Eugen Beauharnais, talijanski potkralj. Ovo je Lawrance, ovo Isabey, Metternich, Wellington, barun Stein, Talleyrand, mladi Palmella i Nikola Eszterházi. A ove dame jesu: knjeginja Bagration, Castelreagh, Taxis, Julija Festetich, Lobkowitz, pjevačica Karolina Seidler i balerina Bigottini. Ovo je Nostitz, ovo Gentz. A ovaj stari gospodin, što sa Suzettom pleše, to je otac brojne djece, krepostan suprug i trijezan učenjak, stari Humboldt. Vidiš, tako ti je onda bilo, tako je i danas... Ti me i ne slušaš! A koliko puta si mi kazao, kako te zanima povijest i rimska književnost. Tvoja je misao nekamo zalutala! Ti opet na nešto misliš, — opazi začuđeno Denegri.

— Gospodine doktore, ne mislim ni na što, — branio se Adam smeteno.

— Ni na što, zaista? Razmisli malo, pa ćeš se možda dosjetiti. Kad su Humboldta zanimale Suzette, možda i tebe što zanima! — prijazno reče Denegri i uhvati Adama za oba lakta, te ga lagano privuče do fotelja. Ondje ga posadi u nj, a sam sjedne u drugi fotelj. Zatim dohvati s okruglog stola crnu škatulju i reče:

— Izvoli. Sultana cigarete s Ada-Kaléh, — i pruži mu škatuljicu. Svaki od njih uzme po jednu cigaretu. Adam je šutio.

— Dakle ništa? Ne možeš se dosjetiti? Možda ćeš mi sada, kroz koprenu dima, moći kazati. Ne osjećaš li neku čudnovatu moć dima? U prostoru, gdje se vije dim, ćuti se sasvim druga udobnost. Kao da nas prekriva koprena tajnovitosti. Zar ne? Njegovi kolobari i krivulje, njegova magla, ulijevaju u nas veće pouzdanje. Mi sve nehotice počinjemo da slobodnije govorimo, jer stojimo pod utiskom utvaranja, da je sama diskrecija zaokupila prostor oko nas. U zadimljenoj sobi i Hoffman je kazivao svoje priče. Ime njegove prve bje Olimpija. A tvoje sadanje? Na nju misliš! — reče Denegri britko, upiljivši pogled u Adamove oči.

— Nisam, gospodine zapovjedniče, doista ni o čem mislio. To jest, ni o čem određenom, već sve upoprijeko o onom, što se eto zbiva... — zapinjao je on.

— Dakako, pa na to i ciljam. O onom, što se ne zbiva, ne možemo misliti, jer nemamo predodžbe. Dakle, što je to, što se kod tebe zbiva? — odsiječe Denegri.

— Ti šutiš, — šapne Denegri i ustavši pokroči do Adama. Nagnuvši se sasvim do njegove glave uhvati ga oko ramena i nastavi:

— Ti si zaljubljen. Tvoja se misao neprestano bavi oko nje. Već u prvi čas udarilo mi je u oči, da ti Olga Opalinski nije ravnodušna. Mani se je. Ostavi nju i sve, koje su takve kao ona, slatke, razgovorljive, lukave i koketne. Obećaj mi to. Govorim samo za tvoju sreću. Ona za tebe ne mari, — umukne Denegri.

Kratku stanku prekine Adam, prenuvši se kao iz sna:

— Doktore, gospodine zapovjedniče, mari. Ona me voli, a upravo to je ono, što me još više vuče k njoj.

— Sinko, varaš se, ona te ne voli. Ona ne mari za tebe, — uvjeravao ga Denegri.

— Dopuštam, da iz početka nije ozbiljno shvaćala moje osjećaje, koje sam ja i onako krio, no s vremenom se posve promijenila. Često smo razgovarali, pa me upoznala, — drhtavo reče Adam.

— Ti dakle vjeruješ, da ona tebe voli? — nasmiješi se liječnik.

— Jest, ona me voli, kao i ja nju, pa čemu da zbog predrasuda uskratim užitak sreće sebi i njoj, — otvoreno izjavi Adam.

— Nisu mi sada na umu predrasude, kako ti to zoveš, već samo tvoja sreća. Ona te ne voli, pa zato tvoja sreća ne može biti potpuna. Ta kakova sreća! — sažalnim pogledom poprati Denegri ove riječi.

— Ne, ne, ona me voli. Ja to dobro osjećam. Eto čas prije nego sam amo pošao, primio sam njezino pismo, gdje me zove, neka je posjetim, čim prvi put izađem. Da ona to ne shvaća ozbiljno, ne bi mi pisala, niti bi me k sebi zvala. Molim dakle, gospodine zapovjedniče, ne tražite od mene tu žrtvu, da se je odrečem, — snuždi se Adam i zadubi u pod.

Denegri se vrati do svog fotelja, udobno sjedne i lakim glasom započne:

— Dakle dobro sam pogodio, što sam te k sebi po-

zvao prije, nego si onamo pošao. Slutio sam, da će ona nešto slično spremiti za tvoj prvi izlazak, da te razveseli. Ozbiljno mislim, da te razveseli. Ali ona te ipak ne voli, Adame moj! — završi Denegri.

— Mislite time reći, da koga drugog voli? — upita on preplašeno.

— Ne mislim. Vjerojatno i ne. Ali ona ne voli tebe. Jesi li razumio? I zato, jer to sam ne uviđaš, a radi se o tvojoj sreći i budućnosti, postavio sam se ja između tebe i nje. Ja imam pravo, da ravnam tvojom sudbinom, pa zato ćeš mi zadati svečano obećanje, da ćeš se je maniti i pisat ćeš joj pismo, koje ću ti ja u pero kazivati. To pismo imade joj navijestiti prekid poznanstva. Ne shvaća li ona ozbiljno ovo poznanstvo, ne treba da ti je do nje stalo. U drugu ruku, ne bi joj se uspješno moglo prebaciti, da ide samo za pustolovinom. Njezin odgovor: nije istina, osujetio bi svaki uspjeh. Treba dakle poći od tog ishodišta, da je njoj doista stalo do ozbiljne, prave ljubavi. Sjedni dakle onamo za stol, uzmi pero i piši, što ću ti kazivati, — dovrši Denegri ozbiljnim glasom, koji nije trpio protivurječja.

Adam je šuteći ustao. Kao čovjek osuđen na stratište, bez volje i odluke, sio je za pisaći stol, uzeo pero i stao pisati:

»Milostiva gospođo!

Vaš laskavi poziv, da vas posjetim, primio sam, pa se sam pitam, bi li pošao ili ne.

Vi bez sumnje uviđate, da naše poznanstvo nije ostalo u granicama skroz službenog doticaja. Za to vrijeme dosta često izmijenismo misli o našim osjećajima. Što sam sve o sebi govorio, ne znam pravo, jer sam mnogo više pazio na svaku riječ vašeg ugodnog organa.

Tako sam vas, bar se nadam, upoznao i s te dobre strane, da Vam nije stalo do prolazne pustolovine. U

tome imadete pravo. Pustolovine ne odgovaraju Vašoj naravi. Vas bi one unesrećile. Primite ove riječi dobrohotno i budite uvjereni, da Vam ih poručujem s velikim uvjerenjem.

U drugu ruku nije nikako vjerojatno, da se naše poznanstvo u slučaju nastavka ne bi pomaklo u intimnije granice. Ako ste sada možda i sasvim protivnog uvjerenja, budite sigurni, da bi ono sve neopaženo prolazilo iz faze u fazu, dok se najednom ne bi našlo u pravom ljubavnom odnošaju.

Vi mislite možda, pa zašto ne bismo ostali samo prijatelji? Spominjem se riječi Amicisa: »Prijateljstvo između mladog čovjeka i lijepe mlade žene nije nego zatvoren pupoljak ljubavi«. Za volju prijateljstva ne ću da riskiram Vašu budućnost i moj mir. Prijatelji, osobito u početku, mogu se jedan drugog odreći.

Šta Vam dakle preostaje? Ili jedna pustolovina ili jedna ozbiljna ljubav. Iz svih vaših riječi, a još više pogađajući Vaše misli, dođoh do uvjerenja, da Vi te stvari vrlo ozbiljno shvaćate. Vi u ljubavi nazrijevate bol duše, vječno trajanje sentimentalnih i potresnih osjećaja. Po Vašem su shvaćanju ljubav i ljubomornost nerazdružive družice. Možda se u čemgod i varam, no u glavnom bit će tako.

Tako je s Vama. A sa mnom? Ja sam osjećao dužnost, da prije, nego dalje s Vama zađem, sebe upoznam, pa sam nakon svega ozbiljnog i hladnog promišljanja došao do uvjerenja, da je meni sve to nepoznato, što više, da ne odgovara mojoj ćudi. Ne govoreći o običnim pustolovinama, za mene je ljubav »ptičje gnijezdo na busenu, gdje veselo cvrkućem. Kad ga bura razvali, dalje odletim i drugo gradim«.

Ja se ne mogu i ne ću pretvarati ni hiniti osjećaja. Ne mogu se prikazivati ozbiljno zaljubljenim, kad uopće ne znam, što znači ta riječ: ozbiljnost. Ja ne mogu podnositi nikakve veze ni spone. Ne dam se sapeti u ljubavne lance, već samo u tanku paučinu, koja se sama od sebe raspane.

Samo u potpunoj slobodi nalazim svoje zadovoljstvo, a tu slobodu tako visoko cijenim, da se radije odričem svega onog, što bi si svaki drugi priuštio, nego da dadem prilike, da se osjećaji dotične žene još više rasplamte. Smeta me naime i to, ako znadem, da drugi imade prema meni osjećaje, koje ja nisam kadar da uzvratim.

Ja sam slobodan, neovisan, drugog treba da tražite. Ne ćete ga teško naći, pa me dakle zaboravite.

Vaš laskavi poziv, da vas posjetim, primio sam, pa se sam pitam, bi li onamo pošao ili ne. Ja sam uvjeren, da će mi svaki ispravan čovjek, svaki džentlmen, potpuno odobriti, što sam odlučio, da ne dođem.

Primite izraz moga poštovanja.«

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Denegri je dovršio diktat, koji je Adam imenom i prezimenom potpisao odloživši pero. Za časak nastade stanka, no tada najednom Adam ustane i odrješito reče:

— Ali sve to ne odgovara istini. Ja nisam nikakav pustolov, bar ovaj put ne. Ja shvaćam stvar najozbiljnije i tako sam se uvijek prikazivao. Za trajnim, toplim poznanstvom upravo čeznem. Za pravom vezom između nas . . .

— Da, — upane Denegri — ti čezneš, ali ona ne. Vjeruj mi. Ona ne može prigovoriti, ako joj podmetneš ozbiljne, a ne podvališ pustolovne osnove. Hoćeš li dakle prekinuti, nije druge, nego da sebe prikažeš u lošem svijetlu. Na takvoj iskrenosti ona ti mora čestitati i zahvalna biti, sve ako će možda i više zaželjeti udvarača pustolova nego sentimentalca. Tako, dragi moj, tako. Ona dakle ozbiljno misli, a ti neozbiljno, pa će prekinuće uspjeti, — dovrši Denegri mekanim, donekle šaljivim glasom.

— Gospodine zapovjedniče! — snuždeno i drhtavo je govorio Adam. — Koju svrhu imade taj prekid? Ta ja sam mlad čovjek. Ne treba da izbjegavam radost,

zabavu, užitak. Ne treba da se kao pustinjak od svijeta povučem.

— O ne, ne treba. Ali treba da izbjegavaš koketne, razgovorljive, duhovite žene, u kojih društvu i ti moraš pripovijedati, nadmetati se dosjetkama i finim manirama. Ukratko, svojoj naravi iznutra, a sebi izvana dodavati ono, što nije tvoje rođeno, i oduzimati ono, što jest. A tog treba da se odrečeš, da uzmogneš jednom znati, da si živio, uživao, radovao se, da, radovao se, ti, ono tvoje ja, a ne tvoje manire i dosjetke! — usklikne Denegri.

— Ne shvaćam pravo, što mislite reći, — primijeti Adam.

— Istina, teško je u nekoliko riječi svrstati sve ono, što je obilno životno iskustvo donijelo; sve, što je jedan mozgovni perpetuum mobile prevalio. Slučaj! Ti me poznaš sada kao liječnika, privrženog svom zvanju, i mirnog, ozbiljnog čovjeka. U tvojim godinama radio sam, što i ti radiš, hoteći živjeti, radovati se i uživati. Osim toga taj mozgovni stroj — lupi se Denegri po čelu — vječito je kuhao i vrio, snovao i kovao. Proživio i doživio sam mnogo. Sklopio nebrojena poznanstva. O, kad bi sve one, koje sam milo pogledao, došle da se povezu morem, trebao bih barem dvije Petőfijeve barčice. Kad bi sve došle, kolikima se ne bih više sjećao imena, pa stasa, glasa, pa ni mirisa parfema, koji mi bar dugo ostaje u ćutilima. A kolike od njih bijahu tako mile i prijazne! Pa ipak ne mogu kazati, da sam ikad sproveo ma i jedan čas prave radosti, pravog užitka. Ja to ne mogu kazati, jer stoji neodgonenuto jedno veliko pitanje... Šuti i slušaj me! Dva nagona pokreću svijetom. Samo dva. Nagon uzdržanja i nagon ljubavi. Sve ostalo usredotočeno je u njima. Jedan je sjeverni, drugi južni pol, a crta, što ih spaja, jest os, oko koje se svijet kreće. Priroda nam je dala taj sadržaj života, a mi možemo htjeti, što mu drago, sadržaj našeg života određen je našim postankom u savezu sa zakonima, kojima je svijet podvržen. Pomisli, kako je neprirodan, abnormalan život, kojega sadržaj ne odgovara općenim uslovima. Moj je život neprirodan. Kako da ti to jasnije rastumačim? Da ti opišem svoj život? Nema smisla. Sasvim drukčije osjeća onaj, koji je sam nešto proživio, nego onaj, koji o tom sluša. Pa ja ne bih znao... Ne mogu... Bile su to bitke. Ispovijesti nisu potrebne. Ispovijedam se sam sebi. Tu i tamo sjećam se prošlih dana! — odahne Denegri duboko i nastavi:

— Ne misli, da ih se sjećam s osobitom ugodnošću. Nema gotovo čovjeka, koji se ne bi koliko toliko ugodno sjećao svojih doživljaja, makar su mu i jada zadali. Ljudi ih se sjećaju kao vojskovođe svojih pobjeda ili poraza. Kad već posve izblijede slike osoba, koje su ih zanimale, kad si timbar njihova glasa više ne mogu zamisliti, kad već svih određenih uspomena nestade, ostaje ipak znanje o događaju, o uspjehu odnosno porazu. A kad se i ti pojmovi stanu miješati, kad već nestaje pravog računa o jednom i drugom, ostaje ipak neizbrisivo znanje: ja sam dosta toga proživio. Misleći na to nehotice se ćuti neko zadovoljstvo. Takovi jesu ljudi. Znanje, da su dosta ljubavnih zgoda i nezgoda proživjeli, laska im. Meni ne laska. To jest, laskalo bi mi, da me jedna misao, što se kao crvena nit vuče u bijeloj pređi, ne smućuje. Ta misao, ta spoznaja uvjerava me o prednostima onakva života, u kakav htio bih tebe uvesti. To spoznaja donekle me pomiruje s osobama, koje su bile nosioci važnijih uloga u mom životu, ili ako hoćeš, u mom vlastitom romanu. No u časovima, kad se ona javlja u pameti kao ono neodgonenuto pitanje, napunja mi dušu nekim nemirom i nezadovoljstvom. Poznaš li Aranyevu pjesmu »Echo«? Ne? Kratka je, ali krasna i duhovita:

»Zovem te, gorska vilo! »Zovem«, odgovara glas tvoj.
»Evo me, ali tvoj stan sasvim je prazan i pust.
»Gorska vilo, gdje si? Gle, vjerne te čekaju ruke,
»Dršćućih usana žar, nebeske ljubavi plam.
»Nevjero, ti se kriješ! Glas tvoj pun je topline,
»Grudi pak hladne su, kao tvoj ledeni stan.

Adame, vile su čarobna, privlačiva bića. Pazi dakle, da i ti ne bi zalutao u to vilinsko carstvo, tražeći gorsku djevojku, kako sam je ja tražio. Na putu onamo već jesi. Dopusti, da se malko s tobom pozabavim, pa ću onda opet prijeći na sebe, da tako ispravnijim predočim zaključak, koji hoću izvesti. Moje stvari imadu neposredan savez s tobom. Možeš mi vjerovati, da mi je stalo do tvoje sreće. Ti znaš, osjećaš, kako si mi omilio. U tebi vidim nastavak, oživotvorenje onoga, što mi je najmilije... liječničke znanosti. U tebi gledam sabranu svoju vještinu. Ti ne možeš pojmiti ove osjećaje. No da si u mojoj koži, onda bi znao tako ćutjeti i osjećao bi to prirodnim. Tvoja mi sreća leži na srcu. To me je ponukalo, da s tobom zavedem takav razgovor, da tebi, mladiću, koji bi mi mogao sinom biti, pričam o onom, o čem nisam nikad govorio.

— Gospodine, — upade Adam.

— Mani! Slušaj me. Možda je i to doprinijelo, da sam taj razgovor otvorio, što osjećam, da je plod moje duševne operacije dozrio. Već dugo, dugo vrzu mi se glavom neke misli, neke pretpostavke, no do čvrstog određenog zaključka nisam došao. Sigurnost premisa je nedostajala. Sada je moj sud potpuno dozreo. Nema više ništa, što bi ga moglo uzdrmati, ako uopće postoji ono, što zovemo ljubav, — uzdahne Denegri i nastavi:

— Ako postoji? Ili je to samo mušičava igra Amora i Erycine. Ne, ona ipak postoji. Ljubav postoji, te je uvijek obraćena prema onom žarištu, koje ju raspiruje. Ondje ju treba tražiti i ondje će se naći. Željezna pilotina drži se crvene potkove, a ne prstiju, jer u potkovi se krije magnetična snaga. Adame! Kad bih mogao sa sebe zbaciti ovo pristojno odijelo, iz mozga izvaditi one stanice, što proizvađaju umne i duhovite misli, ukloniti dio centruma, koji podaje tijelu okretnost, uništiti mišičje, koje graciozno pokreće udovima, i ubiti onu neodoljivu energiju, žilavu volju i neumorno strpljivu ustrajnost, onda bih bio najsretniji čovjek na svijetu. Još sretniji, nego da mogu nastaviti ili započeti svoj život za trista ili još više godina, kad bude suvišno svako natjecanje, jer će tada biti ljudi otvoreni. Danas doduše znadu oni, što hoće, ali još sami sebe obmamljuju tajeći svoje osjećaje. Oh, kad bih mogao zbaciti sa sebe sve ono, što je na meni natrpano!

— Adame! Znaš, što bih onda uradio? Izučio bih kakav jednostavan zanat, ili ni to ne. Javio bih se za trhonošu, radnika, kočijaša ili zidara. Nekoliko dana bih radio, a u dan počinka izašao bih na ulicu. Šetao bih, to jest, gurao bih se među svjetinom, dok ne bi kojoj sluškinji oko zapelo o me. S njom bih se upoznao i sastajao. I onda bih znao, da uživam, ja, onakav, kakav jesam. Možda bih se svidio i kojoj otmjenoj dami. I onda bih znao, da joj se sviđam ja, onakav, kakav jesam, bez duševne kulture i odjeven sasvim priprosto. A ovako? Ovo je gore, nego ne znam koji naslovi i bogatstvo. Naslovi i bogatstvo privlače žene, ali tako, da one ostanu svijesne, što ih privlači. Nasuprot kultura, duh, pristojnost, udvornost i sve slično, jednom riječju talenat i vještina djeluju potajno. To su svojstva čovjekova. Još dalje iza toga, daleko daleko u pozadini krije se čovjek, on sam, ono njegovo ja. Sve ono naprijed, sve to je samo sredstvo i oružje. Talent i vještina nije čovjek, jer čovjek može i bez toga biti. Treba dakle bitno razlikovati osobu za sebe od njezina oružja. Osoba je tijelo s ono malo najnužnije duševne pripadnosti, koja mu daje životnu snagu i sposobnost, da može sudjelovati u ljudskom društvu. Sve, što je povrh toga, to je oruđe i oružje čovjeka isto kao dobra ili loša puška, tup ili oštar nož.

— Adame! Čuj! Možda se ove misli u prvi mah čine smiješnima, ali ipak je tako. Simpatije mogu biti namijenjene najprije onim predmetima, što daleko oko čovjeka stoje. Mogu biti namijenjene njemu bližim osebinama, a napokon i njemu samomu. Najprije dolazi čovjekov stan, njegovo pokućtvo, onda odijelo, košulja, zatim po redu svojstva, koja susrećemo, a sasvim straga stoji onaj trhonoša ili kočijaš, o kom sam

govorio. A taj je obično najmanje zanimljiv. Vidiš, u tom leži tragedija velikog talenta i velike vještine.

— Ti opaziš, da te koja žena prijazno susreće. Nisi li ništa, nego samo čovjek, onda ona goji simpatije prema tebi samome. Imaš li zgodnih osebina, moraš se pitati, nisu li one obuzele njezinu pažnju. I žena sama nije iz početka na čistu, što je zanima, no s vremenom stane se lučiti magla u tom iskonskom metežu, te se osoba počinje prikazivati razlučenom od njezinih svojstava. Kad je taj proces gotov, onda se rodi spoznaja, komu su simpatije bile namijenjene. A zar može oblik i masa surove osobe biti zanimljivijom od krasnih sposobnosti vještine i talenta? Redovno ne. Tu nema onda nikad pravoga računa. Tu nije čovjek nikad na čistu, da li je on sam ma trunak simpatije prema sebi pobudio u one žene, koja ga grli i tetoši, koja hoće da pokaže, kako ga ljubi. Njezine riječi nisu nego jeka njegova glasa.

— Sinko moj! Budi uvjeren: čovjek, kojemu je prirođen talenat u društvenom saobraćaju i koji je stekao veliku vještinu, može da je sproveo život, pun različnih doživljaja i najintimnije upoznao bezbroj žena. Može da ga je grlila studen i grijalo sunce života, onog života, u kom je često sekunda vječnost, trenutačna misao debela knjiga povijesti, mala iskra harajući požar, a jedan jedini dašak grozan vihor. Života, koji nam je bol, patnja, slast i ufanje naše. No jedno, jedno ne može ustvrditi: ova me žena doista ljubila...

Denegri sjetno obori glavu i nekoliko puta duboko uzdahne. Dugotrajnu stanku prekine Adam i reče:

— Gospodine zapovjedniče, možda se ipak varate. Proletite u duhu sve svoje doživljaje i sjetite se one, koja na prvom mjestu u vašoj uspomeni stoji. One, koja je bila prava....

— Ti misliš kao i Piave: Ljubeći ljubljen biti? Ona prva, nad svima! Ona prava! Ljubeći ljubljen biti! Ja sam ljubio nju, a ona je voljela moje sposobnosti. Možda ni to. Možda je samo stajala pod utiskom

jake volje. Tko da odgonene te tajne! Tko da zaviri u žensko srce, u tu neizvjesnu dubinu, u taj labirint čovječje duše. Tko da spozna, što se tamo zbiva, koje sile pokreću tim elementom. Ta šta je karbon sa svoja dva najrazličitija oblika, blistavim dijamantom i crnim ugljenom. Samo dva oblika! Šta titan sa svojim dioksidima, rutilom, atanasom i brookitom. Samo tri oblika! Žensko srce! Ono je elemenat, koji se u svakom času u drugom obliku ukazuje, koji je svojom opačinom i zlobom, svojom nemilosrdnošću čas crniji od ugljena, a krasotom i dobrotom čas blistaviji od Regenta... i od zlatnog sunca... svrne Denegri pogled kroz prozor, prišavši onamo i naslonivši se o zid.

Sunce je tonulo na zapadu. Ulicama hodalo je tek malo prolaznika. Muškarci stiskali su ruke u džepovima, a žene u velikim mufovima. Svatko se žurio, ostavljajući za sobom trag stisnutog daha. Na smrznutom pločniku i kamenu još jače se čuo štropot kola. Škripanje žica od dodira velike poluge na električnom tramvaju britko je odjekivalo prostorom između kuća.

Denegri je nekoliko časaka gledao kroz prozor, a zatim pođe do pisaćeg stola, otključa desna vrata, izvuče najnižu ladicu, te izvadi iz nje veliku škatulju. Iz nje izvuče jednu sliku, pogleda je, te ju stavi u ladicu i zaključa, dok je škatulju ostavio na stolu. Sjetno zureći preda se priđe opet do prozora, te se zagleda napolje.

— Trojica bijahu, koji su igrali osobite uloge u njezinu životu.... — sjeti se Denegri davnih riječi Viktora Mertena. — Trojica, — stade razmišljati — pod jednim mislio je sebe... pod drugim mene... A pod trećim?... Jamačno onoga Rumunja, jer za Silbera nije znao.... Jer onog suhoparnog, dosadnog Silbera...

Dugo vremena gledao je Denegri napolje, naslonjen o zid, dok je Adam sjedio i zurio u perzijski sag. Međutim stadoše iz daljine dopirati zvuci bubnja. Za nekoliko časaka oživi ulica. Najprije se pojaviše tek neki

dječaci posred ulice, zatim veće grupe naroda, a konačno glazba, iza koje su stupale tri satnije vojnika, okićene trobojnim barjacima, potpuno opremljene za rat. Išli su na kolodvor, da odu na ratište. Kao golemi valovi izgledala je ova skupina sivo obučene vojske, slijedeći korak po korak zvuk bubnja, što su ga prekidali burni poklici kralju i domovini.

Najednom stade jače udarati bubanj, a zatim zamnije sav prostor zvukom glazbe. Cijela je ulica odjekivala, a vojska kano da je oživjela. Življe stadoše koračati momci, uzdignute glave i veselo mašući lijevom rukom. Glazba je svirala njima toli omiljelu koračnicu: »Zdravo da si, domovino mila«. Bila je to hrvatska četa, što je polazila na bojište.

Čvrst udarac velikog bubnja i skladni zvukovi krasne koračnice poigrali su srcem svakog vojnika i prolaznika, obuzimali osjećaje, osvježili duh i tijelo. Samo Denegri nepomično je zurio preda se. On nije vidio prolaznika, nije čuo glazbe.

Vojska je već daleko prošla, kad se Denegri lecnuo iz snatrenja i pošao prema pisaćem stolu, gdje je izvrnuo škatulju, iz koje se rasula cijela hrpa karata, škatuljica, bočica i inih sićušnih predmeta. Polagano pokupi on te predmete, priđe prema kaminu i čvrstim zamahom baci unutra cio pregršt različnih uspomena.

— Eto to, što sam ti kazao, bijaše glavni dio moje oporuke. Nije samo blago imetak, kojim čovjek može da raspolaže, već je i stečeno uvjerenje takav imetak. Ono se može za sebe pridržati, a može se i drugome povjeriti. Ja sam ga tebi povjerio, da odatle crpeš korist. Povjerio sam ti ga, jer si mi srcu prirasao, a govorio sam potpunim uvjerenjem, posvemašnjom sigurnošću, no eto tako, kao što ti tu jesi. A sada bi bilo još ovo potrebno. Nitko ne će raščinjati zgode mojih prošlih dana. Nitko ne će zlobnim posmijehom rešetati moje najosobnije stvari. Ljudi su zlobni. Oni svaki čin, svaki propust hoće da svedu na tuđu krivnju, a zaboravljaju kraj toga na prirođene patološke pojave, koje se uspr-

kos slobodne volje tako često javljaju kod ljudi. Ne, ne, nitko se ne će o vas poticati. Stvarne uspomene, što od vas potječu, nitko ne će posvojiti. Vaša pisma, vaše suho cvijeće, sve vaše u vatri će izgorjeti. I vaše će slike u vatru... Izgarajte! Ovaj plamen žešći je od plama ljubavi.

* * *

Obojica su sjedjeli zamišljeno.

Sunce je već zapalo i stao se hvatati sumrak. U kaminu trnula je crvena žerava. U crvenom su svijetlu odsijevala njihova lica, u njem su nestajale njihove uspomene.

Najednom Denegri naglo ustane, priđe do pisaćeg stola, otključa desna vrata, izvuče najnižu ladicu i uzme odatle još onu sliku, što ju je prije spremio. Časak ju je motrio, a zatim naglo korači do kamina i baci je unutra.

— Izgori i ti, crna Erinijo, slatka Tajno, pitijska Čarobnice! — reče i naglo sjedne. Iz žerave liznu plamen i obuhvati sliku.

Nema tog zagrljaja, koji bi bio topliji, niti ruku, koje bi jače obujmile milu ženu, nego što je vruće grlio žarki plamen sliku Erne Kristen. A taj pridušeni uzdah! Takav uzdah može da se vine samo iz grudiju ljubovce plamena, kad je grli izgarajućim, neobuzdanim žarom.

— O dragi doktore! Ja sam vam zahvalan, — prekine Adam šutnju. — Ja ću vas poslušati, jer imam neograničeno povjerenje u vas. Vi ste moj dobročinitelj i spasitelj. Vi ste izveli sjajno djelo. Uklonili ste iz moje glave ljuto olovo...

— Puščano tane, — nastavi Denegri — a ti si se vratio k svijesti... Luč života opet je usplamtjela na tvojim vjeđama... Govor ti se vratio... Kad sam te pitao, kako se zoveš, prozborio si...

— Adam Kristen.... — tiho dometne on sam i

sjetno obori glavu zaklopiv vjeđe. U tom se času posve promijenio izgled njegova lica. Nestalo je blagog pogleda sa plavih mu očiju, jedine uspomene na njegovu majku, a ostala je na njegovu vratu živa glava Zene Silbera.

Plamen u kaminu osvjetljivao je Adamovo blijedo lice, drhtavi plamen, u kom je izgarala slika Erne Kristen.

Književna izdanja.

Kod dra. Branka Vodnika (Zagreb, Akademički trg 4), mogu se naručiti ova književna izdanja:

I. Odabrana djela za školu.

I. kolo:

1. **Vl. Nazor:** „Medvjed Brundo". Životinjski ep u 5 pjevanja. S uvodom o pjesniku od dra. Branka Vodnika. II. (dotjerano) izdanje. Uvezano. Cijena K 2·—.
2. **Vl. Nazor:** „Utva Zlatokrila". Romantički ep u 5 pjevanja. S uvodom dra. A. Bazale. Uvezano. Cijena K 2·—.
3. **Fran Kurelac:** „Runje i pahuljice". Izbor iz djela Kurelčevih. S uvodom dra. Branka Vodnika: „Život i djela Frana Kurelca". Str. 160. Uvezano. Cijena K 2·—.
4. **Dinko Šimunović:** „Mrkodol". Pripovijesti. II. (dotjerano) izdanje. Uvezano. Cijena K 2·50.
5. **W. Shakespeare:** „Macbeth". Tragedija u 5 činova. S engleskoga preveo Vl. Nazor. S uvodom o životu i djelima W. Shakespeare-a od Vl. Dukata. Uvezano. Cijena K 2·—.

Uvezana „Odabrana djela za školu" dobivat će se samo tako dugo, dok traje zaliha uvezanih knjiga; novi uvezi ne mogu se prirediti jer nema knjigoveškog materijala. Broširanim knjigama ostaje ista cijena.

II. Hrvatski pripovjedači.

Zbornik „Hrvatski pripovjedači" izlazi u serijama od pet knjiga. Prva serija izaći će od augusta do decembra god. 1917.

Izašlo:

Knj. I. **Janko Leskovar:** „Pripovijesti". Zbirka pripovijedaka jednoga od najboljih hrvatskih pripovjedača, u kojoj prvi put izlaze na svijetlo njegovi radovi, rasijani po časopisima, a prema izboru autorovu. — Broširano, štampano na finom papiru. Cijena K 2·50.

Knj. II. **Vladimir Nazor**: „Istarske priče". II. (dotjerano) izdanje. (Sadrži priče: Veli Jože, Halugica, Šuma bez slavuja, Albus kralj, Crven-lišaji, Boškarina.) U toj zbirci izlaze zajedno dvije raspačane već knjige: „Veli Bože", što ga je izdala Matica Slovenska, i „Istarske priče", što ih je izdala Matica Hrvatska. U „Velome Joži" autor je, kao sluteći današnje krvave događaje na Soči, ocrtao vijekove naše narodne borbe s Mlečanima, obradivši vječnu tragiku našega naroda: kmeta-heroja. „Veli Jože" izlazi sada u „Istarskim pričama" posve prerađen. — Broširano. Cijena K 3·60.

Knj. III. **Dr. Tomo Kumičić**: „Erna Kristen". Roman. Broširano. Cijena K 2·50.

U štampi:

Knj. IV. **Rikard Nikolić**: „Lomnom stazom". Roman.

III. Posebna izdanja.

1. **Vl. Nazor**: „Pjesni ljuvene". Broširano. K 1·50.
2. **Vl. Nazor**: „Intima". (Pjesme.) Broširano K 1·50.
3. **Vl. Nazor**: „Pabirci". (Pjesme.) Broširano K 2·—.

Pojedine knjige mogu se naručiti uz označenu cijenu, a za svaku knjigu valja dodati i 20 fil. za poštarinu. Naruči li se sve knjige ili više njih, plaća se za poštarinu K 1·—. Novac treba poslati unaprijed na adresu: Dr. Branko Vodnik, Zagreb, Akademički trg 4.

Radi što brže dostave preporuča se izvan Zagreba naručivati knjige kod najbliže knjižare. Sve oglašene knjige imadu stalno na skladištu ove knjižare izvan Zagreba: **Gj. Šikić** (Rijeka), **G. Trbojević** (Rijeka), **M. I. Banić** (Sušak), **R. Bačić** (Osijek), **J. B. Stifler** (Varaždin), **L. Weiss** (Bjelovar), **I. Novak** (Pazin), **V. Jurić** (Split), **Morpurgo** (Split), **J. Tošović** (Dubrovnik), **Pretner i Tošović** (Dubrovnik). **I. Grimani** (Šibenik), **J. Sekulović** (Hercegnovi), **J. Tomasović** (Omiš), **Hrv. knjižarnica** (Zadar), **I. Gj. Gjurgjević** (Sarajevo), **Daniel i A. Kajon** (Sarajevo), **S. Kaitan** (Sarajevo), **B. Buchwald** (Sarajevo) i **Trifko Dudić** (Mostar).

Knjižarama šalju se knjige uz gotov novac uz 25% popusta. Poštarinu plaća nakladnik samo onda, ako se naruči najmanje 20 primjeraka makar različitih knjiga.